

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง

นางกาญจนา รอดแก้ว

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DEVELOPMENT OF LEARNING PROCESSES OF LEARNING NETWORKS USING
THE EXPERIENTIAL LEARNING CONCEPT TO STRENGTHEN THE COMMUNITIES
IN THE CENTRAL REGION

Mrs.Kanchana Roadkeaw

สถาบันวิทยบริการ
A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Non-Formal Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

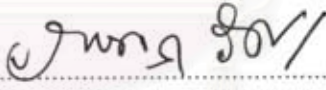
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการ
เรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง
โดย นางกาญจนา รอดแก้ว
สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.พศุทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... กรรมการ
(ดร.ปรวีดี โชติช่วง)

กาญจนา รอดแก้ว : การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง. (DEVELOPMENT OF LEARNING PROCESSES OF LEARNING NETWORKS USING THE EXPERIENTIAL LEARNING CONCEPT TO STRENGTHEN THE COMMUNITIES IN THE CENTRAL REGION) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.อาชัญญา รัตนอุบล, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ดร.ชัยศ อิ่มสุวรรณ, 241 หน้า

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง 2) วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง 3) พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง 4) วิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง จากผล การศึกษาของกรณีศึกษา 2 กรณี คือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง พบว่า ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) การตระหนักในปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา 4) การลงมือ ปฏิบัติ และ 5) การสร้างและการขยายความรู้ โดยกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดทำแผน ชุมชน การจัดเวทีการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรม ประชุม สัมมนา

2. องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบ ผลสำเร็จในเขตภาคกลาง จากผลการศึกษาของกรณีศึกษาทั้งสอง พบว่าประกอบด้วย 1) คนในชุมชน 2) ภูมิปัญญาชุมชน 3) กิจกรรม การเรียนรู้ 4) การมีเป้าหมายร่วมกัน และ 5) การบริหารจัดการ

3. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ในเขตภาคกลาง โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลการศึกษาของกรณีศึกษา และแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) การตระหนักในปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางการ แก้ไขปัญหา 4) การตัดสินใจแก้ปัญหา 5) การลงมือปฏิบัติ และ 6) การสร้างและขยายความรู้

4. ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ ได้แก่ 1) ศักยภาพชุมชน 2) ผู้นำหรือแกนนำชุมชน 3) ความสัมพันธ์และความ เชื้ออาทรในชุมชน 4) ภูมิปัญญาชุมชน 5) ระบบการสื่อสารภายในชุมชน 6) ระบบการจัดการความรู้ของชุมชน และ 7) ลักษณะกิจกรรม การเรียนรู้

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน
ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อผู้วิจัย... (กชว) รอดแก้ว
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา... อชัญญา รัตนอุบล
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม... ชัยศ อิ่มสุวรรณ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4684603027 : MAJOR NON – FORMAL EDUCATION

KEY WORD :LEARNING PROCESS/LEARNING NETWORK/ EXPERIENTIAL LEARNING/COMMUNITY STRENGTHENING
 KANCHANA ROADKEAW : DEVELOPMENT OF LEARNING PROCESSES OF LEARNING NETWORKS USING
 THE EXPERIENTIAL LEARNING CONCEPT TO STRENGTHEN THE COMMUNITIES IN THE CENTRAL
 REGION. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. ARCHANYA RATANA-UBOL, Ph.D.,THESIS CO-ADVISOR :
 CHAIYOSH IMSUWAN, Ph.D., 241 pp.

The purposes of this study were to : 1) analyze learning process of the learning networks in order to strengthen the successful communities in the central region, 2) analyze the crucial factors that promote the learning processes of the learning networks to strengthen the successful communities in the central region, 3) develop learning processes of the learning networks by using the experiential learning concept to strengthen the communities in the central region, and 4) analyze conditional factors which affect the application of learning processes of the learning networks using the experiential learning concept in order to strengthen the communities in the central region. The study used a qualitative approach .

Research findings were as follow:

1.The learning processes : study of the learning network of *Tambon Bang Chao Cha* and that of *Tambon Praek Nam Daeng*, consisted of 5 steps : 1) problem awareness, 2) data collection and data analysis,3) resolution formation, 4) implementation, and 5) knowledge construction and dissemination. The learning process were community planning, learning forum, study tour, and training and seminars.

2.The crucial factors that promote the learning process of the learning networks were that :1) community members , 2) local wisdom, 3) learning activities, 4) mutual objectives, and 5) management.

3.Through the analysis and synthesis of the results of case study and the experiential learning concept for developing learning process composed of 6 steps : 1) problem awareness, 2) data collection and analysis,3) resolution formation, 4) resolution decision , 5) implementation, and 6) knowledge construction and dissemination.

4.The conditional factors which affect the application of learning process of the learning networks using the experiential learning concept in order to strengthen the communities in the central region were : 1) community potentials, 2) community leaders or key persons, 3) community's social relations and care, 4) local wisdom, 5) community's communication system, 6) community knowledge management, and 7) characteristics learning activities.

Department : Educational Policy, Management, and Leadership
 Field of Study: Non-Formal Education
 Academic Year: 2007

Student's Signature Kanchana R.
 Advisor's Signature... Archanya R.
 Co-advisor's Signature... C. Imuwan

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาระบบการเรียนรู้ออนไลน์ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความกรุณาและการให้คำปรึกษาแนะนำอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ไว้ ณ โอกาสนี้ และขอขอบพระคุณบุคคลต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยเหลือ สนับสนุนในการวิจัย ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา ดร.ปรีดี โชติช่วง กรรมการที่ช่วยกลั่นกรอง และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ขึ้น

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.วรวิมล โรมรัตนพันธ์ ดร.วิศนี ศीलตระกูล ดร.ชัยวัชชี หน่อรัตนี ดร.ภมรรัตน์ สุธรรม ดร.ภัทรพล มหาพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ และ ดร.วรรณ อภินันท์กุล ที่ช่วยให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงเครื่องมือให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ สามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

ข้าราชการสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลำปาง จังหวัดสมุทรสงคราม และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในการเก็บรวบรวมข้อมูล และงานวิจัยชิ้นนี้จะสำเร็จลงมิได้หากปราศจากความเต็มใจ ความร่วมมือของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 3 ชุมชน

ประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบแด่ครอบครัวที่เป็นกำลังใจและสนับสนุน การเรียนรู้มาตลอด ครูอาจารย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และกรมการพัฒนารัฐบาลที่ช่วยให้ผู้วิจัยมีโอกาสในวันนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
ขอบเขตการวิจัย.....	9
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
ตอนที่ 1 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้.....	13
ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้.....	14
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้.....	16
การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้.....	17
องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้.....	21
ตอนที่ 2 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้.....	26
ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้.....	26
ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้.....	28
การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้.....	32

	หน้า
ตอนที่ 3 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์.....	40
ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์.....	40
กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์.....	41
ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากประสบการณ์.....	43
ตอนที่ 4 แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน.....	47
ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง.....	47
ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง.....	49
กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง.....	52
แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน.....	53
ปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน.....	55
ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	59
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้.....	59
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้.....	61
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากประสบการณ์.....	62
ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	65
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	75
ระยะที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง และวิเคราะห์ องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง.....	75
การศึกษาเอกสาร.....	76
การศึกษาสนาม.....	76
พื้นที่ศึกษา.....	76
วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	78
เครื่องมือการวิจัย.....	79
การตรวจสอบข้อมูล.....	80

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	82
ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ใน เขตภาคกลาง.....	83
ระยะที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้าง ความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้.....	83
พื้นที่ศึกษา.....	84
วิธีการวิจัย.....	84
เครื่องมือการวิจัย.....	85
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	86
4 ผลการวิจัย.....	88
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับ ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง.....	88
ตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการ เรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขต ภาคกลาง.....	141
ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย การเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้.....	162
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	184
รายการอ้างอิง.....	205

ภาคผนวก.....	212
ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย.....	213
ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	214
ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	216
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	229

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้.....	144
2	องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้.....	149
3	กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จาก ประสบการณ์.....	153

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	74
2	แผนที่ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.....	91
3	กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า.....	115
4	แผนที่ตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.....	122
5	กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกหนามแดง.....	137
6	แผนที่ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี.....	164

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นตั้งแต่วินาทีแรกของความเป็นมนุษย์ โดยมนุษย์เริ่มเรียนรู้จากกระบวนการสัมผัส ความเอื้ออาทร และเรียนรู้จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว แล้วนำสิ่งเหล่านั้นมาตีความ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งมนุษย์มีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งจากการสอนของผู้อื่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และการเรียนรู้ด้วยความคิด จินตนาการของตนเอง ซึ่งวิธีการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลนั้นมีความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ บุคลิกภาพ ทักษะ และเจตคติของบุคคล การเรียนรู้จากผู้อื่นเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ เพราะมีการแลกเปลี่ยน มีการถ่ายทอดความรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและเกิดการพัฒนาความรู้อย่างสม่ำเสมอ เมื่อนำความรู้ที่พัฒนาตนเองและสังคม หรือเกิดการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการ การเรียนรู้จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้องแสวงหา ค้นคว้า และสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยการจัดการศึกษาจะต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายใน ชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 : 5 – 17) ซึ่งความมุ่งหมายดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนา โดยมีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในทุกมิติ

เป็นองค์รวม และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในสังคม ให้ความสำคัญกับการรวมตัวกันและสร้างเครือข่ายชุมชนในลักษณะต่าง ๆ เพื่อดำเนินการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำตลอดจนร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาในชุมชน และช่วยเหลือกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนตนเอง (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544 : ก – จ) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็งด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : ศ)

จากแนวทางการพัฒนาดังกล่าว ทำให้เกิดแนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนขึ้น ซึ่งประเวศ วะสี (2541 : 14) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่าเป็นชุมชนเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนจะต้องเรียนรู้ต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็น และสมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการทำกิจกรรม มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการกระทำร่วมกัน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ สมาชิกของชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในชุมชน สร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ชุมชน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสัมพันธ์กัน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจะก่อให้เกิดประโยชน์นั้นจะต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยสร้างระบบความสัมพันธ์ การพึ่งพาอาศัยกัน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความรู้ใหม่ และกระบวนการใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การขยายผล ขยาย แนวคิดและกระบวนการทำงาน จึงกลายเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, 2547 : 27) ซึ่งเครือข่ายการเรียนรู้มีกระบวนการเรียนรู้เป็นฐานที่สำคัญ โดยมีระบบเครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ มีระบบการ

จัดการให้เกิดคุณค่า ซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง แต่จะเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลาเพื่อการพัฒนา

เครือข่ายการเรียนรู้จึงมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้น แต่เกิดคู่กับสังคมไทยมานานเป็นระบบความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทรของคนในชุมชนเพื่อมุ่งเน้นการพึ่งตนเองก่อนเป็นเบื้องต้นจนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสืบทอดความรู้ของชุมชนเป็นชุมชนเรียนรู้ ที่ยึดเหนี่ยวกันด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน มีการสื่อสารและมีความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเป็นพลังในการพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชน ซึ่ง เอนก นาคะบุตร (2533 : 31) ได้กล่าวถึง เครือข่ายการเรียนรู้ว่าเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ชุมชนมีการเรียนรู้จากกันและกัน จากความรู้ที่ได้จากที่อื่นแล้วขยายความรู้ให้ผู้อื่นทราบด้วย จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีความเท่าเทียม กว้างขวาง มีความต่อเนื่องตลอดชีวิต และสอดคล้องกับความต้องการของบุคคล และชุมชน โดยเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนเป็นศักยภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการเรียนรู้เพื่อตอบสนองการเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ กล่าวคือ

1. ด้านความรู้ พบว่า ในชุมชนมีการสะสมและสืบทอดความรู้ที่สามารถตอบปัญหาการดำเนินชีวิตได้ เช่น มีการคิดค้นประยุกต์ความรู้ทางการเกษตร ทางอาชีพที่มีอยู่เดิมกับความรู้ที่ได้มาจากภายนอก มีการลองผิดลองถูกตลอดเวลา
2. ด้านการเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้าน พบว่า ในหลายกรณีสามารถทำผ่านผู้นำชุมชนที่มีบารมี มีฐานความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชน จนสามารถเปลี่ยนทัศนคติ ของชาวบ้านได้
3. ด้านทักษะ พบว่า ชาวบ้านต้องการเรียนรู้สิ่งที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ชาวบ้านสนใจและเรียนรู้ด้วยการเห็นของจริง พูดคุยกับเจ้าของประสบการณ์ ท่ามกลางภาษาและบรรยากาศแบบชาวบ้านด้วยกัน เรียนรู้จากง่าย ๆ เริ่มทำจากชิ้นเล็กแล้วค่อยขยาย เป็นการเรียนรู้จากการดูงาน และเลียนแบบ

จากการพิจารณาเครือข่ายการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา และการสรุปบทเรียน และกระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการของการพัฒนาความรู้ และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง และกระบวนการเรียนรู้จะช่วยพัฒนาคนและชุมชน เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่กับการปฏิบัติหรือการทำกิจกรรมจริง ๆ แต่จุดเน้นที่สำคัญกระบวนการเรียนรู้มิใช่การ

เรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนหลาย ๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน แต่จากการศึกษา พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่ผ่านมา มีการก่อตัวและทำงานแต่ไม่มีกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่ง เสรี พงศ์พิศ (2548 : 205) ได้ให้ความเห็นว่า ปัญหาที่สำคัญของเครือข่าย คือ ความไม่ชัดเจนของวัตถุประสงค์ สมาชิกไม่เข้าใจชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ ทำให้ไม่สามารถกำหนดทิศทางการทำงานของตนเอง และกิจกรรมของตนเองได้ ไม่มีประเด็นการเชื่อมต่อ กิจกรรม และไม่สามารถดึงดูดความสนใจของสมาชิกได้อย่างยั่งยืน ในขณะที่ วิเชียร แสงโชติ (2542 : 114) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนว่าเป็นเครือข่ายที่ขาดความต่อเนื่องและขาดพลัง เพราะไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกันในการทำงานและขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างกว้างขวาง เนื่องจากชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้

ดังนั้น การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ปัจจัยสำคัญ คือ กระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกัน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนากิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ให้สามารถแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาของ ปาน กิมปี (2540 : 30 – 31) ได้ค้นพบว่าวิธีการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ ควรมีการดำเนินการ 2 ลักษณะ คือ

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ กระจายความรู้ ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการ แสวงหาทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหา ทดลอง และสรุปผลการเรียนรู้ ซึ่งอาจทำได้ในระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง หรือชาวบ้านกับผู้นำ หรือผู้รู้ในชุมชน การดำเนินการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ ในระยะแรกจำเป็นต้องเรียนรู้ ประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ก่อน จนกว่าคนในชุมชนจะสามารถดำเนินการได้เอง

2. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาสมาชิก พัฒนาความสัมพันธ์ของสมาชิก โดยให้มีความต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องมีการระดมแหล่งทรัพยากร ความรู้ วิทยาการต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และยืดหยุ่นตามความต้องการของแต่ละคน

เครือข่ายการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์ เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลกับบุคคล กลุ่มกิจกรรม และระหว่างชุมชน อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน หรือท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ จึงต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของเครือข่ายให้ชัดเจน และสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิก เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็จะต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกเกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายได้อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองการพัฒนาตามศักยภาพของชุมชนและวิธีการเรียนรู้ที่ได้ผลมากที่สุดเป็นการเรียนรู้จากการได้สัมผัสโดยตรง และได้ลงมือปฏิบัติและประสบผลด้วยตนเอง แล้วบอกคนอื่น ๆ ต่อไป โดย อุ่นตา นพคุณ (2527 : 13) ได้เสนอแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพนั้น จะต้องจัดขึ้นตามความสนใจและความต้องการของผู้เรียน ซึ่งทรัพยากรและแหล่งที่มาของความรู้ที่มีคุณค่าสูงสุด คือ ประสบการณ์ของตัวผู้เรียนเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547 : 53 - 76) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาในชุมชนที่ผ่านการสะสมประสบการณ์ การสนทนาแลกเปลี่ยนกันจนพัฒนาเป็นความรู้ที่สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนนั้น ซึ่งเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติเพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติ ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง มีการบูรณาการให้เหมาะสมกับชุมชน และสภาพแวดล้อมแห่งยุคสมัย เป็นความรู้ที่เรียกกันว่า “ภูมิปัญญา” ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการเรียนรู้และเป็นความรู้ที่มีอยู่มากมายในชุมชน ดังนั้น การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง จะต้องมีการพัฒนาที่ต่อเนื่อง และยั่งยืน แต่เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน ทำให้ชุมชนจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นจะต้องเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้ โดยใช้ความรู้เดิมที่มีอยู่ในชุมชน ประยุกต์ใช้กับความรู้ใหม่ที่ได้รับเป็นกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุด ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วยให้เครือข่ายการเรียนรู้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการขยายกิจกรรมอย่างยั่งยืน เนื่องจากมีฐานความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และมีการปรับใช้กับความรู้ใหม่ตามยุคสมัย การที่ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เป็นการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเรียนรู้ตลอดเวลาและเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งในการพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง หรือเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน หรือสภาพความเป็นอยู่จริง กิจกรรมที่ดำเนินการเป็นไปเพื่อสนองตอบต่อการแก้ปัญหาและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จึงเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแล้ว สมาชิกนำกลับไปลงมือปฏิบัติแล้วกลับมาทบทวนกันใหม่เพื่อสรุปบทเรียน และหาหนทางต่อไปเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้ของสมาชิก และช่วยแก้ปัญหาของคนในชุมชนให้เห็นเป็นรูปธรรม โดย พรพีไล เลิศวิชา (2532 : 7) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนมีศักยภาพในการพัฒนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และพึ่งตนเองได้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มิได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตและการปฏิบัติ แต่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา มีการบูรณาการและใช้ประโยชน์ได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่อาศัยฐานความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ และมีกระบวนการพัฒนามาเป็นความรู้ใหม่ เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งกระบวนการพัฒนาความรู้จะเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง แต่จะมีการพัฒนาต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้มีการนำความรู้และประสบการณ์มาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีกระบวนการแลกเปลี่ยน และกระบวนการสร้างความรู้ที่สามารถนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

สำหรับแนวคิดในการจัดการเรียนรู้จากประสบการณ์ จะประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยผู้เรียนจะนำประสบการณ์มาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ โดยใช้ประสบการณ์เดิมผนวกกับประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ และสร้างเป็นความรู้ของผู้เรียนเอง ดังนั้น ประสบการณ์จึงเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการแก้ปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนต่อไป

วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากกรณีมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ การนำเสนอประสบการณ์

โดยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน การเข้าร่วมอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยน ตรวจสอบและปรับเปลี่ยนกิจกรรม การสรุปและสร้างความรู้ใหม่ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อเป็นประสบการณ์ใหม่สำหรับตนเอง อันจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่อไป (Pfeiffer and Jones, 1983) ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นวิธีการเรียนรู้ โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย มีคุณค่าต่อผู้เรียน โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนและกระบวนการกลุ่ม เพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การสร้างและขยายความรู้ ตลอดจนการสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และหากกระบวนการนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก็จะก่อให้เกิดเป็นพลังในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ต่อไป

เนื่องจากชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เครือข่ายการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งการจะพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีความยั่งยืนได้นั้น การนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์มาใช้จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ โดยการเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างองค์ความรู้ และการนำความรู้ที่ได้นั้นไปใช้เพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ตลอดจนสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว จะเห็นว่าสังคมไทยปัจจุบันมีความจำเป็นต้องพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคน โดยนำแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์มาใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา กระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำกระบวนการดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในวงกว้างเพื่อเป็นฐานสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป โดยการศึกษาดังกล่าวจากชุมชนที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ชุมชนในเขตภาคกลางมีภูมิปัญญาชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นทุนของชุมชนที่สามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และเป็นพลังของชุมชนอยู่มากมาย มีชุมชนหลายแห่งที่สามารถเป็น

ต้นแบบในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องมายาวนาน สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้อย่างยั่งยืน และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรวพนาแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีกระบวนการของการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาที่ประสบผลสำเร็จ และเป็นต้นแบบในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง 2 กรณีที่กล่าวข้างต้น สามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้จนนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ ซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็งตามแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2541 : 14) ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่าเป็นชุมชนเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนมีการเรียนรู้ความเป็นไปของโลก รู้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็น และสมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการทำกิจกรรม มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการกระทำร่วมกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จในเขตภาคกลางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนว่า มีกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ที่ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างไร มีองค์ประกอบสำคัญอะไรบ้างที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นบทสรุปของกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน จึงนำแนวคิดดังกล่าวไปพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง
2. วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง
3. พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง

4. วิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ในชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ศึกษากรณีศึกษา จำนวน 3 ชุมชน ดังนี้

2.1 เครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ จำนวน 2 ชุมชน คือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรวพราวแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง

2.2 เครือข่ายการเรียนรู้ที่ไม่เข้มแข็ง จำนวน 1 ชุมชน คือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง มานำเสนอให้ชุมชนตรวจสอบ ให้ข้อคิดเห็น วิเคราะห์ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้กับชุมชนอื่นต่อไป

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ในวิถีชีวิต ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจของตนเอง ตามศักยภาพ ตามความพร้อม ตามโอกาสเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และสามารถแก้ปัญหาได้ ประกอบด้วย 1) การตระหนักในปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา 4) การลงมือปฏิบัติ และ 5) การสร้างและขยายความรู้

เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การรวมตัวกันของคน กลุ่ม หรือชุมชนที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันที่ต่อเนื่อง มีการขยายผลและแสวงหาองค์ความรู้ใหม่อยู่เสมอ เพื่อมุ่งให้ชุมชนเข้มแข็ง

การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง กระบวนการค้นหาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การผสมผสานเพื่อสร้างเป็นความรู้ใหม่สำหรับตนเองเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ และการสรุปบทเรียนเพื่อสร้างประสบการณ์และความรู้ใหม่สำหรับตนเองต่อไป

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับตัวได้ทัน และสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนได้ มีภูมิปัญญาของชุมชนและสมาชิกของชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนในเขตภาคกลาง หมายถึง ชุมชนในเขตภาคกลางตามเกณฑ์การแบ่งของกระทรวงมหาดไทย ประกอบด้วย 16 จังหวัด ได้แก่ เพชรบุรี ชัยนาท นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี ราชบุรี ลพบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา และอ่างทอง

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง สถานการณ์หรือสภาพของสิ่งส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง สถานการณ์หรือสภาพของสิ่งที่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนไปใช้บรรลุผลสำเร็จหรือไม่ โดยอาจจะเป็นการส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการนำไปใช้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เชิงนโยบาย ผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย และแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
2. เชิงวิชาการ ผลการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นฐานของศักยภาพของชุมชน
3. เชิงปฏิบัติ ผลการวิจัยทำให้เกิดแนวทางการปฏิบัติงาน และการส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่แสดงถึงศักยภาพ ภูมิปัญญา และประสบการณ์ของชุมชน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่เหมาะสมต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอสาระสำคัญ ดังนี้

- ตอนที่ 1 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้
- 1.1 ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้
 - 1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
 - 1.3 การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้
 - 1.4 องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้
- ตอนที่ 2 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้
- 2.1 ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 2.2 ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 2.3 การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้
- ตอนที่ 3 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์
- 3.1 ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.2 กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 3.3 ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากประสบการณ์
- ตอนที่ 4 แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
- 4.1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง
 - 4.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง
 - 4.3 กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง
 - 4.4 แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
 - 4.5 ปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

- ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้
 - 5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้
 - 5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากประสบการณ์
- ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นเรื่องของการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ซึ่งผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจของตนเอง ตามศักยภาพ ตามความพร้อม ตามโอกาสเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาของตนเองได้

สุนทร สุนันท์ชัย (2543 : 39) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วย ขั้นตอนต่าง ๆ 6 ขั้นตอน คือ

1. ตระหนักในปัญหา หมายถึง การเข้าใจว่าเรื่องใดเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข
2. การหาทางเลือกที่หลากหลาย หมายถึง การกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา
3. กำหนดทางเลือกที่เหมาะสม หมายถึง การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่คาดว่าจะแก้ปัญหาได้
4. การเรียนรู้ปฏิบัติการ หมายถึง การดำเนินการตามทางเลือก
5. การปรับปรุงแก้ไข หมายถึง การรวบรวมข้อมูล และปรับปรุงแก้ไข
6. การประเมินผล หมายถึง การสรุปผลการปฏิบัติการ

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540 : 32) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นผู้สร้าง ประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหา ทั้งของตนเอง ชุมชน และเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้ากับสังคมไทยตลอดจนสังคมโลก
2. การแสวงหาทางออกที่เหมาะสมกับตนเอง และชุมชนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชุม สัมมนา การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ

3. การสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นผลจากการตัดสินใจของตนเองและชุมชน ในแง่ของชุมชนกิจกรรมที่ทำขึ้นนี้อาจเรียกว่า กิจกรรมเครือข่าย เพราะเป็นตัวชักจูงและเชื่อมโยงคนเข้าด้วยกัน
4. การประเมินผลกิจกรรม และนำผลที่ได้ไปแก้ไขปรับปรุงกระบวนการทั้งหมด

กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นการทำความเข้าใจกับปัญหาให้ชัดเจน และพยายามแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับตนเอง และชุมชนโดยการลงมือปฏิบัติจริง มีการทบทวน การสรุปบทเรียน เพื่อปรับปรุงแก้ไข และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป จึงเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเป็นขั้นต่อกัน

1.1 ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้

สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2538 : 61 – 64) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างกันในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้จริงแล้วกระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีหลายเรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีหลายเรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน ได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่าง ๆ มาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริง มาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อ

ได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการคิดทำทบทวนวิเคราะห์ทำจึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม / ชุมชน ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning Through Action)

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem Oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงยกระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นหาทางเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนอยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

4. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิด และ/หรือทรัพยากรระหว่างกันและกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่าย จึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุดร่วมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย มักจะได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจที่ทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชน ก็คือกลุ่มคนที่เข้าร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง แต่ในระดับที่สูงกว่าชุมชนขึ้นมา คำว่า เครือข่ายมักจะถูกใช้โดยนัยว่า หมายถึง องค์กรชุมชนในหลาย ๆ แห่ง ที่มีวัตถุประสงค์ หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ร่วมกัน หรือเชื่อมโยงถึงกัน อาทิ เครือข่ายลุ่มน้ำในภาคเหนือ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายออมทรัพย์ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน เป็นต้น องค์กรชุมชนที่รวมอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะ ๆ

ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จึงมิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันหลาย ๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อแก้ปัญหา และการปฏิบัติร่วมกัน จนเกิดการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีความสนใจร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันทำงาน เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

อนุชาติ พวงสำลี (2541 : 249 – 250) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ และการขยายการเรียนรู้ของชุมชนว่า

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นับเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เนื่องจากเป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา และการสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งเรื่องการปลูกจิตสำนึกของคน ในการที่มุ่งมั่นจะแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง และเรื่องของการพัฒนาความรู้ และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคล และชุมชนได้ จะต้องมียุทธศาสตร์เป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ นพ.ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า “กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (interactive learning through action)” หรืออีกนัยหนึ่ง คือ กระบวนการเรียนรู้แบบ learning by doing ซึ่งนักการศึกษาทั่วไปคุ้นเคยกันดีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จุดต่างที่เน้นเพิ่มขึ้นมา คือ กระบวนการเรียนรู้มิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนหลาย ๆ คน ที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน โดย ประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบท ได้ให้ข้อสรุปถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยยกระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคล และชุมชนว่า มีขั้นตอนหลัก ๆ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การแสวงหาและพัฒนาระบบคุณค่าใหม่ของปัจเจกบุคคล หรือผู้นำชุมชน โดยผ่านกระบวนการเสวนา ศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ข้อมูลใหม่” แล้วนำมาทดลองปฏิบัติ

จนเห็นผลและได้รับบทเรียนที่เป็นรูปธรรม จนสรุปเป็น “ระบบคุณค่าใหม่” ที่สอดคล้องกับตนเอง และสมาชิก และเป็นแบบอย่างให้คนอื่นได้

ขั้นที่ 2 การเชื่อมโยงผู้นำชุมชนที่มี “ระบบคุณค่าใหม่” โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนให้เกิดการวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในเชิงพัฒนาการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันที่เป็นจริงนี้ จะส่งผลให้เกิดความเป็นองค์กรของชุมชนนั้น เกิดการตั้งกฎระเบียบ กติกา และการจัดการของชุมชน

ขั้นที่ 3 การเชื่อมโยงองค์กรชุมชน และผู้นำแต่ละชุมชน แต่ละท้องถิ่นที่มีปัญหาาร่วมกัน เช่น กรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ป่าผืนเดียวกัน ลุ่มน้ำเดียวกัน ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดเดียวกัน โดยการเปิดเวทีชาวบ้านให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกัน พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน และพัฒนามาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือระหว่างองค์กรที่มีความสนใจ หรือปัญหาาร่วมกัน

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำชุมชน ให้เป็นผู้มีความรู้ และสามารถเชื่อมโยงความรู้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชน เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มกิจกรรมนำไปสู่การเชื่อมโยงขององค์กรชุมชนต่าง ๆ และพัฒนาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

1.3 การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะจะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคล ชุมชน เครือข่าย โดยกระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้มีเทคนิค วิธีการต่าง ๆ ซึ่งปารีชาติ วลัยเสถียร (2543 : 284 – 324) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. จำแนกตามกลุ่มเป้าหมายและระดับของงาน

1.1 ระดับบุคคล ได้แก่ การสังเกต การบันทึกข้อความ การถ่ายภาพ วีดีโอ การนำเสนอต่อที่ประชุม การฝึกถามตอบ โดยใช้เหตุผลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ การค้นหาคำตอบจากหนังสือและจากการพูดคุย และการฝึกเขียนเรียงเรียงทางวิชาการ

1.2 ระดับกลุ่ม ได้แก่ การประชุม การอภิปรายกลุ่ม การสาธิต การ

จัดนิทรรศการ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

1.3 ระดับชุมชน ได้แก่ การรณรงค์ด้วยสื่อและการประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อมวลชน การฝึกงาน การจัดห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนา การสาธิต การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดเวทีเพื่อการรณรงค์

1.4 ระดับเครือข่าย ได้แก่ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การประชุมสัมมนา การประสานงานกับหน่วยราชการ

1.5 การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ได้แก่ การละเล่น การเล่านิทานและการลองทำ การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การสาธิต การจัดทัศนศึกษา

2. จำแนกตามลักษณะการให้ความรู้

2.1 การให้การศึกษทางตรง ได้แก่ การเยี่ยมบ้าน / ไร่่นา การประชุม การสาธิต การจัดทัศนศึกษา

2.2 การให้การศึกษทางอ้อม ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การให้การศึกษผ่านผู้นำ การใช้โสตทัศนูปกรณ์ การจัดห้องสมุดชุมชน / ศูนย์ข้อมูลหมู่บ้าน

3. เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วม เป็นการใช้เวทีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับบุคคลอื่น โดยเรียนรู้ที่จะใช้เหตุผลของการตัดสินใจร่วมกัน มีขั้นตอน ดังนี้

3.1 การรวบรวมสถานการณ์ หรือสภาพปัญหาของชุมชน โดยวิธีการวาดแผนภูมิความคิด

3.2 การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยการแสดงความคิดเห็นด้วยการเขียนหรือการพูดคุย

3.3 การสรุปแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน

4. เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่ม ได้แก่

4.1 กระบวนการกลุ่ม เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ต้อง

ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม ทุกคนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด ซึ่งอาจจัดกิจกรรมของกระบวนการกลุ่ม เพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น เกม บทบาทสมมติ และการอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น

4.2 การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ มีการจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เช่น การเล่าเรื่องรอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ การร่วมกันคิด

4.3 การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ต้องแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง ความแข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามในความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่น ๆ หรือได้พบสิ่งใหม่ ๆ แล้วนำความรู้มาเชื่อมโยงกับบริบทที่เกิดขึ้น

5. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน มีวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลายตามเนื้อหา และกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

5.1 การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบอกเล่าโดยตรง การบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม การบันเทิง

5.2 การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร

5.3 การถ่ายทอดแบบผ่านสื่อมวลชน

6. การสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชน จะอยู่ในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ

6.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล และการยกระดับข้อมูล

6.2 การเชื่อมประสานผู้นำในชุมชน

7. การเรียนรู้ชีวิตและจิตสำนึก เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง คือ

7.1 ต้องเรียนรู้สภาพชีวิตที่เป็นจริงของตัวเอง

7.2 เน้นวิธีการแก้ปัญหาด้วยทัศนคติที่ว่าทุกปัญหามีทางแก้

7.3 การมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์เพื่อที่จะได้คิดเป็น

8. การใช้สื่อเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ โดยบทบาทของสื่อจะต้องเป็นฝ่ายกระตุ้นจิตสำนึกให้ประชาชน มีความคิด และมีความสามารถตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และสื่อจะต้องปราศจากการครอบงำจากภายนอก นอกจากจะอยู่ในรูปของเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สไลด์ และสิ่งพิมพ์ แล้วยังมีสื่อพื้นบ้าน ซึ่งจะเป็นภาษาถิ่นและสามารถสื่อสารให้เข้าใจได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น เพลงพื้นบ้าน การละเล่น กีฬา ประเพณี และพิธีกรรม

9. การฝึกทักษะอาชีพ ในโรงเรียนฝึกอาชีพนอกจากจะสอนในเรื่องของการพัฒนาอาชีพแล้ว ยังเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ในทางการแก้ปัญหา ซึ่งทุกคนสามารถช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไขปัญหา โดยมีความรู้สึกสนิทชิดเชื้อกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

10. เทคนิค A – I – C เป็นการระดมความคิดในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน ให้ความสำคัญต่อการระดมความคิด และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เป็นกระบวนการที่นำเอาคนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากคนนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดใน ชุมชน ร่วมกันวางแผนและทำเพื่อผลแห่งการพัฒนาชุมชนของตน

11. เทคนิคการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองด้วย “ระบบคู่สัญญา” ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง โดยใช้วิธีการให้ผู้แก้ปัญหาคิดเป็น วางแผนในการแก้ปัญหา อย่างเป็นระเบียบและชัดเจนขึ้น มีการควบคุมการแก้ปัญหาของตนเองภายใต้การรับรู้ของคู่สัญญา ซึ่งทำหน้าที่รับรู้และส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการแก้ปัญหาของผู้ปฏิบัติ ขั้นตอนหลัก ๆ มีดังนี้

11.1 การหาคู่สัญญา

11.2 การตั้งปณิธาน และขอคำแนะนำจากคู่สัญญา

11.3 การวางแผนในการแก้ปัญหา

11.4 ทำสัญญากับคู่สัญญา

11.5 ลงมือปฏิบัติตามแผนและบันทึกผลส่งคู่สัญญา

11.6 ประเมินผลการปฏิบัติ และปรับปรุงแผนการปฏิบัติ

12. กระบวนการทำความเข้าใจค่านิยม (Value Clarification) ช่วยให้ผู้บุคคลเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะตัดสินใจตั้งเป้าหมาย และวางแผนในชีวิต ตลอดจนพัฒนาความคิดเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย การกระจ่างค่านิยมจะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ

ในวิธีการสร้างค่านิยมของตนเองภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดไว้ ตลอดจนส่งเสริมที่จะนำค่านิยมอื่น ๆ ของบุคคลอื่น มาเป็นแหล่งข้อมูลดิบสำหรับตนเอง และสิ่งที่คาดหวังจากกระบวนการนี้ คือ การเอื้ออำนวยที่จะสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างความคิดกับการกระทำของบุคคลเข้าด้วยกัน

การจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัย เทคนิค วิธีการที่มีความหลากหลาย ซึ่งมีความแตกต่างกันตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลพื้นฐานของชุมชนใน ทุก ๆ ด้าน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะตัดสินใจเลือกใช้กิจกรรมใด เป็นกิจกรรมการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน

1.4 องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้

สุพจน์ แสงเงิน (2546 : 16) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็น เครื่องมือสำคัญในการเชื่อมส่วนต่าง ๆ เข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการทั้งใน ด้านผลผลิต ทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่าย และองค์กรชาวบ้าน จึงมี บทบาทเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

2. ระบบข้อมูลและสารสนเทศ การเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูล ข่าวสารและความรู้ ในระยะแรกการเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ในชุมชน เมื่อกระบวนการ เรียนรู้เข้มแข็งและกว้างขวางขึ้น ข้อมูลข่าวสารและความรู้จากภายนอกเป็นสิ่งจำเป็น

3. สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความมั่นคงต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539) ได้กล่าวถึง ปัจจัยสำคัญ ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1. กระบวนการปรับตัวในวิถีชีวิตของชุมชน ประกอบด้วย

1.1 กระบวนการปรับตัวในวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา วัฒนธรรมวัตถุ

นิยมจากซีกโลกตะวันตกที่เข้าสู่ประเทศไทยตลอดกว่า 40 ปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้วิถีการผลิต แบบแผนความสัมพันธ์ ระบบคุณค่า และความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามีชุมชนบางแห่งในภาคต่าง ๆ ของประเทศ ยังคงรักษาและสืบทอดวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางภูมิปัญญาของชุมชนในการปรับใช้วัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน เชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

1.2 กระบวนการพัฒนาวิถีทางสังคมวัฒนธรรม ความก้าวหน้า

ทางวัตถุ โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม แม้จะทำให้ผู้คนมีความสะดวกสบายมากขึ้นและติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง แต่กลับตัดขาดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และการแลกเปลี่ยน หรือการพึ่งพาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันของผู้คนและชุมชน ซึ่งเป็นวิถีทางวัฒนธรรมแบบเดิม จนแทบจะไม่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล อย่างไรก็ตามภายใต้สถานการณ์ที่เป็นจุดอ่อนทางสังคมนี้ ยังปรากฏชุมชนจำนวนมากพยายามฟื้นฟ้าย สร้างสรรค์วิถีทางสังคม วัฒนธรรมขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงไว้ ซึ่งระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนไว้ อาทิ การประยุกต์พิธีบวงสรวงมาใช้ในการบวชต้นไม้เพื่อรักษาผืนป่าไว้ และการสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

1.3 กระบวนการสร้างสรรค์สถาบันชุมชน กระบวนการ 2 ประการ

ข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันที่มีอยู่เดิม อาทิ ครอบครัว ศาสนา และการศึกษา เป็นต้น จึงส่งผลให้สถาบันเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งรูปแบบหรือความสัมพันธ์บทบาท เนื้อหาสาระ รวมทั้งหน้าที่ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อรองรับการผันแปรที่เกิดขึ้นตลอดเวลา จึงเกิดการสร้างสรรค์สถาบันใหม่ขึ้นในชุมชน ที่สำคัญ คือ สถาบันเรียนรู้และสถาบันทุนของชุมชน

1.3.1 สถาบันเรียนรู้ การรวมตัวกันเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันของชุมชนในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกองค์กร เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกัน ส่งผลให้คนเหล่านี้ได้สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และธำรงรักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนมีภาวะเป็นสถาบันการเรียนรู้ ซึ่งนำเอาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทาง การเรียนรู้จึงเป็นธรรมชาติ ง่ายและตรงต่อความต้องการของชุมชน โดยมีผู้นำ ผู้รู้ หรือนักปราชญ์ ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิดความรู้หรือ

ชุดประสบการณ์ของชุมชน ให้แก่ผู้สนใจนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชน มิใช่ความรู้ทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนที่มีคุณค่า ศีลธรรม และจริยธรรมรวมอยู่ด้วย หรือเป็นความรู้แบบองค์รวม และการถ่ายทอดก็มิได้แยกเป็นส่วน ๆ ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้วิถีชีวิตทั้งหมดจากเจ้าของประสบการณ์ หัวใจของการเรียนรู้เช่นนี้อยู่ที่การปฏิบัติ ทำให้เกิดการหนุนช่วยและการไปมาหาสู่กันระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้ และผู้เรียน

1.3.2 สถาบันทุกของชุมชน ทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต สำหรับชนบทแล้วทุนมีความหมายกว้าง ครอบคลุมทั้งพืช สัตว์ ทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งเงินตรา ชุมชนหลายแห่งได้ใช้ความรู้และภูมิปัญญาจัดการสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้อำนวยประโยชน์และสร้างความมั่นคงต่อชีวิต เช่น ได้พัฒนากองทุนพืชพื้นบ้าน กองทุนวัว ธนาคารข้าว และกลุ่มออมทรัพย์เป็นสถาบันทุนของชุมชนขึ้น ซึ่งการพัฒนาการของสถาบันทุนได้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้และสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน มีความหลากหลายบนพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมชุมชน รูปแบบการบริหารจัดการทุนของชุมชนแต่ละแห่งจึงสัมพันธ์กับพื้นฐานสังคมวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชน โดยในข้อเท็จจริงพบว่า มีความคาบเกี่ยวระหว่างทุนที่เป็นโภคทรัพย์ เช่น พืช สัตว์ สวน ไร่นา เป็นต้น กับทุนที่เป็นเงินตรา ชุมชนหลายแห่งเริ่มต้นจากการจัดการโภคทรัพย์แล้วเปลี่ยนโภคทรัพย์เป็นเงินตรา และหลายชุมชนเริ่มจากการจัดการเงินตราเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์

2. กระบวนการปรับบทบาททางการศึกษาของชุมชน ประกอบด้วย

2.1 บทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาของชุมชนมี

ความหมายที่กว้างกว่า และไม่ยึดติดกับ “การไปโรงเรียน” เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชนสัมผัส สัมพันธ์ได้และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความหมายในลักษณะนี้ทำให้ชุมชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาของตนได้อย่างเต็มที่ เพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งทั้งในโรงเรียน ทุ่งนา ศาลาวัด บริษัทห้างร้าน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหา เวลา และสถานที่ เพศ และวัย และที่สำคัญคือ เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยองค์ประกอบการเรียนรู้มี 3 อย่าง ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร

2.1.1 คน ประกอบด้วย ผู้รู้หรือนักปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำ

ชุมชนหรือผู้นำองค์กร ชุมชน และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

2.1.2 ความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความรู้ทางวิชาการหรือที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรสะสม และพัฒนาขึ้น

2.1.3 ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน

ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

องค์ประกอบทั้งสามนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ กระบวนการ ตลอดจน เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิต ใช้ประโยชน์ ได้จริงและเป็นกระบวนการเดียวกันกับการพัฒนาชุมชน

2.2 บทบาทในการสนับสนุนและพัฒนาระบบการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่

ชุมชนต้องทำควบคู่กันไปเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สรุปดังนี้

2.2.1 การสร้างและพัฒนาองค์กรชุมชน โดยทั่วไป

กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากร และเงินทุนระหว่างชาวบ้าน ความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนนี้อาจจะสะดุดหยุดลงได้ตลอดเวลา ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น ชุมชนจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากร เงินทุน และความรู้ร่วมกัน การจัดการร่วมกัน ก็คือ จุดเริ่มต้นของ องค์กรชุมชน

2.2.2 การสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้และองค์กรชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ในองค์กรชุมชนนั้น ๆ เติบโตและก้าวหน้าอย่างมั่นคง การสนับสนุนให้องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นแล้ว ในชุมชนมีโอกาสนำทรัพยากร เงินทุน และความรู้ของตนไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่น ๆ จะส่งผลให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเหล่านี้บนพื้นฐานของการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัยและการจัดการร่วมกัน เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น ทุกวันนี้เครือข่ายการเรียนรู้ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดขอบเขตทางพื้นที่ และสภาพภูมิศาสตร์ แต่เป็นเรื่องของคนในทุกหนทุกแห่งที่มีความสนใจ ร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหนุนช่วยกันตามความสามารถที่มีอยู่ จึงอาจเรียกเครือข่ายการเรียนรู้แบบนี้ว่า “ชุมชนใหม่” หรือ “ประชาคม”

2.2.3 การสร้างและพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ความ

คาดหวังอย่างหนึ่งของชุมชน คือ การรักษาองค์กรชุมชน กระบวนการ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน คนรุ่นหลัง ชุมชนบางแห่งจึงได้พยายามพัฒนาองค์กร และเครือข่ายให้มีความมั่นคงและแข็งแรง ชักนำชาวบ้าน เด็ก และเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง บางชุมชนเรียกกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดในส่วนนี้ว่า “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” หรือ “มหาวิทยาลัยชุมชน”

กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน จึงเป็นการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการรวมตัวในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ เพื่อแสวงหาทางออกร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์ เป็นไปโดยธรรมชาติ ตรงกับความต้องการของชุมชน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ถึงปัญหาของตนเองและชุมชนร่วมกัน การแสวงหาทางออกที่เหมาะสม การนำไปสู่การปฏิบัติจริง รวมทั้งมีการประเมินผลและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม และองค์ประกอบของการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน หรือรับจากภายนอก หรือเกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือได้จากการปฏิบัติ และทรัพยากรทางวัตถุต่าง ๆ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ เป็นต้น โดยการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนจะเติบโตก้าวหน้าได้เมื่อมีการนำความรู้และทรัพยากรต่าง ๆ ไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่น เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น ทำให้มีการขยายขอบเขตการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ออกไปอย่างกว้างขวาง

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็นกรอบในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ปัญหาของตนเองและชุมชน
2. การแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหา
3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยการดำเนินการตามทางเลือกนั้น
4. การประเมินผล และการปรับใช้ให้เหมาะสม

โดยกระบวนการเรียนรู้ข้างต้น มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

ได้แก่

1. ผู้นำชุมชน
2. ภูมิปัญญาชุมชน
3. ระบบข้อมูลข่าวสาร และความรู้
4. การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดให้กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบข้างต้น เป็นกรอบชั่วคราวในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในงานวิจัย

ตอนที่ 2 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้

2.1 ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

เอนก นาคะบุตร (2533 : 31) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เครือข่ายที่อาศัยชุมชนเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ประชาชนต้องเรียนรู้จากกันและกัน จากความรู้ที่ได้จากที่อื่นแล้วขยายความรู้ให้ผู้อื่นทราบด้วย จะช่วยให้เกิดการศึกษที่หลากหลาย และสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลและชุมชน

กล้า สมตระกูล (2535 : 189) กล่าวถึง การจัดการศึกษาในระบบเครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง ความพยายามที่ได้หลอมรวมประสบการณ์ในการจัดการศึกษาในหลายรูปแบบหลายเนื้อหาให้เหมาะสมกับหลายกลุ่มเป้าหมายได้ด้วยการจัดการศึกษาให้มีระบบที่ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ที่พิจารณาเนื้อหาสาระที่ต้องการเรียนรู้เอง และแสวงหารูปแบบ วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนเป็นผู้สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียน รวมทั้งการระดมสรรพกำลังของชุมชนเพื่อช่วยเหลือชุมชนด้วยตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้จัดสัมมนาระดับชาติ เรื่องเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และได้สรุปความหมายเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนทุกเพศ ทุกวัย ในลักษณะที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนต่าง ๆ
2. อาศัยองค์ความรู้เดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา โดยมีการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ด้วยความเหมาะสม
3. มีองค์กรชุมชนเป็นหน่วยของการจัดการศึกษา โดยสมาชิกในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาของคนในชุมชนรวมกัน

ปาน กิมปี (2540) ได้ให้ความหมายเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นเรื่องของกระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคน กลุ่มคน หรือที่เรียกว่า องค์กร และแหล่งความรู้ ต่าง ๆ ที่มีกระบวนการมีส่วนร่วม จนเกิดการเชื่อมโยงกัน ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีพลังที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน เครือข่ายที่มีความหมายแตกต่างจากกลุ่ม ซึ่งกลุ่มมีเอกลักษณ์เฉพาะ มีเป้าหมายเฉพาะของกลุ่ม ไม่ได้มุ่งหวังที่จะเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นเพื่อการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ จึงนับได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะเกิดอย่างต่อเนื่อง

เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล องค์กร และแหล่งความรู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ จนเป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ส่งผลให้เกิดการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง การพัฒนา การประยุกต์ ความรู้ใหม่ ๆ และต้นตอที่จะนำไปแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้จัดเป็นแนวคิดสำคัญ และได้ถูกนำมาอธิบายในการพัฒนาแนวคิด หลักการ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้อย่างเท่าเทียม กว้างขวาง ต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคล และชุมชน

เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน จึงเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลกับบุคคล กลุ่มกิจกรรมและระหว่างชุมชน อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ

2.2 ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการศึกษาลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ มีผู้กล่าวถึงลักษณะสำคัญ ๆ ของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

ปาน กิมปี (2540 : 32 – 33) ได้เสนอลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อันจะเป็นพลังที่จะแก้ปัญหา และพัฒนาตนเอง ครอบคลุม และท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม จากการทบทวนวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้สามารถประมวลผลลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ได้ ดังต่อไปนี้

- 1) เครือข่ายการเรียนรู้มีแนวคิดการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชน (bottom-up) มากกว่าความต้องการของรัฐที่จะพัฒนา (top – down) ให้ชาวบ้านมีแนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (self – reliance) ที่อาศัยความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่จะร่วมคิด ร่วมทำ ลงมือแก้ปัญหาของตน ชุมชนของตนมากกว่าที่จะพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก ความสัมพันธ์ในแนวราบจะเป็นความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ แนวความคิดพื้นฐานดังกล่าวจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development) มากยิ่งขึ้น
- 2) เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะการดำเนินงานที่ประชาชนมีส่วนร่วม ทั้งร่วมกันคิด ร่วมดำเนินการ โดยอาศัยองค์กรชุมชนเป็นแกนในการดำเนินการ
- 3) เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนทุกเพศ ทุกวัย มีลักษณะยืดหยุ่นในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และการกระจายความรู้ที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
- 4) เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการกลั่นกรองความรู้จากภายนอก เพื่อผสมผสานกับความรู้ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อผสมผสานเป็นความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาตนเอง ครอบคลุม และชุมชน
- 5) เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะการระดม ผสมผสานการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในลักษณะร่วมมือกันเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะที่จะบ่งชี้ความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ได้อย่างเด่นชัด จึงอาจสรุปเป็นหลักการของเครือข่ายการเรียนรู้ ได้ดังนี้

- 1) คนทุกคนมีกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในลักษณะเอกัตบุคคล และลักษณะรวมของชุมชน
- 2) กระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติของมนุษย์ และการเสริมสร้างกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นโดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสังคม
- 3) การทำงานของหน่วยต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน เพื่อเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นลักษณะของการประสานสัมพันธ์กิจกรรม และระดมทรัพยากรเข้ามาร่วมกันดำเนินงานเป็นเครือข่ายกัน
- 4) การดำเนินงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายนั้นเป็นการเชื่อมโยงการทำงาน of หน่วยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

เอนก นาคะบุตร (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543 : 205) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เกิดจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งนอกจากจะมีการ สืบทอดกันภายในชุมชนแล้ว ยังได้ขยายการใช้ประโยชน์หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในรูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

1. การเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง
2. การเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรและนักวิชาการ แล้วเกิดกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา รวมทั้งบางเรื่องได้นำมาเป็นนโยบายด้วย
3. การส่งเสริมการเก็บข้อมูล และยกระดับข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านจากการศึกษา และการทำวิจัยของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ
4. การเชื่อมประสานผู้นำในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยมีนักพัฒนาจากเอกชนและรัฐ เข้าไปเสริมให้เกิดการเกาะตัวของแม่ข่าย (nucleus) ก่อให้เกิดการคิดค้นหาทางเลือกการเรียนรู้และการขยายผล

นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540 : 113) ได้กล่าวว่า เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้/กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในช่วงแรก ๆ เกิดขึ้นได้ใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบธรรมชาติ ซึ่งเมื่อชุมชนหนึ่งชุมชนใดสามารถพัฒนากิจกรรมการแก้ไขปัญหามาของชุมชนตนเองได้ ชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงก็จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และนำรูปแบบและวิธีการไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งเป็นเครือข่ายการจัดตั้ง รูปแบบนี้เกิดจากองค์กรพัฒนาต้องการขยายพื้นที่ปฏิบัติงานของตนเอง ก็จะใช้ชุมชนเดิมที่มีประสบการณ์และบทเรียนในกระบวนการพัฒนาแล้ว เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับชุมชนที่องค์กรพัฒนาเข้าไปดำเนินงานใหม่

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 201) ได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของทุกเครือข่าย คือ

1. เป็นกลุ่มองค์กร หรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
2. เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
3. ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ไม่ใช่เฉพาะกิจ ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง
4. มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ
5. มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกัน และความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

การพัฒนาเครือข่ายในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้จะเป็นการช่วยให้คำว่าการเครือข่ายเกิดวงจำกัดหรือมุมมองที่แคบลง กล่าวคือ เป็นการมุ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงการร่วมมือในการปฏิบัติงานของเครือข่ายให้เกิดการเรียนรู้ โดยที่ สุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (2542 : 11 – 12) กล่าวว่า การเรียนรู้ของบุคคลหรือกลุ่มองค์กรใดก็ตาม ย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อน และความสัมพันธ์ในฐานะของบุคคลหรือองค์กรที่มีปัญหา มีกิจกรรมที่ปฏิบัติการทางสังคมร่วมกันที่สามารถดำรงอยู่ได้ เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ องค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ โดยที่องค์ความรู้จะมีลักษณะ

ความรู้ในเรื่องการคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติที่เป็นเรื่องคุณธรรม ส่วนกระบวนการเรียนรู้จะมีทั้งกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับภายนอกทั้งจากภาครัฐและเอกชน เครือข่ายการเรียนรู้จึงเป็นการดึงเอาทั้งองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้อันเกิดขึ้นในชุมชนมาใช้

นอกจากนี้ การมองระบบเครือข่ายการเรียนรู้ อาจทำการพิจารณาให้ชัดเจนจากแง่มุมหนึ่ง ซึ่ง ชัยนัต วรรณะภูติ (2540 : 6 – 7) ได้กล่าวถึง การพิจารณาระบบเครือข่ายการเรียนรู้ ว่าต้องพิจารณา 2 ประเด็น คือ

1. หลักแนวคิดของเครือข่ายการเรียนรู้

1.1 เครือข่ายการเรียนรู้มีความสัมพันธ์ หรือเกี่ยวข้องกับเครือข่ายสังคม ดังนี้ คือ เครือข่ายการเรียนรู้ได้ไปตามสายสัมพันธ์ของครอบครัว เครือญาติและเพื่อน ซึ่งเป็นกลุ่มตามธรรมชาติ และหรือสัมพันธ์กับกลุ่มองค์กรสถาบัน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการจัดตั้งจากภายนอกและเครือข่ายการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับการผลิต หรือการดำเนินชีวิตที่มีฐานปัญหาร่วมกัน

1.2 มีประสบการณ์ชีวิตหรือมีกิจกรรมร่วมกัน

1.3 เครือข่ายการเรียนรู้มีแม่ข่าย ซึ่งอาจมีแม่ข่ายเดียวหรือ แม่ข่ายเชิงซ้อน โดยมีส่วนประกอบสามประการ คือ มีภูมิปัญญาในการวิเคราะห์ มีคุณธรรม และแม่ข่ายอาจจะเป็นบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน ลักษณะแม่ข่ายอาจจะมีความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้าน และมีความสัมพันธ์บนพื้นฐานความเสมอภาคระหว่างกัน

1.4 เครือข่ายการเรียนรู้อยู่บนวิถีชีวิตหรือการปฏิบัติการทางสังคม เช่น เขาดำเนินการอย่างไร มีความสัมพันธ์กับใคร ซึ่งสะท้อนอุดมการณ์ ค่านิยม ที่สะท้อนในประเด็นคำถามที่ว่าคนทำอะไรในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติการทางสังคม ในฐานะที่เป็นฐานในการดำเนินชีวิต เป็นเนื้อหาสาระที่ดำเนินชีวิตและทางเลือกที่เกิดจากการสรุปทเรียน

2. องค์ประกอบเครือข่ายการเรียนรู้ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 องค์ประกอบ คือ

2.1 องค์ความรู้ได้แบ่งออกเป็นสองด้าน คือ ลักษณะของความรู้ที่มีลักษณะเป็นทวิลักษณ์ระหว่างความรู้ของปัจเจก และความรู้ของกลุ่มระดับของเนื้อหา ซึ่งประกอบด้วย ปัญญาเชิงวิเคราะห์ควบคู่คุณธรรม และการปฏิบัติ

2.2 กระบวนการเรียนรู้มี 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้แบบดั้งเดิมที่เป็น มิติของวัฒนธรรม รวมทั้งการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตกับการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับภายนอก เช่น จากนักวิชาการ นักพัฒนา จากภาครัฐและเอกชน ชั้นของการเรียนรู้มี 3 ระดับ คือ ชั้นของการคิดได้ ชั้นของการแสวงหาความรู้ และชั้นของการนำไปใช้

เราจะเห็นได้ว่าเครือข่ายการเรียนรู้จะมีลักษณะพื้นฐานที่คล้ายกับเครือข่ายโดยทั่วไป ในบางด้าน แต่ความสำคัญสำหรับเครือข่ายดังกล่าว จะขึ้นอยู่กับการพัฒนาคนและกลุ่มให้เกิดการเรียนรู้ และได้รับองค์ความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ภารกิจ กิจกรรมร่วมกัน โดยมีการสรุปทบทวนจาก ประสบการณ์ และบริบทต่าง ๆ ที่กลุ่มคนและเครือข่ายผ่านการเรียนรู้ร่วมกันมา

2.3 การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

จากการศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ มีผู้กล่าวถึงการพัฒนาและการส่งเสริม เครือข่ายการเรียนรู้ไว้ดังนี้

อนุชาติ พวงสำลี (2541 : 250) ได้กล่าวถึงกิจกรรมหลักที่สำคัญในการ พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลใหม่ อันจะนำมาซึ่งการสร้างภูมิปัญญา และ 2) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อันเป็นเครื่องมือในการ “ระดมสมอง” ของชาวบ้านในการวิเคราะห์ข้อมูลใหม่ร่วมกัน และในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมจากกันและกันทั้ง ในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540 : 36 – 37) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาเครือข่าย ว่า หัวใจของกระบวนการพัฒนาเครือข่าย คือ ต้องมีการปฏิบัติและการสรุปประสบการณ์จากการ ปฏิบัติ (ACTION – REFLECTION) ของชาวบ้านและองค์กรชุมชน อย่างต่อเนื่อง ในการปฏิบัติ กิจกรรมในกระบวนการเครือข่าย ดังนี้

1. การคัดเลือกผู้นำ คัดเลือกผู้นำจากข้อมูลที่ได้รับในกระบวนการสำรวจ ค้นหา เน้นที่ผู้รู้และองค์กรชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เพราะนี่เป็นขั้นตอนการตั้งด้าน ที่เป็นศักยภาพของท้องถิ่นออกมา เปิดโอกาสให้ศักยภาพของชาวบ้านได้แสดงออกและพัฒนา

ศักยภาพเพื่อการแก้ปัญหาและเอาชนะข้อจำกัดที่มีอยู่ในชุมชน และท้องถิ่น และแน่นอนว่าผู้รู้ชาวบ้านและองค์กรชุมชนที่ผ่านการเลือกสรรนี้ จะมีบทบาทหลักในกระบวนการ

2. การจัดเวทีชาวบ้าน โดยชาวบ้าน (ผู้รู้) และองค์กรชุมชน (ผู้นำองค์กร) ที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วม ประเด็นแรกของเวทีชาวบ้านนี้ คือ การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้นำชาวบ้าน โดยการนำเสนอข้อมูลจากระบวนการสำรวจและค้นหา ทั้งข้อมูลภาพรวมและรายงานการวิเคราะห์ให้เวทีชาวบ้านได้เรียนรู้ความเป็นจริงของตนเอง ขยายความรับรู้ของชาวบ้านจากรู้ระดับหมู่บ้านของตนเอง มาเป็นรู้ระดับท้องถิ่น รู้ว่ามีปัญหาอะไร มีข้อจำกัดตรงไหน มีความรู้ ความสามารถอะไรบ้าง ให้ข้อมูลผ่านการวิเคราะห์ของผู้นำชาวบ้าน ซึ่งจะมีการตรวจสอบข้อสรุปจากการวิเคราะห์ขององค์กรด้วย ประเด็นที่สอง คือ การเรียนรู้จากผู้รู้ชาวบ้าน ซึ่งมาจากท้องถิ่นนั้นหรือมาจากท้องถิ่นอื่น ในประเด็นที่เราต้องการนำเสนอเพื่อให้ชาวบ้านต่อความคิด ต่อประสบการณ์ให้รับรู้กว้างไปกว่าระดับท้องถิ่นของตนเอง ประเด็นที่สาม คือ การเรียนรู้ความคิดและประสบการณ์ในการจัดการงานพัฒนาของตนเอง โดยการรวมตัวเป็นเครือข่าย โดยผู้รู้หรือผู้นำเครือข่ายจากพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงในปัญหาการดำรงชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นเป้าหมาย จุดเน้นนั้นอยู่ที่ตัวแบบการทำงาน เครือข่ายจากภายนอกท้องถิ่น

เวทีชาวบ้านอาจจะจัดหลาย ๆ ครั้งต่อเนื่องกัน เพราะเนื้อหาทั้งสามประเด็นที่กล่าวถึง ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมายจะเรียนรู้ควบคู่กับการเรียนรู้เชิงประจักษ์ที่ได้จากการเห็นด้วยตา สัมผัสด้วยมือ หรือการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่เป็นตัวแบบของงานโดยตรง

3. การวางแผนงานพัฒนา การได้คิดได้แสดงออกถึงความคิดเห็นของตนเอง ในเวทีชาวบ้าน กิจกรรมที่จะทำมาจากความคิดที่สอดคล้องกับศักยภาพของชาวบ้านการทำกิจกรรมในพื้นที่นั้น

4. การจัดตั้งองค์กรเครือข่าย แม้เมื่อมีการวางแผนการทำงานและลงสู่การปฏิบัติแล้ว เวทีชาวบ้านยังต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพราะเวทีชาวบ้านจะเป็นที่พบปะหารือร่วมกันในงานอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการสรุปประสบการณ์จากการปฏิบัติ และพัฒนารูปแบบวิธีการบริหาร

นอกจากนี้ วิมลลักษณ์ ชูชาติ ได้เสนอเทคนิคการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกัน เพื่อนสนิท หรือเป็นลูกหลานอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ หรือเพื่อนที่สนิทกัน ความรู้ต่าง ๆ ชาวบ้านถือว่าเป็นความลับที่คนอื่นจะรู้ไม่ได้ เช่น ความรู้ในเรื่องการเกษตร การปลูกพืชพันธุ์ใหม่ เทคนิคการดูแลรักษาให้ได้ผลผลิตดี ราคาสูง เป็นต้น

2. การถ่ายทอดโดยการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดี และแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนหนองบัวหลวง ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้ เพราะมีผู้นำที่ดี ชาวบ้านสามัคคีกัน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบผลสำเร็จ

3. การทดลองปฏิบัติโดยซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ เช่น กรณีของนายเส็ง ชาวบ้านชุมชนหนองน้ำตาล ได้ลงทุนทำสวนปลูกผักสวนครัว ตามแบบอย่างคนบ้านแพ้วที่อพยพเข้ามาทำสวนในชุมชนหนองน้ำตาล โดยนายเส็งไม่มีประสบการณ์ในการปลูกผักมาก่อนเป็นการลองทำโดยขาดความรู้ในเรื่องการผลิต การตลาด และขาดการแนะนำจึงประสบความล้มเหลว

4. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน ค้นคว้าจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบความสำเร็จดีกว่าการทดลองทำตามคนอื่น โดยขาดความรู้และประสบการณ์

ดังนั้นเมื่อพิจารณาเครือข่ายการเรียนรู้ พบว่า การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนชนบทนั้นมีอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมด แต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

ปาน กิมปี (2540 : 206) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย ว่ากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย ประกอบด้วยขั้นตอน

1. ความตระหนักในปัญหา เมื่อทำความเข้าใจสภาพและเข้าใจว่าสิ่งใดเป็นปัญหาของชุมชน
2. การหาทางเลือกที่หลากหลาย เพื่อกำหนดทางเลือกต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา
3. การเลือกทางเลือกที่เหมาะสม โดยการพิจารณาตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่จะแก้ปัญหของชุมชน

4. เรียนรู้ปฏิบัติการ เพื่อดำเนินการตามทางเลือก
5. การปรับปรุงแก้ไขโดยการรวบรวมข้อมูล และปรับปรุงแก้ไข
6. การประเมินผล เพื่อตัดสินใจผลการปฏิบัติการทำงานบรรลุเป้าหมาย

หรือแก้ปัญหาของชุมชนหรือไม่

โดยได้เสนอแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ประกอบด้วย แนวทางแก้ปัญหาโดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง ให้ชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรม ทำงานเล็กไปสู่งานใหญ่ มีกระบวนการกลุ่ม สร้างความสะดวกสบาย แนวทางเรียนรู้ มีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย แนวทางขจัดความขัดแย้ง มีความยืดหยุ่น และการกระจายอำนาจ และแนวทางการอยู่ร่วมกัน มีความโปร่งใส ความเชื่อมั่นและศรัทธา โดยมีองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนมีผู้ที่มีความสามารถ และความรู้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ
2. วิทยาการสมัยใหม่ ชุมชนมีโอกาสและความสามารถในการรับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อนำมาประสมประสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน มีการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ด้านพื้นฐานการดำรงชีวิตเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ การแก้ปัญหาด้านข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับข่าวสาร เหตุการณ์ประจำวัน และการประกอบอาชีพ ด้านพัฒนาทักษะและอาชีพเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เครื่องมือในการประกอบอาชีพ การจัดทำบัญชี
4. กระบวนการเรียนรู้ มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง
5. องค์กรและการจัดการ กล่าวคือ
 - 5.1 การบริหารองค์กรเครือข่าย มีการจัดองค์กรโครงสร้างโดยใช้เครือข่ายทางสังคม
 - 5.2 การประสานเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่าย ทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กร เอกชน องค์กรชุมชน องค์กรธุรกิจ และองค์กรวิชาการให้เกิดความร่วมมือ และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้

เดวิท แมทิวส์ (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2543 : 191 – 192) ได้

เสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ด้วยอาศัย 4 ยุทธศาสตร์หลัก คือ

1. การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดกับปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น หากแต่เราไปถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วมกัน และถือเป็นขั้นแรกของการนำประชาชนไปสู่สำนึกการแบกรับและร่วมแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

2. การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์กระบวนการสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เข้าร่วมสนทนาต่างเข้าร่วมด้วยฐานะที่เท่าเทียมกัน คือ ต่างคนเป็นพลเมืองเหมือนกัน และต่อเมื่อผู้เข้าร่วมสนทนาต่างมีโอกาสและเวลาไตร่ตรองทัศนคติทุกทัศนคติที่น่าเสนอ และกระบวนการตัดสินใจต้องเชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาดังกล่าวจะไม่จบลงด้วยการเห็นพ้องต้องกันของทุกคน แต่ก็เป็นการสร้างแนวทางกว้าง ๆ และเผยให้เห็นถึงเป้าหมายร่วม ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรมที่เป็นตัวเชื่อมเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินกิจกรรมที่ตัดสินใจ เวทีการสนทนานี้จะทำหน้าที่คล้ายกับการนำเอาผู้เข้าร่วมคนหนึ่งเข้าไปสัมผัสกับประสบการณ์ชีวิตของอีกคน การเรียนรู้ประสบการณ์ของคนอื่น หรือรับทัศนคติของคนอื่นเข้ามาในสมองก็เท่ากับการเริ่มเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมของตน พร้อมกับเริ่มมองเห็นความเป็นไปได้ที่จะร่วมทำงานกับคนอื่น

3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมที่ระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก กิจกรรมสาธารณะมิได้ก่อเกิดจากผลการวางแผนบริหารจัดการ มิใช่สิ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ และนำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรม เผยให้เห็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันของผู้เข้าร่วม และเป้าหมายที่อาจจะร่วมกันได้ กิจกรรมนั้นอาจมี ต้นทุนต่ำ ในสายตาของนักเศรษฐศาสตร์ แต่ก็ป็นกิจกรรมที่ต้องการการติดต่อประสานงานในระดับหนึ่ง และเกิดจากเป้าหมายร่วมของผู้คน จึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งให้แก่กันและกันของผู้คน

4. การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินว่าความพยายามและกิจกรรมที่ดำเนินการใดที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนของพวกเขา การกระทำดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมิน และปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

บัตนทร อ่อนดำ และปาริชาติ วลัยเสถียร (2540 : 14) ได้สรุปกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชนในเมืองไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. เริ่มต้นจากการเปิดเวทีในรูปของการประชุม สัมมนาสำหรับกลุ่มที่สนใจเหมือนกัน ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์และสรุปบทเรียนร่วมกัน บางเวทีมีการวิเคราะห์ปัญหา และสถานการณ์ร่วมกันด้วย โดยในเวทีจะมีการกระตุ้นให้กลุ่มสนใจทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยกระตุ้นให้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกัน และกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

2. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความสามารถให้ผู้นำโดยกระบวนการเรียนรู้นั้น อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดทำโครงการที่อยู่อาศัย การจัดทำธุรกิจชุมชน การจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม หรือเนื้อหาด้านการพัฒนาอื่น ๆ ใน ขั้นตอนนี้จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนในการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีเพื่อนำไปใช้กิจกรรมของเครือข่าย

3. ขั้นเริ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ในขั้นตอนนี้ถือว่าเครือข่ายได้ทำหน้าที่เป็นกลุ่มกิจกรรมเต็มที่มีไม่เพียงเวทีหรือกลุ่มเรียนรู้นั้น

4. ขั้นขยายความสัมพันธ์ เนื่องจากเครือข่ายมีกิจกรรมมากขึ้น เนื้อหาของกิจกรรมมีความหลากหลาย ทำให้ต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากภายนอก

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2533) ได้สรุปวิธีการของการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้อยู่บนพื้นฐานที่ว่า จะให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกคนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ไม่จำกัดเรื่องเพศ วัย และอายุ การสร้างเครือข่ายจะต้องยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และควรสร้างจากเบื้องล่างขึ้นไป

2. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ควรมอง 2 ระดับ คือ เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้นอกชุมชน สิ่งที่จะต้องเน้น คือ ตัวแม่ข่ายในชุมชน ซึ่งหมายถึง ผู้นำหรือ ผู้ดำเนินการเกี่ยวข้องอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือแม่ข่าย

(Nucleus) โดยแม่ข่ายนี้เป็นได้ทั้งตัวบุคคล เป็นตัวห้องเรียน เป็นตัวบ่งกิจกรรมจากศูนย์หรือ แม่ข่าย จะทำให้เกิดการแตกตัวของแม่ข่ายต่อไป นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายยังต้องคำนึงถึงเนื้อหาสาระ และ องค์กรด้วย

3. ในการสร้างรูปแบบเครือข่ายของการเรียนรู้ จะต้องพิจารณาองค์ประกอบ ผู้เรียน สถานที่เรียน วิธีเผยแพร่ความรู้ เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแพร่ความรู้ และการวัดและประเมินผล เป็นต้น

4. นอกเหนือองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้ว การพัฒนาเครือข่ายของการเรียนรู้ ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ อีกด้วย คือ

4.1 ต้องให้มีการกระจายอำนาจการศึกษาในชุมชน และให้ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา และความต้องการของตัวเองอย่างแท้จริง

4.2 การสร้างเครือข่ายของการเรียนรู้ ควรเลือกคนที่มีลักษณะความเป็น ผู้นำที่จะถ่ายทอดความรู้ต่อไป

4.3 ในพื้นที่ใดที่มีการดำเนินงานอยู่แล้ว รัฐควรส่งเสริมให้มีการ ดำเนินการต่อไป โดยไม่ต้องลงมือทำเองทั้งหมด ถ้าพื้นที่ใดที่ยังไม่มีการดำเนินการ ควรมีองค์กรใด องค์กรหนึ่งที่จะไปช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้

4.4 การดำเนินงานของรัฐ รวมทั้งบทบาทของนักวิชาการ/นักพัฒนา ควรจะทำหน้าที่เป็น Catalyst หรือ Facilitator คือ กระตุ้นให้ประชาชนคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหา ด้วยตนเอง ทำการส่งเสริมโดยการจัดหาแหล่งความรู้ ตลอดจนให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ

4.5 ปรับบทบาทของสถาบันการศึกษาและครูเสียใหม่ จากบทบาท ผู้สอน ผู้จัดการ ให้เน้นบทบาท Sponsor ด้วยการให้บริการการวิจัยและการเรียนรู้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

4.6 ปรับโยงการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและระบบ การศึกษาของชาวบ้าน จะทำให้เนื้อหาสาระของกระบวนการเรียนรู้สอดคล้องต่อวิถีชีวิต และปัญหา ของท้องถิ่นได้มากขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 339) ได้กล่าวถึงการพัฒนาเครือข่ายการ เรียนรู้ให้เข้มแข็ง ประกอบด้วย

1. การถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ เพื่อปรับและสร้างองค์ ความรู้ที่เหมาะสมกับชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2. การกระตุ้นความคิด ความใฝ่รู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับชุมชนตนเอง
3. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันภายในเครือข่าย เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหวของกันและกันในการพัฒนาชุมชน
4. การระดมและการประสานการใช้ทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และงบประมาณเพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันในการพัฒนาชุมชน ลดความซ้ำซ้อนและการสูญเปล่า

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 212 – 213) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ทำให้เครือข่ายอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น นอกจากการมีแกนนำที่เข้มแข็ง มีความรู้ ภูมิปัญญาแล้ว ยังต้องมีการดำเนินการ ดังนี้

1. มีการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการประชุม สัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน ไปศึกษาดูงานด้วยกัน หรือไปมาหาสู่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหน้าที่ของสมาชิก การเรียนรู้ต้องทำกันต่อเนื่อง และทำให้สมาชิกได้ร่วมเรียนรู้ด้วย การจัดการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่อง จึงต้องมีและเครือข่ายจะดำเนินการเรื่องนี้ได้ดี ถ้าหากร่วมมือกันแบ่งงานกันทำ
2. การแบ่งปันทรัพยากร เครือข่ายที่สามารถแบ่งปัน แลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ตนเองมีให้คนอื่นได้ เป็นการแสดงออกถึงความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรื่องอื่น ๆ ต่อไป
3. การทำกิจกรรมร่วม เป็นการทำงานร่วมกัน มีระบบการจัดการ
4. ความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้อง ที่ทำให้อยากทำงานร่วมกัน อยากช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งข้อนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้เครือข่ายอยู่ได้

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ จำเป็นอย่างยิ่งที่เครือข่ายการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการส่งเสริมโดยวิธีการ ดังนี้

1. การศึกษาเรียนรู้ในระดับกลุ่ม / ชุมชน
2. การกระตุ้นให้เกิดความสนใจร่วมกัน
3. การตระหนักถึงความจำเป็นในการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย
4. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย โดยเฉพาะการเสริมด้านการบริหารจัดการเครือข่าย
5. การสรุปประสบการณ์และการขยายงานอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ข้างต้น ผู้ศึกษาประมวล
ลักษณะสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้ ได้ดังนี้

1. มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
ประสบการณ์ และสรุปบทเรียนร่วมกัน
2. มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดเพื่อสร้างองค์
ความรู้ใหม่ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ
3. มีความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
4. สมาชิกมีความผูกพันกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
5. มีการขยายความสัมพันธ์ เพื่อแสวงหาองค์ความรู้

ตอนที่ 3 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งมีการสั่งสม
ประสบการณ์มาเป็นเวลานาน ยิ่งนานวันประสบการณ์ก็ยิ่งหลากหลาย โดยประสบการณ์ที่ได้ผ่านการ
เรียนรู้ การปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้มองเห็นคุณค่า และประโยชน์ของประสบการณ์ของตนเอง เป็น
ประสบการณ์ที่สามารถแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้ เป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญในการเรียนรู้ โดยมี
ประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐาน แล้วนำไปโยงกับประสบการณ์ใหม่ได้ ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่
มีประสิทธิภาพ ดังนั้น แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จึงเป็นกระบวนการที่มีคุณค่า และมีความ
สำคัญในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

3.1 ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์

Craig (1987) ให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้
ทักษะ หรือความสามารถที่ได้รับจากการสังเกต การได้รับกระตุ้นหรือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และ
ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเข้าไปร่วมด้วยความสมัครใจ ร่วมปฏิบัติ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมี
วิจารณญาณ และนำไปประยุกต์ใช้ ดังนั้น การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงหมายถึงการเรียนรู้เพื่อให้
ได้ประโยชน์ด้านความรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเข้ามามี
ส่วนร่วม เพื่อตอบสนองความต้องการ โดยแสวงหาคำตอบและตอบคำถามได้ด้วยตนเอง

Evans (1994) ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้และทักษะที่ได้รับประสบการณ์ จากการทำงาน จากการศึกษา และจากการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ โดยจะผ่านจากการศึกษาทุกประเภท หรือจากด้านสายอาชีพ การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นวิธีการเรียนรู้จากหนังสือ จากการบรรยาย การทดลอง การเรียนรู้ จากประสบการณ์จึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย

Dewey (1983) ให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง การที่ผู้เรียนเป็นผู้คิดและลงมือกระทำ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่ โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหา คิดหาแนวทางแก้ไข ปรับเปลี่ยนตนเองตามกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถปฏิบัติตนในสถานการณ์ใหม่ได้

Kolb (1984) ให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้โดยการปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง จากการสังเกต การสะท้อนความคิด และการสรุปความคิดรวบยอดเป็นความรู้สู่การนำไปใช้ประโยชน์

โดยสรุปการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติและดึงเอาประสบการณ์ออกมา มีการสะท้อนความคิดเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าใหม่ขึ้น

3.2 กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นวิธีการเรียนรู้โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อลักษณะของผู้เรียน

Kolb (1994) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ดังนี้

1. ขั้นสร้างประสบการณ์ (Concrete Experience) ประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นผลมาจากการปฏิบัติทดลองด้วยตนเอง ได้เปิดขยายกว้างขึ้นเพื่อรับประสบการณ์ใหม่

2. ขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนอง (Reflective Observation) ผู้เรียนจะสามารถมองเห็นความแตกต่าง มุมมองอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ขณะนั้น และสะท้อนแนวคิดของตนเองออกมา

3. ขั้นมโนทัศน์เชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนบูรณาการสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับรู้เข้าเป็นทฤษฎีอย่างเป็นเหตุเป็นผล

4. ขั้นทดลอง (Active Experimentation) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนทดสอบทฤษฎีที่สร้างขึ้น โดยการปฏิบัติทดลองและคิดแก้ปัญหา เป็นการทดสอบการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่

Dewey (1983) ได้เสนอวงจร “การลองกระทำ” หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์ เริ่มที่ 1) ผู้เรียนรับรู้ปัญหา (aware of problem) 2) คิดหาแนวทาง (getting an idea) 3) ลองกระทำ (trying out a response) 4) ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จากผลของการกระทำ (Experiencing the consequences) และ 5) ผู้เรียนสร้างความรู้ของตนเองโดยอาจเป็นการยืนยันความรู้เดิมว่าสอดคล้อง และใช้ได้ สถานการณ์ใหม่ หรือปรับเปลี่ยนความรู้เดิม เป็นความรู้ใหม่ที่ผู้เรียนนำไปใช้เมื่อเผชิญปัญหาใหม่ และกลับไปเริ่มต้นที่ขั้นที่หนึ่งของวงจรอีก ที่สำคัญที่สุด กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ทำให้การสร้างความรู้ในรูปการปรับเปลี่ยนความรู้ให้กลายเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย มีคุณค่าและใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน และประโยชน์สูงสุด คือ ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ การคิด การกระทำ การคิดไตร่ตรอง จนเกิดการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์

Pfeiffer and Jones (1983) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะของวงจรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน โดยเรียกว่าวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย

1. การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Experiencing) ผู้เรียนจะเข้ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้โดยการค้นหาและแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเพื่อน และครูผู้สอน เป็นขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม

2. การนำเสนอประสบการณ์ (Publicing) ผู้เรียนจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการนำเสนอประสบการณ์ในอดีต การสังเกต การร่วมปฏิสัมพันธ์ต่อกันในระหว่างปฏิบัติกิจกรรม

3. การเข้าร่วมอภิปราย (Processing) ผู้เรียนมีโอกาสตรวจสอบและเข้าร่วมอภิปรายรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรม
4. การสรุปสร้างความรู้ใหม่ (Generalizing) ผู้เรียนจะนำประสบการณ์ที่ได้รับมาผสมผสานและกำหนดสร้างเป็นความรู้ใหม่
5. การประยุกต์ใช้ (Applying) การนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสร้างเป็นประสบการณ์ใหม่สำหรับตนเอง

กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เน้นวิธีการเรียนรู้ โดยนำประสบการณ์ของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยน อภิปรายร่วมกัน และสรุปเป็นความรู้ ทำให้เกิดการสร้างความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ที่ได้รับเป็นความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

3.3 ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากประสบการณ์

Jackson and Caffarella (1994) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ดังนี้

1. การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความเข้าใจในธรรมชาติของความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ (Human Diversity) ในทุกระดับของผู้เรียนที่เป็นปัจเจกบุคคล และเคารพรักษามูลค่าของนักเรียน ซึ่งมีภูมิหลังประสบการณ์ที่แตกต่างกันที่สามารถนำมาเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนได้
2. รูปแบบความต้องการผูกพันทางสังคมของผู้เรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และโปรแกรมการเรียนการสอน เนื่องจากมนุษย์ทุกคนที่เป็นผู้เรียนมีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับทางสังคม และเป็นสมาชิกของกลุ่มเป็นพื้นฐาน ซึ่งบ่อยครั้งอาจจะต้องการความผูกพันทางสังคมมากกว่าความต้องการประสบการณ์แห่งความสำเร็จ
3. การถ่ายทอดการเรียนรู้ (Transfer of learning) มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียน เนื่องจากการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ช่วยเสริมสร้างเพิ่มพูนการถ่ายทอดทักษะของการเรียนรู้ที่เกี่ยวพันกับโลกแห่งความเป็นจริง (Relevance learning for real world settings)
4. การประเมินที่แท้จริง (Authentic Assessment) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ที่จะต้องอาศัยเครื่องมือของการประเมินกระบวนการ

เรียนรู้ และผลการเรียนของผู้เรียนโดยใช้ทั้งการทำแฟ้มงาน (Folio) และการทำแฟ้มประเมินงาน (Portfolio) ของผู้เรียนมาเป็นเครื่องมือในการประเมินอย่างแท้จริง

Evans (1994) ได้เสนอแนวคิดของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าเป็น เทคนิคการสอนผู้เรียน โดยผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี เมื่อเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จดีกว่าการเรียนรู้จากการอ่าน หรือจากระบบที่เป็นทางการ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ทุกชนิด เช่น การอบรม การสังเกต การสัมภาษณ์ การทำงานกลุ่ม การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ผ่านการวิเคราะห์ วิพากษ์อย่างมีวิจารณญาณ และเป็นระบบ โดยใช้ประสบการณ์เดิมของบุคคลเป็นสำคัญ

Rogers (อ้างถึงในอาชัญญา รัตนอุบล, 2546) ได้อธิบายการเรียนรู้จากประสบการณ์ สำหรับการพัฒนามนุษย์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเกี่ยวข้องส่วนบุคคล (Personal involvement) ทศนคติ และ ความรู้ของบุคคล
2. การริเริ่มของแต่ละบุคคล (Self – initiated) ซึ่งเป็นการค้นพบความต้องการของตนเอง
3. การกระจายของการเรียนรู้ (Pervasive) การเรียนรู้ทำให้มีผลต่อ พฤติกรรม ทศนคติหรือบุคลิกลักษณะของผู้เรียน
4. การประเมินโดยผู้เรียน (Evaluated by the learner) กล่าวคือ ผู้เรียนสามารถประเมินได้ดีที่สุด หากประสบการณ์ได้ถูกบรรลุตามความต้องการ
5. สาระสำคัญ คือ ความหมาย (Essence is meaning) เมื่อ ประสบการณ์การเรียนรู้เกิดขึ้น จะมีความหมายสู่ผู้เรียนให้มีการประสานสัมพันธ์กับประสบการณ์ ทั้งหมดของผู้เรียน

Rogers เน้นการเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ของผู้เรียน และการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากนี้ Rogers ได้แนะนำการใช้กระบวนการกลุ่ม คือ การมีประสบการณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหา และการพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ที่จะช่วยให้บุคคลแต่ละคน พัฒนาการนำตนเองได้

Kolb (1986) ได้เสนอว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จะมีคุณลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการเรียนรู้โดยทั่วไป ซึ่งคุณลักษณะของการเรียนรู้จากประสบการณ์นั้น จะประกอบไปด้วย

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการไม่ใช่ผลลัพธ์
2. การเรียนรู้เป็นความต่อเนื่องภายใต้ประสบการณ์ของบุคคล
3. การเรียนรู้เป็นการแสวงหาทางออกในการแก้ไขปัญหา
4. การเรียนรู้เป็นองค์รวมเพื่อการพัฒนาปรับปรุง
5. การเรียนรู้เป็นความเชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม
6. การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ความรู้

สุริน คล้ายรามัญ (2543 : 69) ได้สรุปว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเข้าไปมีประสบการณ์ในเรื่องที่ต้องการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ คือ เป็นผู้คิด และปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ โดยผ่านขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ การได้รับประสบการณ์ การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ และอภิปราย การสรุปแนวคิดหรือความคิดรวบยอด และการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์มีหลักสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
2. เป็นการเรียนรู้ด้วยการกระทำจนทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากความสนใจของผู้เรียน
3. ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนมีอยู่อย่างกว้างขวาง
4. มีการสื่อสารด้วยการพูดหรือการเขียนเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์มี 4 ประการ ดังนี้

1. ประสบการณ์ (Experience) โดยครูเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้

2. การสะท้อนความคิดและอภิปราย (Reflection and Discussion)

โดยครูช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อย่างลึกซึ้ง

3. ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (Understanding and Conceptualization)

ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด อาจเกิดขึ้นโดยผู้เรียนเป็นฝ่ายริเริ่มแล้วครูช่วยเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ หรือครูเป็นผู้นำทางและผู้เรียนเป็นผู้สานต่อจนความคิดนั้นสมบูรณ์เป็นความคิดรวบยอด

4. การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experiment of Application)

ผู้เรียนได้นำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะ หรือสถานการณ์อื่น ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของนักเรียนเอง

แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ นอกจากความสำคัญของประสบการณ์แล้ว ผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่จะต้องควบคุมและรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้น ผู้เรียนจึงต้องมีลักษณะเป็นผู้ชี้นำตนเองในการเรียนรู้ (Self - directed learning) แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นแนวทางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่ทำให้การเรียนรู้มีคุณค่า มีความหมายในชีวิตประจำวัน และมีประโยชน์ในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน โดยมีประสบการณ์เป็นแหล่งที่มาของการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เนื่องจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ช่วยให้การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในสถานที่หลากหลาย และมีคุณค่าต่อผู้เรียน

จากการศึกษาแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น จึงต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์เพื่อเปิดโอกาสให้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อให้แต่ละคนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติ และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้ตนเองสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมของตนเองต่อไป ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่เกิดจากความสนใจ แรงจูงใจ และความ ต้องการของตนเอง
2. การเรียนรู้เกิดจากการได้ลงมือปฏิบัติ และกระทำด้วยตนเอง จนเกิด เป็นการค้นพบด้วยตนเอง

3. การมีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเป็นการสร้างและขยายความรู้ โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ วิจัย อภิปรายร่วมกัน ซึ่งมีความรู้เดิมเป็นฐาน
4. มีกระบวนการกลุ่ม เพื่อสร้างโอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์
5. เกิดความรู้ที่สามารถนำไปใช้ และประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ และเกิดองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงต้องอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีกระบวนการอภิปรายหรือแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการสรุปความคิดเพื่อสร้างความเข้าใจ และมีการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่น ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป โดยมีลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1. การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการกลุ่ม การเข้าร่วมการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
2. การสรุปสร้างความรู้ใหม่ โดยนำประสบการณ์ใหม่ผสมผสานกับประสบการณ์เดิมเป็นความรู้ใหม่
3. การประยุกต์ใช้ นำความรู้ใหม่ที่ได้ไปประยุกต์ใช้
4. การสรุปทบทวน และสร้างประสบการณ์ใหม่สำหรับตนเอง

ตอนที่ 4 แนวคิดการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

4.1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

ประเวศ วะสี (2540 : 3 – 6) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า มีความหมายเช่นเดียวกับความหมายของชุมชน ประชาคม ประชาสังคม สังคมเข้มแข็ง คำเหล่านี้มีความหมายเช่นเดียวกัน โดยหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรกัน มีการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน และมีการจัดการที่มีการรวมตัวของกลุ่มคนจนกลายเป็นชุมชนนั้น ก่อให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดีงามทุกอย่างทั้งในด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ

สุรวุฒิ บัดโธสง (2542) ได้สรุปความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ อันเป็นคุณสมบัติของความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1. สามารถพึ่งตนเองได้ คือ สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง และนอกจากนี้ยังสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นชุมชนที่สามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง
2. เป็นชุมชนที่สามารถเรียนรู้ถ่ายทอดประสบการณ์ และปรับตัวจนสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้
3. เป็นชุมชนที่อยู่ในระดับพออยู่ พอกินอย่างพอเพียง เป็นชุมชนที่สามารถผลิตเองได้ มีเทคโนโลยีเป็นของตนเองและสามารถได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม
4. มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของชุมชน
5. มีอำนาจเพียงพอที่จะต่อรองกับคนอื่น หรือนอกชุมชน ไม่มีการเสียเปรียบ นั่นคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับชุมชนอื่น และกับรัฐนั้น
6. ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนอย่างมีจิตสำนึกร่วมกันไม่แปลกแยก
7. มีทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติ และคนที่มีคุณภาพ

กาญจนา แก้วเทพ (2540) ได้กล่าวว่า การผสมผสานหลายมิติให้ชุมชนเข้มแข็ง ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา ทั้งภายในและภายนอกชุมชนต้องอาศัยความพอเพียง เป็นทั้ง Means และ End ในทุกระดับ โดยต้องมีความพอเพียงในเรื่องคน ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา คุณธรรม และพอเพียงในทุกมิติของชีวิตชุมชน

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2542) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า คือ ชุมชนที่กลุ่มคนมีความสามารถเรียนรู้ ปรับตัว แก้ไขปัญหา สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ถ้าคนไหนหยุดเรียนรู้ คนไหนหยุดปรับตัว หยุดแก้ไขปัญหา คนนั้นอ่อนแอแล้ว

เอนก นาคะบุตร (2542) ให้ทัศนะว่า ความเข้มแข็งของชุมชน คือ ทูทางสังคมใหม่ ซึ่งมีปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่

1. จิตสำนึกสาธารณะ คือ ความรู้สึกถึงการไม่ยอมแพ้โชคชะตา และร่วมมือกันต่อสู้

2. ความหวัง คือ การอยู่ร่วมกันด้วยหวัง หรือยอมรับสภาพความเป็นจริง และรู้สึกถึงพลังในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ โดยมีความหวังที่จะเปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาส โดยตระหนักว่าไม่มีทางที่จะตกต่ำไปกว่าที่เป็นอยู่ได้อีก

3. VISION คือ การขับเคลื่อนด้วยใจ การใช้ใจเป็นตัวผลักดันเพื่อให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน

จากการนิยามข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนที่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยศักยภาพของชุมชนเป็นหลัก โดยผ่านกระบวนการสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมกลุ่ม มีความเชื่อมโยงความเป็นเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ชุมชนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ และสามารถพึ่งตนเองได้

4.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 53 – 59) ได้เสนอประเด็นที่จะนำไปใช้พิจารณาเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยแบ่งเป็น 5 ประเด็น คือ

1. การพิจารณาที่ตัวบุคคล (ทุนมนุษย์) : เป็นการมองไปที่ตัวบุคคลากร หรือสมาชิกในชุมชน โดยที่ดูทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ ในเรื่องของทักษะความรู้ ความสามารถ ความคิด ตลอดจนการเกิดผู้นำใหม่ และสมาชิกใหม่

2. การพิจารณาด้านกิจกรรม : ทั้งในเชิงประสิทธิภาพของการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งความหลากหลายในกิจกรรม

3. พิจารณาด้านทุนที่เป็นสิ่งของและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ : หมายความว่าประสิทธิภาพในการจัดการ และการใช้สอย

4. พิจารณาในด้านทุนเพื่อนและการเกิดเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน

5. พิจารณาถึงสถานภาพขององค์กรชุมชน

จะเห็นว่าทั้ง 5 ประเด็นที่กล่าวมานี้ เน้นว่าจะต้องเป็นการพิจารณาทั้งในเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณประกอบกัน นอกจากนี้ในการประชุมระดมความคิด และประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบทไทย เรื่องตัวชี้วัดงานพัฒนาชนบท (อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอำ. 2541) ได้มีข้อสรุปเกี่ยวกับตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนว่า องค์กรชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีลักษณะดังนี้

1. มีการนำมิติทางด้านวัฒนธรรม ผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะว่าจะเสมือนเป็นเครื่องยึดโยงให้สามารถสร้างองค์กรที่มีคุณภาพได้
2. องค์กรมีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
3. มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
4. มีการจัดการกลุ่ม
5. มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและจากชุมชน
6. มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
7. องค์กรได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
8. มีการขยายผลขยายกิจกรรม และขยายเครือข่าย

ในงานศึกษาทบทวนเรื่องตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง ของ สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2538) ได้ให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดในระดับกลุ่ม หรือองค์กรชุมชน โดยเห็นว่าเป็นกลไกที่มีความสำคัญในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาด้านสังคมของคนในชุมชนร่วมกัน โดยได้เสนอกรอบในการพิจารณาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนใน 4 เรื่อง ดังนี้

1. เครื่องชี้วัดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า และระบบคิดของชุมชน
2. เครื่องชี้วัดเกี่ยวกับการจัดการกลุ่ม หรือองค์กรชุมชน
3. เครื่องชี้วัดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ และการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
4. เครื่องชี้วัดผลกระทบการดำเนินงานขององค์กรชุมชน รวมทั้งศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาตนเอง

ในงานศึกษาของ สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2540 : 6 – 8) ได้ศึกษาองค์กรชุมชนในชนบทอีสาน โดยตั้งคำถามว่าอะไรเป็นเครื่องวัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และได้ข้อเสนอดังนี้

1. องค์กรชุมชนมีสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการจัดการศึกษาของชุมชน จัดตั้งงบประมาณเพื่อแก้ปัญหาท้องถิ่น มีสิทธิและอำนาจโดยที่มีกฎหมายรองรับให้มีการจดทะเบียน โดยไม่มีเจ้าหน้าที่รัฐ ฎ ระเบียบ และขั้นตอนที่ยุ่งยากเข้ามาเกี่ยวข้องมากนัก

2. สามารถร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนในการวางแผนงบประมาณ และโครงการพัฒนาชุมชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความเป็นจริงของชุมชน

3. สามารถศึกษาเรียนรู้ปัญหาของชาวบ้านแบบมีส่วนร่วม

4. สามารถเรียนรู้และคิดค้นกิจกรรมที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

5. สามารถวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา

6. สามารถรวมกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน เช่น การระดมทุนร่วมกัน

7. สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้โดยมีกระบวนการแก้ปัญหา วิเคราะห์

และวางแผนเป็นทีม

8. มีผู้นำที่มีความสามารถ มีความรู้ และกล้าตัดสินใจเป็นที่ยอมรับ และที่สำคัญ คือ มีการสืบทอดผู้นำสู่คนรุ่นใหม่ หรือให้มีผู้นำหลายคนที่ทำได้หลายบทบาท

ประเวศ วะสี (2541 : 14) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่าเป็นชุมชนเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนจะต้องเรียนรู้ต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้ง เพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ด้านการอาชีพ ด้านการเมือง การปกครอง เป็นต้น และสมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการทำกิจกรรม มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการกระทำร่วมกัน

จากลักษณะชุมชนเข้มแข็งดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะร่วมของชุมชน เข้มแข็ง ได้ดังนี้

1) สมาชิกชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งดีงามขึ้นในชุมชน

- 2) สมาชิกของชุมชนมีความผูกพัน รักใคร่ เอื้ออาทร สามัคคี และเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว
- 3) ชุมชนพึ่งตนเองได้ กล่าวคือ สมาชิกชุมชนสามารถร่วมกันตัดสินใจในการบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนได้โดยอิสระ
- 4) ชุมชนมีผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้นในขณะที่เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
- 5) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สมาชิกมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน

4.3 กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

กระบวนการหรือขั้นตอนพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ธีรยุทธ บุญมี (2540 : 193) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเกิดจิตสำนึกระดับสังคม : ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งขั้นนี้เกิดขึ้นเมื่อได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจไปได้ระยะหนึ่ง ซึ่งได้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาแรงงานเด็ก ปัญหาชุมชนแออัด และปัญหาสภาพแวดล้อม เป็นต้น ในระยะนี้ถือว่าการเกิดจิตสำนึกร่วมกันเป็นครั้งแรก กล่าวคือ การรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกันในอันที่จะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหารวมทั้งทุกคนมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ส่วนรวมดีขึ้น

ขั้นที่ 2 การเกิดขึ้นของกลุ่ม : หมายถึง องค์การทางเศรษฐกิจและทางสังคม ด้านต่าง ๆ ซึ่งองค์การเหล่านี้มีสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มงานสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ สถานสตรีแห่งชาติ อาสาสมัครสตรี ตลอดจนทั้งองค์การพัฒนาเอกชนที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยทำหน้าที่ในการดูแลปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเด็ก สิ่งแวดล้อม สตรี และชุมชนแออัด เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วม : ในขั้นนี้ถือว่าอยู่ในช่วงปัจจุบัน กล่าวคือ เป็นช่วงที่สมาชิกมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้น การรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ มีมากขึ้น จึงทำให้เกิดการมีอุดมการณ์ร่วมกันในอันที่จะยึดเหนี่ยวผูกพันซึ่งกันและกัน เพื่อมีจุดมุ่งหมายให้

สังคมเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีคุณธรรม อันถือเป็นข้อเรียกร้องร่วมกันของประชาชนทั้งหมดของสังคมที่ต้องการให้บ้านเมืองดำเนินไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนาต่อไป

ขั้นที่ 4 การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคม และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ : ซึ่งในขั้นนี้ยังถือว่าเป็นเหตุการณ์ในอนาคต เมื่อเกิดการตกผลึกเป็นสถาบันที่ทุกคนให้การยอมรับว่าเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิตร่วมกัน ปัจจุบันมีองค์กรที่พัฒนาจนเป็นที่ยอมรับของประชาชนอยู่ไม่น้อย ตัวอย่างเช่น องค์กรเอกชนต่าง ๆ มูลนิธิดวงพระทีป มูลนิธิเด็ก ตลอดจนทั้งสถาบันภาคเอกชนทั้งหลาย เป็นต้น

อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาคะบุตร (2541 : 15 - 17) เห็นว่า กระบวนการเกิดประชาสังคม มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) เกิดความรู้สึกตระหนักในปัญหาาร่วมกัน มีตัวกระตุ้นให้ตระหนักในปัญหา เริ่มมีการพูดคุยกัน วิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน เริ่มเรียนรู้จากของจริงจนกระทั่งมองเห็นปัญหาาร่วมกัน เป็นขั้นที่เรียกว่าอยู่ในขั้นก่อรูปของประชาสังคม
- 2) ขั้นสร้างกลุ่ม ซึ่งเริ่มกลุ่มเล็ก ๆ ที่ค่อย ๆ ทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดเวทีที่คนเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน เป็นเวทีแนวนอน มีความเข้าใจกัน มีความรู้สึกที่แก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง ได้กระบวนการเกิดความเชื่อมั่นในกลุ่มกิจกรรมแล้วเห็นว่าการร่วมคิดร่วมทำก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันในกลุ่มคนเล็ก ๆ นี้
- 3) ขั้นปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ใหม่เป็นแนวนอน
- 4) ขั้นขยายเครือข่าย

กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่สำคัญ คือ การสร้างจิตสำนึก และความตระหนักในปัญหาาร่วมกัน เพื่อให้มีการพูดคุย การวิเคราะห์ปัญหา เริ่มจากกลุ่มคนเล็ก ๆ จนขยายไปสู่เวทีการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดเป็นกลุ่มกิจกรรม จนสามารถพัฒนาขยายเป็นเครือข่ายได้ในที่สุด

4.4 แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ชุมชนเข้มแข็งมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนและสังคมให้ไปสู่ความยั่งยืน การทำให้ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการ มีผู้เสนอแนวทางทำให้ชุมชนเข้มแข็งไว้ทั้งในแนว

กว้าง แนวกลยุทธ์ที่เป็นการดำเนินการกับองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

แนวทางทำให้ชุมชนเข้มแข็งในแนวทาง iverse (2541 : 40 – 46) ได้กล่าวถึง แนวทางสนับสนุนประชาคมไว้ 10 ประการ ดังนี้ 1) ขับเคลื่อนนโยบายและกระแสสังคม 2) สํารวจผังชุมชนและเครือข่าย 3) ส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน 4) สร้างศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ (One – Stop – Service) 5) เชื่อมต่อการค้าขาย 6) ส่งเสริมการใช้สื่อเพื่อพัฒนา 7) ปรับวิถึงบประมาณ 8) ออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน 9) ฝึกรวมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน 10) การวิจัยและประเมินเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

สำหรับกลยุทธ์ที่ดำเนินการกับองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 30 – 44) ได้กล่าวว่า กลยุทธ์สําคัญของการพัฒนาองค์กรชุมชน มีดังนี้ 1) กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนากิจกรรม 2) กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาโครงสร้างองค์กร 3) กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรบุคคล 4) กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรวัตถุ

อีกแนวทางหนึ่งในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ กระบวนการแก้ปัญหา วิจัย ตันศิริ (2538 : คำนำ) เห็นว่า เครื่องมือสําคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ชุมชนที่มีการรวมกลุ่มเป็นองค์กร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน มีการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์กันจนเกิดเป็น เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันนั้น จะมีพลังที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2540 : 113 – 117) ดังนี้ “... การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์การชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นใหม่ โดยการศึกษาเรียนรู้ปัญหาชาวบ้าน แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้ คิดค้นกิจกรรมแก้ปัญหา การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา และการรวมกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน...”

เมื่อพิจารณาโดยรวมในเรื่องแนวทางทำให้ชุมชนเข้มแข็งที่ได้มีผู้กล่าวถึงข้างต้น พบว่า มีข้อเสนอที่สําคัญอีกประการหนึ่ง คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอันเป็นแนวทางที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ โดยที่กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมี 4 ขั้นตอน คือ 1) กำหนดปัญหา 2) แสวงหาทางเลือก 3) ดำเนินกิจกรรม 4) การประเมินผล ซึ่งการดำเนินการทุกขั้นตอน

ดังกล่าว สมาชิกในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของ เดวิท แมทิวส์ (อ้างถึงใน อุดุลย์ วังศรีคุณ, 2543) ที่ว่า “การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน”

ดังนั้น แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน จึงเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเอง และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้

4.5 ปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล (2544 : 18 – 26) ได้ศึกษาองค์ประกอบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1. องค์ประกอบที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

- 1) มีอุดมการณ์ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน
การมีอุดมการณ์ร่วมกันถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวทิศทางของกลุ่มไว้ได้ ถ้าสามารถกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ หรือเป้าหมายระยะยาวได้ด้วยแล้ว จะทำให้องค์กรชุมชนนั้นมีอุดมการณ์ในการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น
- 2) การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน
การมีเป้าหมายร่วมกัน เช่น ต้องการหลุดพ้นจากความยากจน การสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ และอำนาจต่อรองทางการเมือง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ที่ชัดเจนสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแล้ว ย่อมทำให้องค์กรชุมชนมีการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น
- 3) การมีผลประโยชน์ร่วมกันและการกระจายผลประโยชน์
อย่างเป็นธรรม โดยองค์กรชุมชนใดสามารถดำเนินการได้ดีมากเท่าใด ย่อมทำให้องค์กรชุมชนนั้น ๆ มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น
- 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรชุมชน และคนทั่วไปในชุมชน
มีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางความคิด การตัดสินใจ และการติดตามประเมินผล

5) การบริหารจัดการ นับเป็นหัวใจของความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งการบริหารจัดการ ประกอบด้วย การตัดสินใจของคนในองค์กรชุมชนในเรื่องที่สำคัญ ๆ เพื่อลดปัญหาข้อขัดแย้งของคนที่มารวมตัวกัน

6) กิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรชุมชนมีความเหมาะสม กิจกรรมสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของสมาชิก

2. ปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1) โครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างทางสังคมของชุมชน หรือองค์กรชุมชน มีความสัมพันธ์แนวราบ หรือแนวนอน เพราะลักษณะโครงสร้างแบบนี้จะทำให้เกิดความร่วมมือ พึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งสามารถพัฒนาความร่วมมือของคนในชุมชนได้อย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และแสดงศักยภาพอย่างมีอิสระ มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในทุกด้าน จนพัฒนาเป็นภูมิปัญญาของชุมชน

2) ระบบเศรษฐกิจของชุมชน

ระบบเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชน ต้องเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และมุ่งตอบสนองความต้องการเพื่อความยั่งยืนของชุมชนเป็นหลัก โดยรูปแบบการผลิต จะต้องทำให้สมาชิกไม่ต้องขวนขวายดิ้นรนกับกิจกรรมเศรษฐกิจที่ถูกกำหนดจากภายนอกชุมชน เพราะสามารถกำหนดการผลิตตามสภาพของตน คือ เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน ภายใต้เทคโนโลยีและการจัดการที่เหมาะสมผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ตกทอดกันมาช้านาน

3) ค่านิยมและความเชื่อในศาสนา

ชุมชนจะเข้มแข็งมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับค่านิยมที่สมาชิกในชุมชนยึดถือ เพราะค่านิยมเป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชน ค่านิยมที่มาจากความเชื่อในศาสนา สามารถสร้างทัศนคติให้คนเคารพธรรมชาติ มีความพึงพอใจกับการพึ่งตนเอง และก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน เพราะทุกศาสนาจะสั่งสอนในเรื่องการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งและมีบทธรรมจำนวนมาก ที่กำหนดแบบแผนการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคม การที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าว จนกลายเป็น

ระบบค่านิยมของชุมชน จะส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาความเป็นปึกแผ่น และความเข้มแข็งของชุมชนไว้ได้

4) กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนกำหนดระดับความ

เข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นกลไกหลักที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ และพัฒนาระบบค่านิยมของคนในชุมชน แต่การศึกษาต้องมีความหมายกว้างถึงการเรียนรู้ของบุคคลที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดช่วงวัยของชีวิต ช่วยให้คนในสังคมเกิดศักยภาพในการดำรงชีวิต มีทักษะในการแก้ไขและจัดการปัญหาของตนเองและชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัวทั้งในระดับครอบครัวในชุมชน และนอกชุมชนจากบุคคลหลากหลายอาชีพ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเรียนรู้ด้านการใช้สมุนไพร การนวด ความรู้ด้านหัตถกรรม ความรู้ด้านศิลปะพื้นบ้าน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ การตลาด เทคโนโลยี การผลิต ฯลฯ

5) กลุ่มผู้นำ

กลุ่มผู้นำ คือ กลไกรูปธรรมในการนำชุมชนไปตาม

ค่านิยม และความต้องการของชุมชน รวมทั้งแก้ไขปัญหาและวิกฤตการณ์ในชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีกลุ่มผู้นำที่มีอิสระในการตัดสินใจ มีทักษะในการบริหารจัดการ การที่ชุมชนมีโครงสร้างแนวราบ จะช่วยให้มีกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายไปตามกิจกรรม แต่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ เช่น พระ พ่อหลวง ฯลฯ ขณะเดียวกันในบางชุมชนผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ยังมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการในพื้นที่ด้วย แต่ในหลักการของการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน มักให้ความสำคัญกับบทบาทผู้นำธรรมชาติมากกว่า เพราะถือว่าเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนอย่างแท้จริง

6) ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม

ระบบความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และมุ่งให้ความสำคัญ

กับคนมากกว่าผลประโยชน์ จะมีส่วนทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะช่วยให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน เช่น การช่วยลงแรงกันในการทำนา หรืองานบุญ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของระบบความมั่นคงทางสังคม หรือเป็นสวัสดิการชุมชนนั่นเอง

7) กลไกในการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสาร

ชุมชนจะมีความเข้มแข็งได้จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนตลอดเวลา เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ ทัศนคติ และร่วมปรึกษาหารือในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้เกิดการร่วมมือกันในชุมชน

8) การบริหารงานปกครองของรัฐ

หากรัฐมีระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ จะมีผลกระทบต่อชุมชนสูง ทำให้ชุมชนอ่อนแอ เพราะระบบราชการที่มีลักษณะการใช้อำนาจสั่งการในการพัฒนา จะเป็นกลไกทำลายศักยภาพในการคิด และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนอย่างมาก

จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นว่าความเข้มแข็งของชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวชุมชน หรือองค์กรชุมชนแต่ประการเดียว แต่ยังมีปัจจัยอื่นอีกหลากหลายที่มีส่วนกำหนดความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่สนับสนุนและเงื่อนไขข้อจำกัดของแต่ละชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง ผู้ศึกษาประมวลความคิดของลักษณะร่วม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของลักษณะชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะ ดังนี้

1. มีภูมิปัญญาของชุมชนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและเป็นคุณค่าของชุมชน
2. ชุมชนพึ่งตนเองได้ และมีอิสระในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมของชุมชน เพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน
3. สมาชิกมีความผูกพัน เอื้ออาทรต่อกัน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง
4. มีองค์กรชุมชน และระบบการบริหารจัดการ

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (2543) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า รูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบอิงชุมชนที่ชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งเหมาะสำหรับชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง และมีศักยภาพพื้นฐาน เป็นแนวคิดการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมและการใช้ทรัพยากร ตลอดจนภูมิปัญญาภายในชุมชน และรูปแบบที่หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งเหมาะสำหรับชุมชนที่ประสบปัญหาเกินขอบเขตความสามารถของชุมชน การแก้ปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอก

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ใน 3 ด้าน คือ ด้านขั้นตอน ด้านองค์ประกอบ และด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การร่วมกันแสวงหาทางเลือก การร่วมกันดำเนินการ การร่วมกันประเมินผล และการร่วมกันปรับปรุง ด้านองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการปฏิบัติจริง ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน และเนื้อหา ได้แก่ ปัญหาและความต้องการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ ผู้นำ สมาชิก และความสัมพันธ์ในชุมชน ปัจจัยภายนอก คือ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอก การสนับสนุนและแหล่งทรัพยากรภายนอก และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

คมพล สุวรรณภูฏ (2544) ได้ศึกษาและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน ในด้านการดูแลสุขภาพชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีศักยภาพและทางเลือกที่หลากหลายในการดูแลสุขภาพตนเองทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยเล็กน้อย ๆ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการดูแลกันเองในครัวเรือน หากไม่สามารถรักษาเองได้ก็จะพึ่งพาผู้ชำนาญการในชุมชนหรือสถานบริการสาธารณสุขของรัฐที่อยู่ใกล้เคียง โดยชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม และภูมิปัญญาสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน โดยปัจจัยที่

ช่วยให้ชุมชนสามารถแสวงหาแนวทางในการดูแลรักษาสุขภาพได้อย่างหลากหลายและเหมาะสม ได้แก่ ความสามารถในการเรียนรู้เชิงรุก ความสามารถในการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง และวิถีคิดแบบพึ่งตนเองภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ การพัฒนาสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นต้องสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญ คือ การมีผู้รู้ท้องถิ่น การมีองค์ความรู้พื้นบ้าน ความเป็นครอบครัว และเครือญาติในชุมชน ระดับการยอมรับองค์ความรู้ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ความหลากหลายทางชีวภาพ และระดับความสำเร็จของระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ

สุพจน์ แสงเงิน (2546) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า ชุมชนมีเป้าหมายหลักในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมาชิกในชุมชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยมีปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ 5 ประการ คือ จิตสำนึกก้าวร่วมนภายในชุมชน ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต แรงผลักดันจากผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายชุมชน และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ สำหรับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป็นการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นมาภายใต้กรอบแนวคิด “รู้อดีต คิดปัจจุบัน ทนอนาคต” ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่าง ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน นำมาผนวกกับความรู้ใหม่ที่มาจากภายนอกชุมชนจนก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

พจนา เอื้องไพบูลย์ (2546) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ใน ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุภาคี พบว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิดและปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ การทบทวนความยากลำบากในชีวิต การตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤตของกลุ่มแกนนำชุมชน การกระตุ้นคนในชุมชนได้ความตระหนักในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตามทางเลือก การประเมินผลย้อนกลับ การพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นและการบูรณาการเข้าสู่ชีวิต ผลที่ได้จากการคิดและปฏิบัติของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้นิเวศของชุมชนสมบูรณ์ขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและมีความมั่นคงขึ้น และสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการพัฒนานิเวศและเศรษฐกิจของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสนทนา การพบปะหารือ การประชุม การสังเกตผลของกิจกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน

การฝึกอบรมและดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ และการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้

ปาน กิมปี (2540) ได้ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่พบในเครือข่ายการเรียนรู้มีทั้งกิจกรรมในด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และแก้ปัญหา ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูลและด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการโดยองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เริ่มก่อตัวจากการสร้างผู้นำ การขยายและการเชื่อมประสานที่เน้นการสร้างการรวมกลุ่มให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การร่วมแก้ปัญหา การเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ การพัฒนาฐานความรู้เดิมและสร้างความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาเดิม และวิทยาการสมัยใหม่ และการดำรงอยู่จะเน้นให้สมาชิกของเครือข่ายมีการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

เอี่ยมเดือน ไชยหาญ (2542) ได้ศึกษาลักษณะเครือข่ายชุมชนเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน พบว่า เครือข่ายทำกิจกรรมด้านยาเสพติดในชุมชนเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ โดยส่วนใหญ่ชุมชนมีการสร้างการเรียนรู้ด้วยการพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในชุมชนของตนเอง และปัญหาของเครือข่ายการเรียนรู้เกิดจากการขาดความรู้ แนวคิดในการทำกิจกรรม สำหรับแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ คือ การส่งเสริมวิชาการ เทคนิคการศึกษา ดูงานและการจัดเวทีชาวบ้าน

สมชาย พงษ์เทพิน (2542) ได้ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้นำกับการทำงานของผู้นำเครือข่ายองค์กรชุมชนในเขตเมือง พบว่า ปัจจัยที่เกื้อหนุนการทำงานของผู้นำเครือข่ายสหชุมชน ได้แก่ ความรู้ ความสามารถจากประสบการณ์การเรียนรู้ การเรียนรู้ และการ

สั่งสมประสบการณ์ชีวิต และความภาคภูมิใจอันเกิดจากการยอมรับนับถือจากสังคม และประสบการณ์ที่เคยทำงานแก้ปัญหาได้เป็นผลสำเร็จ

Pastor and Mayo (1995) ได้ศึกษาลักษณะองค์กรกับการสร้างรูปแบบเครือข่ายทางสังคม โดยศึกษาลักษณะองค์กรและลักษณะส่วนบุคคล พบว่า รูปแบบเครือข่ายเป็นผลมาจากการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน การมีปฏิสัมพันธ์กันในงาน และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน มากกว่าข้อตกลงร่วมกันขององค์กร ดังนั้น รูปแบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง จึงเป็นลักษณะเครือข่ายเพื่อนร่วมงานมากกว่าเครือข่ายที่เป็นทางการ มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์กันภายในกลุ่ม ทำให้คุณลักษณะของผู้นำกลุ่มมีอิทธิพลต่อกลุ่มเป็นอย่างมาก

5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากประสบการณ์

สุริน คล้ายสามัญ (2543) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการอบรม โดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้างความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี พบว่า กระบวนการอบรมโดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ขั้นตอน 10 ขั้นตอน คือ รวบรวมประสบการณ์เดิมของผู้เข้าอบรม ให้ประสบการณ์ใหม่ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เข้าอบรมสะท้อนความคิดและอภิปราย ให้ผู้เข้าอบรมสรุปความคิดรวบยอด ให้ผู้เข้ารับการอบรมประยุกต์ใช้ความรู้โดยการวางแผนการรับใช้สังคม ให้ผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติกิจกรรมการรับใช้สังคมให้ผู้เข้ารับการอบรมสะท้อนความคิด และวิเคราะห์ประสบการณ์จากการรับใช้สังคมให้ผู้เข้ารับการอบรมรายงานผลการเรียนรู้ ประเมินผลการอบรม และติดตามผลการอบรม และผู้ศึกษาได้สรุปการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ว่ามีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ ประสบการณ์สะท้อนความคิดและอภิปราย สรุปความคิดรวบยอด และประยุกต์แนวคิด

สวัสดี ภูทอง (2546) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชนชนบทภาคเหนือ พบว่า ความต้องการการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความต้องการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัยมากที่สุด รองลงมาเป็นด้านการศึกษา และผู้ใหญ่มีประสบการณ์การเรียนรู้ด้านคุณภาพชีวิตที่ใกล้เคียงกัน โดย

ได้พัฒนารูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชนชนบท ภาคเหนือ สรุปได้เป็น 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย การทบทวนประสบการณ์เดิม ประสบการณ์ใหม่ การคิดวิเคราะห์ การทดลอง และการนำไปใช้ โดยเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการจัดรูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย ประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนปัญหาที่พบ ประกอบด้วย ปัญหาด้านผู้สอน หลักสูตร สื่อการสอน และปัญหาด้านผู้เรียน

Yan Fung Mok (1999) ได้ศึกษาลักษณะบทบาทหน้าที่และประสิทธิผลของการเรียนรู้จากประสบการณ์ พบว่า ลักษณะบทบาทหน้าที่ที่มีผลต่อประสิทธิผลการเรียนรู้จากประสบการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์เดิม การทบทวนไตร่ตรอง การสร้างความหมายจากประสบการณ์ ความรู้สึก การรับรู้คุณค่าและสังคม และอิทธิพลของวัฒนธรรม ความมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น การมีอิสระในการเรียนรู้ของบุคคลแรงจูงใจ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และทักษะการเรียนรู้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำแนกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การเรียนรู้ที่ริเริ่มโดยชุมชน และการเรียนรู้ที่หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม

1.1 กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การร่วมกันแสวงหาทางเลือก การร่วมกันดำเนินการ การร่วมกันประเมินผล และการร่วมกันปรับปรุง

1.2 กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน การถ่ายทอดภูมิปัญญา การเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ และการเรียนรู้ผ่านประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย

1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้

- 1) ปัจจัยภายใน คือ ผู้นำ สมาชิก ความสัมพันธ์ในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) ปัจจัยภายนอก คือ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาภายนอก การสนับสนุนจากภายนอก
- 3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม คือ การดำเนินกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น

1.4 กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป็นการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติ และการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ

2. เครือข่ายการเรียนรู้

2.1 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เริ่มจากการสร้างผู้นำ การรวมกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็ง การร่วมแก้ปัญหา การเรียนรู้ร่วมกัน การพัฒนาความรู้ และการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

2.2 กิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมในด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และการแก้ปัญหา การพัฒนาอาชีพ การพัฒนาข่าวสารข้อมูล และการถ่ายทอดความรู้

2.3 ลักษณะของเครือข่ายที่เข้มแข็ง จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์

2.4 ปัจจัยส่งเสริมเครือข่าย ได้แก่ ความรู้ ประสบการณ์การเรียนรู้และการสั่งสมประสบการณ์

2.5 ปัญหาของเครือข่าย เกิดจากการขาดความรู้และแนวคิดในการทำกิจกรรม

3. การเรียนรู้จากประสบการณ์

3.1 การเรียนรู้จากประสบการณ์ มีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ ประสบการณ์เดิม การสะท้อนความคิดและอภิปราย การสรุปความคิดรวบยอด และการประยุกต์ใช้

3.2 เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้จากประสบการณ์ คือ ค่านิยมความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. **ปัจจัยนำเข้า** โดยการศึกษารวบรวมข้อมูล แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อกำหนดเป็นกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งการสังเคราะห์แนวคิด 4 แนวคิด เพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

1.1 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ โดยการสังเคราะห์ประเด็นที่นำมาเป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

1) สीलภรณ์ นาคทรพรพ (2538) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1.1) กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการ
กลุ่ม

1.2) กระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ จากการลงมือ
ปฏิบัติจริง

1.3) กระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ จากปัญหาใน
ชีวิตจริงเพื่อพยายามแก้ปัญหา

1.4) กระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ และทำงาน
ร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย

2) อนุชาติ พวงสำลี (2541) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

2.1) กระบวนการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ

2.2) กระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคน
ที่มาทำกิจกรรมรวมกัน

3) สุพจน์ แสงเงิน (2546) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของ
กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- 3.1) กระบวนการเรียนรู้ต้องมีเครือข่ายและองค์กร
ชาวบ้าน
- 3.2) กระบวนการเรียนรู้ต้องมีระบบข้อมูลสารสนเทศ
- 3.3) กระบวนการเรียนรู้ต้องมีสถาบันการเรียนรู้ที่มั่นคง
ต่อเนื่อง

ในการวิจัย ดังนี้

1.2 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการสังเคราะห์ประเด็นที่นำมาเป็นกรอบ

ดังนี้

1) เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้กล่าวถึง ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้

- 1.1) เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกลุ่มองค์กรที่มาร่วมกันเพื่อ
ดำเนินการตามวัตถุประสงค์
- 1.2) เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม
โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 1.3) เครือข่ายการเรียนรู้จะต้องดำรงอยู่ได้ยาวนาน
- 1.4) เครือข่ายการเรียนรู้จะต้องมีความผูกพัน และ
รับผิดชอบร่วมกัน
- 1.5) เครือข่ายการเรียนรู้จะต้องมีฐานความเป็นเจ้าของ
ร่วมกัน

เรียนรู้ ดังนี้

2) อนุชาติ พวงสำลี (2541) ได้กล่าวถึง การพัฒนาเครือข่ายการ

- 2.1) เครือข่ายการเรียนรู้จะต้องมีการสร้างภูมิปัญญา
- 2.2) เครือข่ายการเรียนรู้จะต้องมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การเรียนรู้ ดังนี้

3) ปาน กิมปี (2540) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

- 3.1) มีภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3.2) มีวิทยาการสมัยใหม่
- 3.3) มีกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน
- 3.4) มีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- 3.5) มีองค์กรและการจัดการ

4) บัณฑิต อ่อนคำ และปาริชาติ วลัยเสถียร (2540) ได้กล่าวถึง กระบวนการส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

- 4.1) การเปิดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 4.2) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
- 4.3) มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
- 4.4) มีการขยายความสัมพันธ์เพื่อความร่วมมือ

1.3 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยการสังเคราะห์ประเด็นที่นำมา เป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

1) Kolb (1994) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ดังนี้

- 1.1) ขั้นสร้างประสบการณ์
- 1.2) ขั้นสังเกตปฏิกิริยาตอบสนอง
- 1.3) ขั้นมโนทัศน์เชิงนามธรรม
- 1.4) ขั้นทดลอง

2) Dewey (1983) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์

- 2.1) ผู้เรียนรับรู้ปัญหา
- 2.2) คิดหาแนวทาง
- 2.3) ลองกระทำ

ดังนี้

2.4) ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จากผลของการกระทำ

2.5) ผู้เรียนสร้างความรู้ของตนเอง

ประสบการณ์ ดังนี้

3) Pfeiffer and Jones (1983) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จาก

3.1) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์

3.2) การนำเสนอประสบการณ์

3.3) การเข้าร่วมอภิปราย

3.4) การสรุปสร้างความรู้ใหม่

3.5) การประยุกต์ใช้

ประสบการณ์ ดังนี้

4) สุริน คล้ายรามัญ (2000) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จาก

4.1) การได้รับประสบการณ์

4.2) การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ และ
การอภิปราย

4.3) การสรุปความคิดรวบยอด

4.4) การนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้

ประสบการณ์ ดังนี้

5) สวัสดิ์ ภูทอง (2003) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จาก

5.1) การทบทวนประสบการณ์เดิม

5.2) การสร้างประสบการณ์ใหม่

5.3) การคิดวิเคราะห์

5.4) การทดลอง

5.5) การนำไปใช้

1.4 แนวคิดการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยการสังเคราะห์ประเด็นที่นำมาเป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

1) สุรวุฒิ บัดโธสง (2542) ได้เสนอความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ อันเป็นคุณสมบัติของความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- 1.1) ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
- 1.2) เป็นชุมชนที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ การปรับตัว และแก้ไขปัญหาของชุมชนได้
- 1.3) เป็นชุมชนที่อยู่ในระดับพออยู่ พอกิน พอเพียง
- 1.4) มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของชุมชน
- 1.5) มีอำนาจในการต่อรอง
- 1.6) ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
- 1.7) มีทรัพยากรธรรมชาติและคนที่มีคุณภาพ

2) อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ (2541) ได้เสนอตัวชี้วัดลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็ง ดังนี้

- 2.1) มีการนำมิติทางด้านวัฒนธรรมผสมผสานในการทำกิจกรรม
- 2.2) องค์กรมีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
- 2.3) มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 2.4) มีการจัดการกลุ่ม
- 2.5) มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิก และชุมชน
- 2.6) มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
- 2.7) องค์กรได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
- 2.8) มีการขยายผลขยายกิจกรรมและขยายเครือข่าย

3) สีสลาภรณ์ นาคทรพรพ (2538) ได้เสนอกรอบในการพิจารณา
ความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- 3.1) มีภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า และ
ระบบคิดของชุมชน
- 3.2) มีการจัดการกลุ่ม / องค์กรชุมชน
- 3.3) มีกระบวนการเรียนรู้ และการขยายเครือข่ายการ
เรียนรู้ของชุมชน
- 3.4) มีการดำเนินงานขององค์กรชุมชน และศักยภาพ
ของชุมชนในการพัฒนาตนเอง

4) สัมพันธ์ เตชะอธิก (2540) ได้เสนอเครื่องวัดความเข้มแข็งของ
ชุมชน ดังนี้

- 4.1) องค์กรชุมชนมีสิทธิ และอำนาจในการบริหาร
จัดการชุมชน
- 4.2) สามารถวางแผนพัฒนาชุมชนให้เหมาะสมกับ
สถานการณ์ และความเป็นจริงของชุมชน
- 4.3) สามารถศึกษาเรียนรู้ปัญหาของชาวบ้านแบบมี
ส่วนร่วม
- 4.4) สามารถเรียนรู้ และคิดค้นกิจกรรมที่ใช้ในการแก้ไข
ปัญหาของชุมชน
- 4.5) สามารถวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา
- 4.6) สามารถร่วมกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน
- 4.7) สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยกระบวนการ
แก้ปัญหา วิเคราะห์ และวางแผนเป็นทีม
- 4.8) มีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ กล้าตัดสินใจ และ
เป็นที่ยอมรับ

จากแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เครือข่ายการเรียนรู้มีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ และเหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1.1 มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม (สีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2538)

1.2 เป็นการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะเครือข่าย (สีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2538 และอนุชาติ พวงสำลี, 2541)

1.3 มีการเรียนรู้ที่มีความมั่นคงและต่อเนื่อง (สุพจน์ แสงเงิน, 2546)

2. แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นการนำแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีลักษณะส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1) มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (เสรี พงศ์พิศ. 2548, อนุชาติ พวงสำลี, 2541 และ บัณฑิต อ่อนดำ และปาริชาติ วลัยเสถียร, 2540)

2.2) มีกระบวนการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องและยาวนาน (เสรี พงศ์พิศ, 2548 และปาน กิมปี, 2540)

2.3) มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ (บัณฑิต อ่อนดำ และปาริชาติ วลัยเสถียร, 2540)

2.4) มีการสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น (อนุชาติ พวงสำลี, 2541 และปาน กิมปี, 2540)

2.5) มีการขยายความสัมพันธ์ (บัณฑิต อ่อนดำ และปาริชาติ วลัยเสถียร, 2540)

3. แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยการนำแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

3.1) การรับรู้ปัญหา (Dewey, 1983)

3.2) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Pfeiffer and Jones, 1983)

3.3) การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ การเข้าร่วมอภิปรายและการสังเกตปฏิบัติการตอบสนอง (Kolb, 1994, Pfeiffer and Jones, 1983 และสุริน คล้ายรามัญ, 2000)

3.4) การสรุปความคิดรวบยอด และการสร้างความรู้ใหม่ (Pfeiffer and Jones, 1983 และสุริน คล้ายรามัญ, 2000)

3.5) การนำไปประยุกต์ใช้ (Kolb, 1994., Dewey, 1983, Pfeiffer and Jones, 1983 สุริน คล้ายรามัญ, 2000 และ สวัสดิ์ ภูทอง, 2003)

4. แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการนำแนวคิดการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่เหมาะสม สอดคล้องกับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

4.1) มีการวางแผนพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และความเป็นจริงของชุมชน (สัมพันธ์ เตชะอริก, 2540)

4.2) มีกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์ การปรับตัว และการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ (สุรวุฒิ ปัดไธสง, 2542 และสัมพันธ์ เตชะอริก, 2540)

4.3) มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (อนุชาติ พวงลำลือ และอรทัย อัจฉา, 2541)

4.4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน (สุรวุฒิ ปัดไธสง, 2542 และสัมพันธ์ เตชะอริก, 2540)

4.5) มีการขยายผล ขยายกิจกรรม และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ (อนุชาติ พวงลำลือ และอรทัย อัจฉา, 2541 และสีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2538)

จากปัจจัยนำเข้าที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลพื้นฐานของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาจัดทำเป็นกรอบในการวิจัย เพื่อให้สามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

2. กระบวนการ เป็นขั้นตอนที่นำผลการศึกษามาจากปัจจัยนำเข้ามาพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ประกอบด้วย

- 1) การตระหนักในปัญหาของตนเอง และชุมชน
- 2) การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

- 3) การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา
- 4) การลงมือปฏิบัติ
- 5) การสร้าง และการขยายความรู้

2.2 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งหมายถึง สถานการณ์หรือสภาพที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ให้มีการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อเนื่อง ประกอบด้วย

- 1) คน
- 2) ภูมิปัญญาชุมชน
- 3) กิจกรรมการเรียนรู้
- 4) การมีเป้าหมายร่วมกัน
- 5) การบริหารจัดการ

3. ผลลัพธ์ จากการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ผู้วิจัยได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รวมทั้งการวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนไปใช้

ซึ่งจากรายละเอียดข้างต้น สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

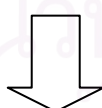
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดกระบวนการเรียนรู้	แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้	แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์	แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
1. มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม 2. มีการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน 3. มีการเรียนรู้ที่มีความมั่นคงและต่อเนื่อง	1. มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน 2. มีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง 3. มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ 4. มีการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น 5. มีการขยายความสัมพันธ	1. การรับรู้ปัญหา 2. การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 3. การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 4. การสรุปความคิดรวบยอดและสร้างความรู้ใหม่ 5. การนำไปประยุกต์ใช้	1. มีกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ 2. มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3. มีการวางแผนพัฒนาชุมชน 4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน 5. มีการขยายผล

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน 1. การตระหนักในปัญหา 2. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3. การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา 4. การลงมือปฏิบัติ 5. การสร้าง และกรขยายความรู้	องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน 1. คน 2. ภูมิปัญญาชุมชน 3. กิจกรรมการเรียนรู้ 4. การมีเป้าหมายร่วมกัน 5. การบริหารจัดการ
--	---

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน	ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนไปใช้
--	---

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นจริงในชุมชน เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง และวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง

ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง

ระยะที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง และการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ประกอบด้วย

1) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

2) แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้ การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ และการส่งเสริมและการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ รวมทั้งกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้

3) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง และแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

4) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

5) แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อนำกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิด การเรียนรู้จากประสบการณ์มาบูรณาการกับกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

1.2 การศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1 พื้นที่ศึกษา การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาเพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง และการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง เป็นการเลือกพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ (Successful Cases) เป็นตัวแทนของการศึกษาเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็ง

ให้กับชุมชน โดยวิธีการเลือกพื้นที่ที่สามารถตอบปัญหาที่ต้องการได้ มีความเป็นไปได้ที่จะเข้าไปศึกษา และมีความสะดวก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังกำหนดเกณฑ์การเลือกชุมชน เพื่อให้สามารถตอบสนอง วัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1.2.1.1 เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีลักษณะ ดังนี้

- 1) สมาชิกชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือพัฒนาสิ่งที่ดิ่งงามขึ้นในชุมชน
- 2) สมาชิกของชุมชนมีความผูกพัน รักใคร่ เลืออาหาร สามัคคี
- 3) ชุมชนพึ่งตนเองได้ กล่าวคือ สมาชิกชุมชนสามารถ ร่วมกันตัดสินใจในการบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน
- 4) ชุมชนมีผู้นำตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นในกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชน
- 5) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สมาชิกมีกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน

1.2.1.2 เป็นชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมลักษณะของเครือข่ายการ เรียนรู้ กล่าวคือ มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ มีความต่อเนื่องใน การดำเนินกิจกรรม สมาชิกมีความผูกพันกัน และมีการขยายความสัมพันธ์อยู่เสมอ

1.2.1.3 เป็นชุมชนซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานในชุมชน และสมาชิกชุมชน มีความสมัครใจและให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้เป็น อย่างดี

จากเกณฑ์ข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) กรมการพัฒนาชุมชน และโครงการเสริมสร้างชุมชนเป็นสุข ภายใต้การสนับสนุนของ สกว. และได้คัดเลือกชุมชน จำนวน 2 ชุมชนของจังหวัดในภาคกลางเป็น กรณีสึกษา เพื่อให้ได้ผลการวิจัยกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ ชุมชนในเขตภาคกลางที่ศึกษาจากสภาพแวดล้อม และบริบททางสังคมของชุมชนในเขตภาคกลาง เพื่อให้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้กับกรณีศึกษาอื่น ๆ ได้มากกว่าการศึกษาเพียงกรณีเดียว หรือ

ชุมชนเดียว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดศึกษาชุมชน 2 ชุมชน เป็นกรณีศึกษาโดยวิธีการวิจัยในภาคสนาม ได้แก่

1. ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
2. ตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ชุมชนทั้ง 2 กรณีศึกษา เป็นชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีผู้นำหรือแกนนำชุมชนที่เข้มแข็งในการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และมีกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการขยายผลกิจกรรมของชุมชนออกไปเพื่อแก้ปัญหา และตอบสนองของความต้องการของชุมชนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

1.2.2 วิธีการรวบรวมข้อมูล ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการ ดังนี้

- 1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน และถูกต้องสำหรับกรวิเคราะห์มากที่สุด ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญว่า เป็นบุคคลที่เป็นผู้นำสำคัญในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับเครือข่ายการเรียนรู้ รู้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และสามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนที่เกิดประโยชน์กับการวิจัย โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า จำนวน 6 คน และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกหนามแดง จำนวน 6 คน
- 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และเพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์จริงของชุมชน
- 3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูล อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องับประเด็นที่ทำการศึกษา โดยการพบปะสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นในกิจกรรมต่าง ๆ

4) การสนทนากลุ่ม โดยดำเนินการภายหลังจากการที่ได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการสนทนากลุ่ม อีกทั้งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ และเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและทัศนะ และประสบการณ์ของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ โดยกำหนดคุณลักษณะของบุคคลที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ ได้รับการยอมรับจากชุมชน และมีส่วนร่วมกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบล บางเจ้าห้า จำนวน 8 คน และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรหนามแดง จำนวน 9 คน

1.2.3 เครื่องมือการวิจัย

1.2.3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย

1) แนวการสัมภาษณ์ เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวม

ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ สภาพการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และข้อคิดเห็นต่อกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

2) แนวการสนทนากลุ่ม เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวม

ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ สภาพการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และข้อคิดเห็นต่อกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

3) แนวการสังเกต ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการสังเกตเพื่อ

ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยมีประเด็นการสังเกต ดังนี้ สภาพแวดล้อม และบริบทของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ สิ่งที่ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งสะท้อนให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สามารถใช้เสริมและเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่มให้มีความสมบูรณ์ สำหรับการวิเคราะห์ต่อไป

1.2.3.2 การตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแนวการสัมภาษณ์ แนวการสนทนากลุ่ม และแนวการสังเกตให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษา และนำเครื่องมือที่ได้ปรับปรุงแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้อง และความเหมาะสม ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการวิจัยมีความถูกต้องมากที่สุด โดยได้กำหนดเกณฑ์ผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

- 1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านวิชาการ หรือด้านปฏิบัติการเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน
- 2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านวิชาการ หรือด้านปฏิบัติการเกี่ยวกับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน
- 3) เป็นผู้ที่มีบทบาททางวิชาการเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการตรวจสอบเครื่องมือของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 7 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ที่สำคัญ สรุปได้ ดังนี้

- 1) ควรศึกษาแบบแผนของชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน
 - 2) การสัมภาษณ์ ต้องเน้นผู้ที่มีเนื้อหาสาระที่ต้องการศึกษา และรู้ข้อมูล
- ที่ลึกซึ้ง
- 3) ควรสัมภาษณ์ประเด็นหลัก ๆ และจากประเด็นที่กว้างแล้วจึงสรุปจากข้อมูลที่ได้ในประเด็นย่อย ๆ ต่อไป เพื่อไม่ให้ครอบงำความคิดของผู้ถูกสัมภาษณ์
 - 4) เน้นศึกษากิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการว่ามีวิธีการสอดคล้อง เหมาะสมกับชุมชนอย่างไร
 - 5) การสนทนากลุ่ม ควรเป็นการตรวจสอบข้อมูล และเน้นความเป็นพวกเดียวกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนที่สุด
 - 6) ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน ความเชื่อ และค่านิยมที่ช่วยในกระบวนการเรียนรู้ และความรู้อื่น ๆ ที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน
 - 7) ข้อคิดเห็นต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในอนาคต

จากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือตาม
ข้อแนะนำโดยได้ปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สามารถดำเนินการวิจัยได้อย่างถูกต้อง และสมบูรณ์มากที่สุด

1.2.3.3 ระยะเวลาที่ศึกษา

1) ตำบลแพรภทนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัด
สมุทรสงคราม ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาข้อมูล ในช่วงเดือนธันวาคม 2549 – มีนาคม 2550 โดยมี
รายละเอียด ดังนี้

1.1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการ
เรียนรู้ ระหว่างวันที่ 15 – 25 ธันวาคม 2550

1.2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายการ
เรียนรู้ โดยเข้าร่วมกิจกรรม ดังนี้

1.2.1) การศึกษาดูงานของมหาวิทยาลัย
ราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2550

1.2.2) การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัจจะ
ออมทรัพย์ ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ และ 1 มีนาคม 2550

1.2.3) เวทีประชาคมหมู่บ้าน ระหว่างวันที่
27 กุมภาพันธ์ – 2 มีนาคม 2550

1.2.4) การเข้าร่วมประชุมเครือข่าย
สวัสดิการชุมชนภาคตะวันตก วันที่ 21 มีนาคม 2550

1.3) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลคน
สำคัญ ระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ – 19 มีนาคม 2550

1.4) การสนทนากลุ่ม ในวันที่ 30 มีนาคม 2550

2) ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัย
เข้าไปศึกษาข้อมูล ในช่วงเดือนเมษายน - กรกฎาคม 2550 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการ
เรียนรู้ ระหว่างวันที่ 17 – 30 เมษายน 2550

2.2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายการ
เรียนรู้ โดยเข้าร่วมกิจกรรม ดังนี้

และ 16 มิถุนายน 2550

2.2.1) สภาชุมชน ในวันที่ 16 พฤษภาคม

หวาน จักสานตั้ง” ในวันที่ 20 – 21 มิถุนายน 2550

2.2.2) การประชุมเตรียมงาน “กะท้อน

อาชีพ จังหวัดสุพรรณบุรี ในวันที่ 22 มิถุนายน 2550

2.2.3) การศึกษาดูงานของวิทยาลัยการ

สานตั้ง ระหว่างวันที่ 30 มิถุนายน – 2 กรกฎาคม 2550

2.2.4) เข้าร่วมงาน “วันกะท้อนหวาน จัก

สำคัญ ระหว่างวันที่ 13 – 30 มิถุนายน 2550

2.3) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลคน

2.4) การสนทนากลุ่ม ในวันที่ 16 กรกฎาคม 2550

1.2.4 การตรวจสอบข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลสามเ้า ดังนี้

1) การตรวจสอบสามเ้าด้านข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน จะต้องได้ข้อมูลตรงกัน โดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 6 คน และสัมภาษณ์คนละ 2 – 3 ครั้ง

2) การตรวจสอบสามเ้าด้านผู้วิจัย โดยการตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ที่มีทั้งผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัย และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน หลังจากการเก็บข้อมูลแล้วร่วมกันตรวจสอบข้อมูล และบันทึกข้อมูลด้วยกันและเห็นตรงกัน

3) การตรวจสอบสามเ้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ทั้งจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต

1.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาระบบการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่ง ชาย โปธิลิตา (2547 : 353) ได้กล่าวถึง กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ไว้ดังนี้

1) การจัดระเบียบข้อมูล เป็นกระบวนการจัดการเพื่อทำข้อมูลให้เป็นระเบียบ ทั้งในทางกายภาพและในทางเนื้อหา พร้อมทั้งจะแสดงและนำเสนออย่างเป็นระบบได้

2) การแสดงข้อมูล เป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูล ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกัน ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อบอกเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษา และตามความหมายของข้อมูลซึ่งได้ถูกจัดระเบียบไว้ดีแล้วออกมา

3) การหาข้อสรุป การตีความและการตรวจสอบความแม่นยำของการวิจัย เป็นกระบวนการหาข้อสรุปและการตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูล การตรวจสอบ โดยข้อสรุปและสิ่งที่ตีความนั้นอาจอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิด หรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิเคราะห์นั้น

ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง

ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง มาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงประกอบเข้าด้วยกัน โดยอาศัยแนวคิด 3 แนวคิด คือ แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ และแนวคิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน มาประกอบกับ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

- 1) การรับรู้ปัญหา
- 2) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์
- 3) การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ การเข้าร่วมอภิปราย และการสังเกตปฏิกริยาตอบสนอง
- 4) การสรุปความคิดรวบยอด และการสร้างความรู้ใหม่
- 5) การนำไปประยุกต์ใช้

ระยะที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 พื้นที่ศึกษา การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่

ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ เป็นการคัดเลือกพื้นที่ที่มีเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยังไม่เข้มแข็ง เป็นตัวแทนของการศึกษา โดยวิธีการเลือกพื้นที่ที่สามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ มีความเป็นไปได้ที่จะเข้าไปศึกษา มีความสะดวกในการเดินทางและชุมชนมีความสมัครใจ และให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี โดยในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี เป็นกรณีศึกษา

3.2 วิธีการวิจัย

3.2.1 การเตรียมเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการสร้างความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย

3.2.2 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม ด้วยวิธีการ ดังนี้

- 1) การสำรวจเอกสารเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้อง
- 2) การสำรวจข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน การสังเกต และการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ

3.2.3 การนำเสนอผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้สมาชิกมีโอกาสร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจรณ์ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนไปใช้ อันจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเอง

3.2.4 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 5 คน โดยกำหนดเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญว่า เป็นบุคคลที่เป็นผู้นำสำคัญในชุมชน และเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้โดยตรง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นของความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้ ความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนตนเอง และปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนไปใช้

3.2.5 การสนทนากลุ่ม โดยกำหนดคุณลักษณะของบุคคลที่เข้าร่วม การสนทนากลุ่มว่า เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจในชุมชน ได้รับการยอมรับจากชุมชน และมีส่วนร่วม ในกิจกรรมของชุมชน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้ ความ เป็นไปได้ในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนตนเอง และปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อ การนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนไปใช้ โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวน 8 คน

3.3 เครื่องมือการวิจัย

3.3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย

1) แนวการสัมภาษณ์ เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป สภาพทั่วไปของชุมชน การนำ กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้ชุมชนไปใช้ ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ ไปใช้ และข้อคิดเห็นเพื่อ พัฒนาการเรียนรู้ต่อไป

2) แนวการสนทนากลุ่ม เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป สภาพทั่วไปของชุมชน การนำ กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้ชุมชนไปใช้ ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ ไปใช้ และข้อคิดเห็นเพื่อ พัฒนาการเรียนรู้ต่อไป

3) แนวการสังเกต ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการสังเกต ดังนี้ สภาพแวดล้อมของชุมชน ลักษณะและบริบทของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนกิจกรรมการเรียนรู้ที่ มีอยู่ในชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการ นำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้

3.3.2 การตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแนวการสัมภาษณ์ แนวการสนทนากลุ่ม และ แนวการสังเกตให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาความเหมาะสม และปรับปรุงแก้ไขตาม ข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษา และนำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ตรวจสอบ

ความถูกต้อง และความเหมาะสม ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการวิจัยมีความถูกต้องมากที่สุด โดยผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านวิชาการ หรือด้าน

ปฏิบัติการเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน

2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านวิชาการ หรือด้านปฏิบัติการ

เกี่ยวกับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน

3) เป็นผู้ที่มีบทบาททางวิชาการเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

3.3.3 ระยะเวลาที่ศึกษา

ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาข้อมูลในช่วงเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน 2550 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน ระหว่างวันที่ 1 – 7

ตุลาคม 2550

2) การนำเสนอผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในเวที

ประชาคมตำบลขุนศรี ในวันที่ 12 ตุลาคม 2550

3) การเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

3.1) เวทีเสวนาวันศุกร์ ในวันที่ 19 ตุลาคม และ 2

พฤศจิกายน 2550

3.2) เวทีประชาคมจัดทำแผนชุมชน ระหว่างวันที่

24 – 25 ตุลาคม 2550

4) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ระหว่าง

วันที่ 26 ตุลาคม – 9 พฤศจิกายน 2550

5) การสนทนากลุ่ม ในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2550

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์และจำแนกข้อมูลและนำเสนอ

ข้อมูลในลักษณะของการพรรณนา ซึ่ง ชาย โพธิ์สีตา (2547 : 353) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ ดังนี้

1) การจัดระเบียบข้อมูลเป็นกระบวนการจัดการเพื่อทำข้อมูลให้เป็น

ระเบียบ ทั้งในทางกายภาพ และในทางเนื้อหา พร้อมทั้งจะแสดงและนำเสนออย่างเป็นระบบได้

2) การแสดงข้อมูล เป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูล ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา อันเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกัน ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อบอกเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษา และตามความหมายของข้อมูลซึ่งได้ถูกจัดระเบียบไว้ดีแล้วออกมา

3) การหาข้อสรุป การตีความและการตรวจสอบความแม่นยำของการวิจัย เป็นกระบวนการหาข้อสรุปและการตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูล การตรวจสอบ โดยข้อสรุปและสิ่งที่ตีความนั้นอาจอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิด หรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิเคราะห์นั้น

3.5 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น ๆ ต่อไป เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งขั้นตอนการนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง

ตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลางของ 2 กรณีศึกษา คือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยแบ่งประเด็นการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1	ข้อมูลทั่วไปของเครือข่ายการเรียนรู้
ส่วนที่ 2	กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
ส่วนที่ 3	องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

ส่วนที่ 4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

การนำเสนอเป็นการนำเสนอแต่ละกรณีศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเครือข่ายการเรียนรู้

1. ลักษณะของชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า

บางเจ้าฉ่าเป็นตำบลที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร โดยการเดินทางเมื่อผ่านจังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ตลอดเส้นทางเป็นถนนลาดยาง ระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตรถึงตลาดโพธิ์ทอง จนถึงสี่แยกแล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนเลียบบคลองชลประทานยางมณี ซึ่งเป็นคลองชลประทานสายหลักของโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บางเจ้าฉ่านับว่าเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เมืองมาก มีความสะดวกในการคมนาคมเนื่องจากมีถนนลาดยางผ่านโดยรอบ มีคลองชลประทานผ่านตลอดแนวตำบล ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ โรงเรียน เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงมีความเป็นชนบท ซึ่งเห็นได้จากลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นสาขาที่แยกออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาท มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ทำให้บางเจ้าฉ่าเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และทำการจักสานเป็นอาชีพเสริม แต่ในปัจจุบันอาชีพจักสานได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงจนเป็นอาชีพหลัก

ตำบลบางเจ้าฉ่า เป็นชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ชื่อ “บางเจ้าฉ่า” จากข้อมูลหลักฐานทางเอกสารไม่ปรากฏ แต่จากการเล่าขานสืบทอดกันมาจากคนเก่าแก่ เล่าว่า “นายฉ่า” เป็นชื่อผู้นำชาวบ้านที่เคยร่วมกับชาวแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ และชาวบางระจันสู้รบกับทหารพม่า ณ บ้านบางระจัน หลังจากการรบยุติแล้ว ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อย ด้านทิศตะวันตก โดยมีสัญลักษณ์ คือ ดินยางใหญ่ 2 ดิน ที่ทุกวันนี้เรียกว่า “ยางพ่อ – ยางแม่” เมื่ออพยพกันมาเริ่มแรกมีการปลูกบ้านอยู่เพียงสามหลัง เลยเรียกกันว่า “บ้านสามเรือน” เมื่อมีเครือญาติ มีผู้คนเข้ามามากขึ้น จนขยายเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล จึงเรียกชื่อตำบลนี้ว่า “ตำบลบางเจ้าฉ่า” ตามชื่อผู้นำ และผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน

บางเจ้าฉ่าประกอบไปด้วย 8 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 4,737 ไร่ (91,408 ตารางกิโลเมตร) ตั้งบ้านเรือนเรียงรายอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำน้อย มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลองครักษ์ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลอ่างแก้ว, ที่ว่าการอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ แม่น้ำน้อยข้ามไปเป็นตำบลบางระกำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลโคกพุทรา อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

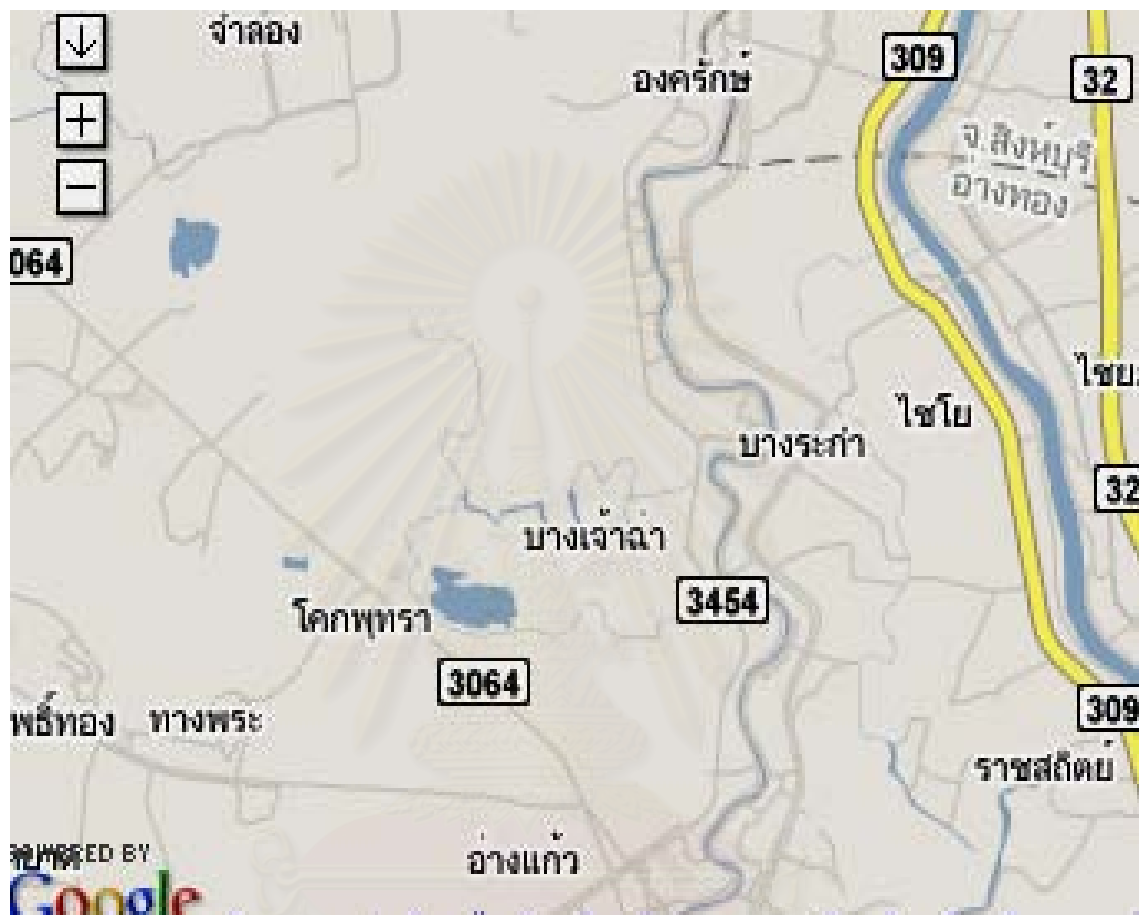
ทั้ง 8 หมู่บ้านของตำบลบางเจ้าฉ่า มีประชากร รวม 2,557 คน มีครัวเรือน 749 ครัวเรือน ประกอบด้วย

หมู่ที่ 1 บ้านห้วยลิงตก	132 ครัวเรือน
หมู่ที่ 2 บ้านห้วยลิงตก	62 ครัวเรือน
หมู่ที่ 3 บ้านโพธิ์ราษฎร์	68 ครัวเรือน
หมู่ที่ 4 บ้านโพธิ์ราษฎร์	106 ครัวเรือน
หมู่ที่ 5 บ้านสร้าง	71 ครัวเรือน
หมู่ที่ 6 บ้านสร้าง	80 ครัวเรือน
หมู่ที่ 7 บ้านสามเรือน	90 ครัวเรือน
หมู่ที่ 8 บ้านยางทอง	140 ครัวเรือน

ลักษณะโดยรวมของชุมชน จะพบว่าบ้านเรือนจะหนาแน่นบริเวณริมแม่น้ำน้อย ส่วนใหญ่มักเป็นบ้านที่ผสมผสานลักษณะเก่าและใหม่ โดยเป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูงแบบบ้านไทยสมัยก่อน แต่ลาดพื้นปูนแบบสมัยใหม่ ลักษณะบ้านเรือนจะปลูกติดกัน เนื่องจากเป็นเครือญาติ ใช้พื้นที่ใต้ถุนบ้านเป็นสถานที่ซักสาน โดยสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดี

จากข้อมูลทั่วไปและลักษณะทางกายภาพของตำบลบางเจ้าฉ่า มีแผนที่ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า แสดงได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แผนที่ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้

2.1 ความเป็นมาและพัฒนาการ

ตำบลบางเจ้าฉ่า เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่านตลอดปี วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนจึงคล้ายกับคนภาคกลางทั่วไปที่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก ยามว่างก็จักสานเครื่องใช้ไม้สอยสำหรับใช้ในชีวิตรประจำวันจากไม้ไผ่ ทั้งกระบุง ตะกร้า กระจาด ตะข่อง สุ่ม ฯลฯ ถ่ายทอดฝีมือสืบทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า เป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่สามารถพัฒนาจนก้าวไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ ซึ่งการจักสานถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่ได้รับการพัฒนาจากอาชีพเสริมจนกลายเป็นอาชีพหลักในปัจจุบัน และทำให้บางเจ้าฉ่ามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในชื่อของ “ชุมชนจักสาน” ซึ่งบางเจ้าฉ่าได้ผ่านพัฒนาการมาเป็นลำดับ

นับตั้งแต่ปี 2515 เริ่มเข้าสู่ยุคของการพัฒนา โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดอ่างทอง ได้มาเปิดเขตพื้นที่พัฒนาตำบลบางเจ้าฉ่า เป็นพื้นที่พัฒนาชุมชนมีการรวบรวมสิ่งที่เป็นภูมิปัญญา มีการจัดกิจกรรมการพัฒนาคน การพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะด้านการจักสานได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นครั้งแรกผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่สีสุก และได้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ จัดหาตลาดจำหน่ายและทำการประชาสัมพันธ์ จากแต่เดิมที่ทำกระบุงเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเป็นหลัก จึงเริ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายเป็นกระจาด ตะกร้า แจกัน ทำเป็นกระบุงเล็ก ๆ เพื่อเป็นของฝาก ของที่ระลึก และมีการพัฒนาฝีมือให้มีความปราณีต สวยงาม มีความละเอียดมากขึ้น

ปี 2520 สมาชิกกลุ่มจักสานจำนวนหนึ่งได้มีโอกาสไปถ่ายทอดความรู้ และเทคนิคในการผลิตชิ้นงานแก่ชาวบ้านในโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และในปี 2522 ได้ทรงเสด็จเยี่ยมชาวบ้านที่วัดยางทอง และทรงปลุกพันธุ์ไม้ไผ่สีสุกในบริเวณวัด เพื่อใช้ในการขยายพันธุ์ไม้ให้กับชาวบ้านบางเจ้าฉ่าเพื่อผลิตเครื่องจักสานต่อไป เนื่องจากเครื่องจักสานของตำบลบางเจ้าฉ่า มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีชื่อเสียงในเรื่องความละเอียด ประณีต ใช้เส้นตอกเล็ก ผูกถี่ และเฉื่อยียง ทำให้มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของภายนอกชุมชน และมีความต้องการของตลาดสูง เมื่อความต้องการของตลาดมีสูงทำให้ชาวบ้านผู้ผลิตมีอำนาจในการต่อรองและกำหนดราคาสินค้าด้วยตนเอง จึงเริ่มมีการขยายการผลิตกันมากขึ้น เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อรวมกันขาย จากอาชีพเสริมจึงกลายเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้คนในชุมชน

อาชีพจักสานได้ผ่านกระบวนการพัฒนา และกระบวนการแก้ปัญหา ตลอดเวลา ซึ่งปัญหาหลัก คือ เรื่องการจัดการและการตลาด โดยตลาดมีการพึ่งตลาดภายนอกเป็นหลัก และไม่สามารถจัดการตลาดให้เป็นระบบและกว้างขวางได้ กลุ่มจักสานจึงหาแนวทางสร้างจุดแข็งให้กับตัวเอง โดยพยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ประกอบกับในปี 2538 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเข้ามาช่วยเรื่องผลิตภัณฑ์ โดยปรับปรุงให้รูปแบบมีความน่าสนใจมากขึ้น และเป็นที่ต้องการของตลาด เพราะเดิมที่จักสานเป็นเชิง ตะกร้า เท่านั้น จึงเริ่มหมดความนิยมลงไป ขายไม่ค่อยได้ ก็เลยส่งเสริมให้ทำเป็นเครื่องจักสานที่เป็นกระเป๋าถือ โดยเน้นรูปแบบที่เข้ากับสมัยนิยม และเน้นลวดลายเพื่อความสวยงาม มีความประณีต จึงสามารถผลิตสินค้าได้ถูกใจตลาด สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมในชุมชนได้

ในปี 2539 ผลิตภัณฑ์ของชุมชนจึงสามารถส่งออกไปตลาดญี่ปุ่นได้ โดยมีปริมาณการสั่งซื้อเป็นจำนวนมาก ทำให้สามารถขยายตลาดได้กว้างขวางขึ้น เป็นที่สนใจของคนภายนอกมากขึ้น กลุ่มจักสานจึงพยายามพัฒนา สร้างจุดแข็งและจุดขายให้กับชุมชน ดังนั้น ในปี 2541 กลุ่มจักสานจึงได้ร่วมกันจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ไม้ไผ่ขึ้น โดยการรวบรวมผลิตภัณฑ์ประเภท กระบุง กระจาด ตะกร้า จัดหมวดหมู่โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรวบรวมผลิตภัณฑ์จากเครื่องจักสานทุกชนิดเพื่อการศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาบรรพบุรุษ และวัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นศูนย์กลางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วย โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์รายละเอียด ดังนี้

...ผมเข้ามาเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการในปี 2537 พยายามคิดหาวิธีการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง พยายามเรียนรู้จากภูมิปัญญา ซึ่งเป็นทุนที่เรามีอยู่เดิม และเป็นวิถีของชุมชนมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน พยายามสร้างจุดเด่น จุดขาย โดยการทำพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ไม้ไผ่ ซึ่งช่วงนั้นผมเป็นผู้นำมาได้ระยะหนึ่งแล้ว เริ่มรู้จักหน่วยงานภายนอกมากขึ้น เช่น ประชาสัมพันธ์จังหวัด และหน่วยงานที่เป็นสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อท้องถิ่น และสื่อส่วนกลาง จึงเริ่มใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ชุมชน จึงเริ่มมีคนรู้จักบางเจ้าค่า มีคนเข้ามามากขึ้น หน่วยงานต่าง ๆ มาศึกษา มาดูงาน และมาเรียนรู้ชุมชน ทำให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เมื่อคนมามากก็มาซื้อของมากขึ้น ประกอบกับช่วงนั้นนโยบายของรัฐบาลก็พยายามที่จะฟื้นฟูวิถีชีวิตเศรษฐกิจด้วย...

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

... ปี 2538 เป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญสำหรับชุมชน เพราะจากของใช้ในครัวเรือน ใช้ประโยชน์ในวงแคบ ๆ ตลาดก็ยังไม่กว้าง เมื่อได้แนวคิดจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมมาช่วยพัฒนาเป็นกระเป๋า ทำให้เป็นที่สนใจของตลาด และถูกใจตลาดญี่ปุ่น...

(พรชัย บุญรัตน์, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2550)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มาค้นพบว่า บางเจ้าไม่สามารถฝ่าวิกฤติเศรษฐกิจได้ด้วยการใช้ภูมิปัญญาชุมชน คือ เครื่องจักสานและเห็นว่ามีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ เครื่องใช้ไม้ไผ่ จึงพัฒนาเรื่องการทำพิพิธภัณฑ์ให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์เพื่อสร้างความสนใจ และขยายผลสู่การเรียนรู้ ทำให้หันจากมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วย โดยจัดหมวดหมู่เครื่องใช้ในพิพิธภัณฑ์ออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ 1. เครื่องใช้ในครัวเรือน 2. เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ 3. เครื่องดักจับสัตว์ 4. เครื่องเล่น 5. เครื่องดนตรี 6. งานจักสาน และ 7. อาวุธรวมถึงประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้จากไม้ไผ่ รวมทั้งรวบรวมรูปแบบของลายที่ใช้ในงานจักสาน และวิถีชีวิตของคนในอดีต ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ไม้ไผ่บางเจ้ามีชื่อเสียง และเป็นที่ยู่อักของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของจังหวัดอ่างทอง

ปี 2543 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้คัดเลือกหมู่บ้านหัตถกรรม และเป็นชุมชนเข้มแข็ง จัดทำโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมให้เป็นศูนย์รวมจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้าน และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อไป โดยได้รับการสนับสนุนจากธนาคารแห่งญี่ปุ่น (JBIC) (Japan Bank for International Cooperation) และในปี 2545 กรมส่งเสริมการเกษตรได้เข้ามาส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วย โดยมีรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

...จากจักสานที่เคยทำในยามว่างจากการทำนาโดยสานกระบุง ตะกร้า เพื่อใช้ในครัวเรือนเปลี่ยนมาเป็นการจักสานเพื่อขาย เพื่อการส่งออกต่างประเทศ สร้างรายได้ให้กับหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ปัจจุบันบางเจ้าจึงกลายเป็นชุมชนจักสานเพื่อการท่องเที่ยว...

(สนธิ เขียวหวาน, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2550)

...เราคิดกันว่าทำอย่างไรให้จักสานขายได้มาก ๆ ก็เลยคิดว่าเมื่อมีนักท่องเที่ยว เข้ามาซื้อจักสานก็น่าจะพาชมทัศนียภาพ ดูสิ่งที่ชุมชนเรามีอยู่ เช่น สวน แม่น้ำน้อย

ต่อมามีคนสนใจเข้ามาเรียนจักสาน ก็คิดว่าแทนที่เดิมเขามาพักแบบเราก็ต้อนรับ ไม่คิดอะไร ก็มาทำโฮมสเตร์ซะ จะได้มีรายได้ให้ชาวบ้าน หรือรถอีแต่น ไม่ได้ใช้อะไรแล้ว ไม่ได้ทำนาแล้ว ก็เอามาไว้บริการนักท่องเที่ยว ชาวบ้านก็มีรายได้....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

บางเจ้าข้าได้รับการพัฒนาโดยเริ่มจากกระบวนการคิดภายในชุมชน และมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาส่งเสริม ทำให้จากไม้ไผ่ที่ทำเป็นกระบุงออกนา มาผสมผสานในเชิงนโยบาย ประกอบกับการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ได้รับการรับรองเป็นโฮมสเตย์มาตรฐานไทย เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP และเป็นหมู่บ้าน Thailand Grand Invitation ซึ่งเป็นพัฒนาการจากการทำเศรษฐกิจพื้นฐานสู่เศรษฐกิจการแข่งขันเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีการพึ่งพาภายนอกชุมชนสูงทั้งในเรื่องทุนทรัพย์ การตลาด ความรู้ การประชาสัมพันธ์ ตัวอย่างเช่น ได้รับงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐมาจัดสร้างศูนย์จำหน่ายจักสาน รายได้หลักมาจากนักท่องเที่ยวภายนอกที่ซื้อผลิตภัณฑ์ ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยทำการประชาสัมพันธ์ชุมชนให้ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดให้ความรู้ในเรื่องการจัดทำแผนชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการบริหารจัดการภายในชุมชน เป็นต้น

ในปี 2542 – 2543, สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ได้ส่งเสริมให้มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ตำบลบางเจ้าข้า ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสเรียนรู้แผนชีวิตของตนเองเป็นกระบวนการที่ทำให้ชาวบ้านได้คิดได้เรียนรู้เรื่องการออกแบบเก็บข้อมูล ได้ค้นหาปัญหา สาเหตุ แล้วนำมาสู่การแก้ไข มาสู่การทำกิจกรรมร่วมกัน และเกิดกลุ่มกิจกรรมมากมายขึ้น

ศูนย์กลางชุมชนบางเจ้าข้าเกิดจากสภาพปัญหา เนื่องจากในชุมชนมีกลุ่มต่าง ๆ หลากหลาย มีลักษณะการทำงานที่ต่างคนต่างทำไม่เป็นเอกภาพ ซึ่งถือเป็นบทเรียนสำคัญที่ชาวบ้านได้ร่วมกันเรียนรู้ และหาแนวทางแก้ไข โดยมาเรียนรู้ร่วมกัน บริหารชุมชนแบบสร้างกระบวนการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มองค์กรที่มีอยู่ในตำบลทั้งที่มีอยู่แล้ว และเกิดขึ้นใหม่ ได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการคิด การทำ ที่สร้างวัฒนธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพากัน โดยจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ได้ให้รายละเอียด ดังนี้

... ศูนย์กลางชุมชนเป็นจุดขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากในชุมชนมีกลุ่มย่อยะ จึงเอากลุ่มต่าง ๆ มารวมกัน จุดประสงค์หลักเพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยก มีแกนหลักในการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีความเป็นระบบมากขึ้น มีการประสานและจัดสรรผลประโยชน์ที่ยุติธรรม....

(พรชัย บุญรื่น, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2550)

...จะเห็นวิวัฒนาการของเรา จากจุดเดิมนำมาสู่เรื่องการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชนแตกขยายผลออกมาในเชิงการพัฒนากิจกรรม และพัฒนาศักยภาพของคน โดยเราจะเน้นกิจกรรมการเพิ่มรายได้เป็นหลัก หลังจากนั้นในปี 2545 จึงขยายมาสู่การก่อตั้งศูนย์กลางชุมชนบางเจ้าข้าขึ้น โดยมีโครงสร้าง คือ กลุ่มต่าง ๆ.....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันได้นำมาสู่การปฏิบัติจริงทั้งในส่วนของชาวบ้านและส่วนอื่น ๆ ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง สร้างการเรียนรู้ใหม่ ๆ มีความหลากหลายที่เกิดขึ้นจากการคิดและทำในสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ และสิ่งที่เป็นทุนเดิมของชุมชนได้นำสู่การ “บูรณาการ” เพื่อการเชื่อมโยงวิถีคิด วิธีการทำงานร่วมกัน สร้างการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นชุมชนที่มีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนแบบต่อเนื่อง มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการขยายกิจกรรมที่เป็นการต่อยอดกิจกรรมเก่าและการสร้างกิจกรรมใหม่ที่เหมาะสมกับวิถีชุมชน และมีการขยายผลการถ่ายทอดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในด้านต่าง ๆ

กระบวนการพัฒนาของตำบลบางเจ้าข้า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือผู้นำชุมชน โดยผู้นำคนสำคัญคือกำนัน โดยเริ่มต้นจากการช่วยงานในชุมชนจนได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันจากความศรัทธาและการยอมรับของชาวบ้าน ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนมีสูง มีกลุ่มคนที่พร้อมจะช่วยงานกำนัน ประกอบกับกำนันเป็นผู้ที่มีความสามารถและเป็นคนดั้งเดิมในชุมชน ส่งผลให้กำนันรู้จักชุมชนของตนเองเป็นอย่างดีว่ามีจุดแข็ง-จุดอ่อนในเรื่องใดบ้าง ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ มีมากน้อยเพียงใด ทำให้กำนันมีความเข้าใจในบริบทชุมชน สถานการณ์แวดล้อม นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่แสวงหาและเรียนรู้จากการทำงานและการเปิดรับสื่อต่างๆ ซึ่งกำนันได้ให้ข้อมูลที่สำคัญดังนี้

.....ตัวเราเองก็ต้องใส่ใจที่จะเรียนรู้ด้วย ไม่ใช่รับเรื่องจากรัฐแล้วแค่มานอกต่อ ต้องรู้ว่าจะให้ชาวบ้านเรียนรู้ได้อย่างไร อย่างเรื่องปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนเราก็ให้ชาวบ้านร่วมกันคิดว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร ให้ร่วมกันรับผิดชอบ บางทีก็เอาชุมชนอื่นเป็นแม่แบบอย่างเช่นชุมชนไม้เรียง เราก็ดูว่าเขาประสบความสำเร็จได้อย่างไร หรืออย่างการจัดประชุมเวทีชาวบ้านเราก็ได้ไปเห็นมาจากเวทีประชุมข้างนอก อย่างที่ไปอบรมเรื่องแผนชุมชนกับพัฒนาชุมชนจังหวัด เราเห็นแล้วก็ว่าดีนะน่าจะลองมาใช้กับที่นี่เพราะจะทำให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม.....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

.....ผมก็พยายามดูข่าวทีวีบ้าง อ่านหนังสือพิมพ์บ้างถ้าว่าง แต่ก็ไม่มากนัก ไม่เหมือนกับไปเรียนรู้กับที่หน่วยงานภาครัฐจัดให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แต่ก็มีบ้างที่นำข้อมูลจากหนังสือพิมพ์อย่างข่าวด้านการเกษตร และอาชีพเสริมของชุมชนอื่นที่เขาเอาออกทีวี ก็เอามาเป็นข้อมูลพูดคุยกับชาวบ้าน และที่ได้ก็อีกอย่างก็คือถามเขากับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อย่างครั้งที่แล้วไปประชุมเรื่องแผนชุมชน ไม่รู้อะไรก็ถามเขากับเจ้าหน้าที่ ซึ่งเขาจะรู้ข้อมูลมากกว่าเรา และที่ชุมชนนี้ก็มีนักพัฒนาเข้ามาช่วยแลกเปลี่ยนกับเราบ่อย มาจัดเวทีประชุมกันแล้วก็ไปสรุปบทเรียน ไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆบางทีเขาก็ยกตัวอย่างชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาชุมชน เราฟังแล้วก็เอามาลองคิดว่าชุมชนเราจะทำได้ไหม.....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

เครือข่ายการเรียนรู้ของตำบลบางเจ้าฉ่า จึงได้พัฒนาการเรียนรู้ไปสู่ระบบการบริหารจัดการ ระบบการเรียนรู้ และระบบเศรษฐกิจชุมชน เกิดเป็นระบบการจัดการชุมชนที่อยู่บนฐานข้อมูล ความรู้ และศักยภาพของชุมชนที่เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนเป็นผู้ร่วมกันสร้างและพัฒนาขึ้นมา

2.2 การรวมตัวเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

การเชื่อมโยงประสานกลุ่มต่าง ๆ เป็นเครือข่ายโดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ทุกกลุ่มมาร่วมกันคิด ร่วมเรียนรู้ และร่วมดำเนินการทั้งชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกการเป็นเจ้าของธุรกิจร่วมกัน โดยใช้เวทีประชุมเพื่อร่วมกันคิดวิเคราะห์หาจุดแข็งของชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงไปสู่การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้

การบริหารศูนย์กลางชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนจึงเกิดขึ้นเนื่องจากกลุ่มหรือกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มักไม่ประสบความสำเร็จอย่างจริงจัง จะดำเนินการได้ระยะหนึ่งจะเกิดปัญหา และขาดประสบการณ์การบริหารจัดการที่ดี บางส่วนที่สามารถดำเนินการอยู่ได้ ต้องอาศัยการพึ่งพิงจากผู้นำ แต่การดำเนินการก็ยังมีจุดอ่อน คือ จะทำและรับผิดชอบกับกลุ่มของตนเท่านั้น ไม่สามารถที่จะประสานเชื่อมเป็นเครือข่ายและการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมได้ จึงได้เกิดแนวคิดสู่การบริหารแบบศูนย์กลางชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนก่อให้เกิดพลังและเกิดประโยชน์ร่วมกันในวงกว้าง โดยการบริหารชุมชนภายใต้ศูนย์กลางชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า มี 2 ระดับ คือ

1. ระดับเครือข่ายตำบล คือ ศูนย์กลางชุมชนระดับตำบล มีหน้าที่ในการบริหารนโยบาย กำหนดทิศทาง การทำงานร่วมกันโดยมีตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์กลางชุมชนร่วมกัน

2. ระดับกิจกรรม คือ กลุ่มกิจกรรมที่ได้ดำเนินการกิจกรรมที่รับผิดชอบเฉพาะในกลุ่มตนเอง ผู้แทนของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ จะส่งผู้แทนของกลุ่มขึ้นเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์กลางชุมชน เพื่อร่วมกำหนดนโยบาย ทิศทางและการทำกิจกรรมเพื่อเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกันรวมทั้งกำหนดระเบียบของศูนย์กลางชุมชน

อย่างไรก็ตามแม้ในปัจจุบันกลุ่มต่าง ๆ จะเกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายและร่วมกันบริหารจัดการชุมชน หากแต่ก็ยังคงเป็นการผลักดันและกระตุ้นขึ้นโดยกำนัน (นายสุรินทร์ นิลเลิศ) และกำนันก็เป็นผู้ที่ประสานทรัพยากรจากภายนอกมาเป็นทุนในการพัฒนาชุมชน โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์มีรายละเอียด ดังนี้

... กำนันเขาเป็นคนเก่ง ราชการให้ไปต่างประเทศเรียนรู้อะไรไปร่วมกับหน่วยงานภายนอก และกำนันนี่แหละที่หาทุนจากเจบีคส์ มาทำพิพิธภัณฑ์จักษสาน และศูนย์จำหน่าย...

(โสภี บำรุงศิลป์, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2550)

... ที่นี้มีคนเข้ามาเรียนรู้การบริหารงานเยอะ มาดูว่าเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีหลายกลุ่ม หลายกิจกรรมได้อย่างไร ส่วนมากมาดูว่าทำแผนชุมชนกันอย่างไร ที่นี้เรามีการประชุมชาวบ้านทุกสัปดาห์ กำนันไปเรียนรู้มาจากการประชุมข้างนอกแล้ว มาบอกชาวบ้านอีกที่หนึ่งว่าต้องมาช่วยกันคิด นักพัฒนาหรือหน่วยงานพัฒนาชุมชนก็เข้ามาช่วยแนะนำอยู่เรื่อย...

(บุญช่วย สมบุญ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2550)

ศูนย์กลางชุมชนจึงเป็นเวทีของกลุ่มต่าง ๆ ที่มาร่วมกันบริหารจัดการกลุ่ม โดยในปัจจุบันกลุ่มต่าง ๆ ของตำบลบางเจ้าฉ่า มีจำนวน 16 กลุ่ม ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

- 1.1 กลุ่มจักสานไม้ไผ่ และกลุ่มเครือข่ายรวม 5 กลุ่ม
- 1.2 กลุ่มอาชีพแปรรูปผลผลิตการเกษตร และอาหาร
- 1.3 กลุ่มร้านค้าชุมชน
- 1.4 ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน
- 1.5 กลุ่มทำอิฐบล็อกจากดิน
- 1.6 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต รวม 7 กลุ่ม
- 1.7 กองทุนหมู่บ้าน รวม 8 กองทุน
- 1.8 งานอุตสาหกรรมเพื่อการท่องเที่ยวชนบท
- 1.9 งานเกษตรท่องเที่ยว
- 1.10 กลุ่มสวนไม้ผล

2. กลุ่มบริการ ประกอบด้วย

- 2.1 คริวชุมชน
- 2.2 กลุ่มรถอีแต๋นบริการ
- 2.3 อาสาสมัครพาชิม
- 2.4 บ้านพักโฮมสเตย์
- 2.5 สมุนไพรนวดแผนไทย
- 2.6 วิทยุชุมชน

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มข่าวช่องมือ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ และพิพิธภัณฑ์ไม้ไผ่ เป็นต้น

การบริหารจัดการชุมชนในรูปของศูนย์กลางชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

หลักการ

1. กลุ่มหรือองค์กรสมาชิกร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมกันรับผิดชอบหน้าที่ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมติดตามประเมินผล
2. ร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การบริหารร่วมกัน

วงกว้าง

3. จัดสรรแบ่งปันประโยชน์ และทรัพยากรที่เป็นธรรม อันเกิดประโยชน์ในวงกว้าง
4. ร่วมพลังทุกฝ่าย โดยการใช้หลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเชื่อมประสานกลุ่มองค์กรในตำบลบางเจ้าฉ่า ได้ร่วมกันรับผิดชอบการดำเนินงานร่วมกัน
2. เพื่อระดมพลังความคิดของกลุ่มองค์กรในการดำเนินการ กำหนดแนวทางการบริหารจัดการศูนย์กลางชุมชนร่วมกัน
3. เพื่อระดมทุนและทรัพยากรในการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมในวงกว้าง
4. เพื่อร่วมกันสร้างและยอมรับกติกาที่เกิดจากการคิดร่วมกัน นำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน
5. เป็นศูนย์กลางรวบรวมผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม องค์กรเพื่อจำหน่ายร่วมกัน
6. เพื่อทำให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรับวิธีคิด ปรับระบบการทำงานของชุมชนอันจะนำไปสู่การเรียนรู้ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนร่วมกัน

การดำเนินการ

1. สร้างความเข้าใจในกลุ่ม องค์กรสมาชิกและชาวบ้านทั่วไป
2. ออกระเบียบ กติกา สมาชิกและชาวบ้านทั่วไป
3. คัดเลือกคณะกรรมการที่มาจากตัวแทนของกลุ่มองค์กรที่เป็นสมาชิก ร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการร่วมกัน
4. ติดตามประเมินผลเพื่อนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
5. นำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มองค์กรมารวมกันวางจำหน่ายร่วมกัน

การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ

1. กรรมการบริหารมีหน้าที่กำหนดนโยบาย กำหนดตัวผู้รับผิดชอบงานติดตามประเมินผล

2. กรรมการฝ่ายจัดซื้อ รับฝากผลิตภัณฑ์ รับการสั่งซื้อ มีหน้าที่รับซื้อ รับฝาก รับผิดชอบต่อ และตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์
3. กรรมการฝ่ายขาย มีหน้าที่ในการขาย และจัดผลิตภัณฑ์ให้กับผู้ซื้อที่มาซื้อ ในศูนย์จำหน่าย ทั้งในส่วนของพ่อค้า และนักท่องเที่ยว
4. กรรมการฝ่ายการเงินมีหน้าที่ในการดูแลและเก็บเงินทุนหมุนเวียนยอดซื้อ ยอดขายประจำวัน สรุปยอดการเงินให้เป็นปัจจุบัน
5. กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ในการต้อนรับแขก ผู้มาเยี่ยมชม ผู้ซื้อ นักท่องเที่ยว การให้ข้อมูลและชี้แจงผลการดำเนินงานที่เป็นธรรม
6. กรรมการฝ่ายติดตามและประเมินผล มีหน้าที่ในการติดตาม ตรวจสอบ เสนอแนะการดำเนินงาน

จากการรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงเป็น เครือข่ายขึ้นภายใต้ชื่อ “ศูนย์กลางชุมชนบางเจ้าฉ่า” ซึ่งแต่ละกลุ่มมีลักษณะงานแตกต่างกันออกไปแต่ ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน มีตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาบริหารจัดการเพื่อความเข้มแข็ง ของชุมชน

จากการพิจารณาเครือข่ายการเรียนรู้ของตำบลบางเจ้าฉ่า มีวัตถุประสงค์ หลักเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนา การประสานเชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้ทุกกลุ่มมาร่วมคิด แก้ไข ร่วมเรียนรู้ และร่วมดำเนินการ โดย ผสมผสานต้นทุนเดิมของชุมชนกับกระแสสังคมจากภายนอก เครือข่ายที่เกิดขึ้นทั้งในระดับกลุ่ม กิจกรรม และระดับตำบล ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาของกลุ่มต่าง ๆ ให้ดำเนิน กิจกรรมของกลุ่มได้ สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนได้อย่างมีคุณค่า และมีแนวโน้มที่จะ พัฒนาต่อไปบนพื้นฐานของระบบการบริหารจัดการที่เครือข่ายเป็นผู้ร่วมกันพัฒนาขึ้น เพื่อความ เข้มแข็งของชุมชน

ส่วนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า ซึ่งมีการรวมตัวกันอย่าง เข้มแข็งภายใต้ชื่อ ศูนย์กลางชุมชน โดยมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาและขยาย กิจกรรมออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ครอบคลุมทุกฐานการพัฒนา โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความ

เข้มแข็งให้ชุมชน และชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มุ่งศึกษาใน 2 ประเด็น คือ กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของตำบลบางเจ้าฉ่า ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ มีกิจกรรมการเคลื่อนไหว สร้างรายได้ และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสามารถเป็นตัวอย่างให้กับกลุ่มอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ยังเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ โดยกิจกรรมการเรียนรู้สำคัญที่ส่งผลให้คนในชุมชนมีพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติที่ดี สร้างความรู้สึกร่วมของความเป็นชุมชน และเกิดกิจกรรมการเรียนรู้ต่อเนื่องตามมาอีกมากมาย นำไปสู่การแก้ไขปัญหา และเอื้อประโยชน์ให้กับคนในชุมชน ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ตำบลบางเจ้าฉ่า ที่สำคัญได้แก่

1.1 กิจกรรมแผนชุมชน

ในปี 2542 – 2543 กำนันได้มีโอกาสเรียนรู้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนจากการส่งเสริมของสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) และสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า แผนชุมชนเป็นแผนของชาวบ้าน ทำโดยชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ของชาวบ้านและชุมชน ด้วยกระบวนการ 5 ร่วม คือ การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ เพื่อการพลิกฟื้นวิถีชีวิต สังคมและธรรมชาติในปัจจุบันให้พ้นจาก “วิกฤติและความยากจน”

1) วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในคนฐานล่างของสังคม
2. เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง และเป็นจริง
3. เพื่อปรับวิถีคิด วิถีทำ ทั้งของชาวบ้านและของรัฐ
4. เพื่อให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง และกำหนดทิศทางการของตนเอง

ที่เป็นระบบ

5. เพื่อสร้างจิตสำนึก การยอมรับกติกาในสังคม

2) เป้าหมาย

1. เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลตนเอง ครวัเรือน และชุมชน
2. เพื่อรู้ปัญหาที่เกิดกับตนเอง ครวัเรือน และชุมชน
3. เพื่อการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุปัญหา

ที่เกิดขึ้นอย่างไร เริ่มจากที่ไหน

4. เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาตนเอง และ

ชุมชน

5. เพื่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินตามแผนที่กำหนดให้ได้

เป็นจริง

3) กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

1. การสร้างแกนนำ โดยการรวบรวมสมาชิกในหมู่บ้าน
2. การจุดประกายความคิด โดยการอภิปรายเนื้อหาและ

สร้างความเข้าใจร่วมกัน

3. การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน

4. การสำรวจข้อมูลชุมชน โดยการสำรวจ และจัดหมวดหมู่

สรุปเป็นข้อมูลชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำเสนอข้อมูลของชุมชนให้

สมาชิกมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ความต้องการและแนวทางแก้ไข

6. ยกร่างแผน โดยจัดทำเป็นแผนแก้ปัญหาใน 3 ระดับ คือ แผนพึ่งตนเอง แผนมีส่วนร่วม และแผนขอรับการสนับสนุน

แสดงความคิดเห็น

7. ประชาพิจารณ์ โดยการจัดทำเวทีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม

8. นำแผนสู่การปฏิบัติ โดยการจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ

9. ทบทวน โดยการปรับปรุงเสนอแนะ ปรับแนวคิดและ

ทิศทางให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และกระแสสังคม

10. สรุปบทเรียน

4) ผลที่เกิดขึ้น

1. ชาวบ้านตื่นรู้ มีส่วนร่วมคิด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
2. ให้ความสำคัญกับข้อมูล ตื่นตระหนกในปัญหา มุ่งหวังในการมีส่วนร่วมแก้ปัญหา
3. เกิดการรวมตัว รวมกลุ่ม รวมเครือข่ายในการทำกิจกรรมต่อยอดร่วมกัน
4. การปรับวิถีคิด ฟังตนเอง ฟังพากันเอง และเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการสำนึกรักท้องถิ่น
5. เกิดการพลิกฟื้นสังคมวิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม
6. เกิดพลังทางสังคมที่เป็นจริง

5) ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ก่อให้เกิดการฟังตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากเกิดการเรียนรู้ วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชน ผ่านกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ตามโครงการ
2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นตนเองได้
3. เป็นช่องทางที่สะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ถูกต้อง และตรงประเด็น
4. เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจเนื่องจากการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับกันภายในกลุ่ม
5. เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วมย่อมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และข้อคิดเห็นซึ่งกันและกัน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเสมือนเป็นเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์
6. เกิดความรักความสามัคคี เกิดความรักท้องถิ่น และความรับผิดชอบต่อสังคม
7. ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานอันเนื่องมาจากการจัดทำแผนที่ทุกคนร่วมกันจัดทำขึ้น

8. ช่วยให้ประชาชนยอมรับแผนของชุมชนมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหา และความต้องการของตนเอง

9. ประชาชนมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ

10. การดำเนินการตามแผนและโครงการมีความราบรื่น และได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น

11. โครงการจะให้ประชาชนแก่ประชาชนในตำบลมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนา

12. มีการพัฒนาขีดความสามารถ และการทำกิจกรรมร่วมของประชาชนมากขึ้น

กิจกรรมแผนชุมชนเป็นกิจกรรมหลักที่ก่อให้เกิดการขยายผลไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน โดยผู้นำชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนชุมชนที่น่าสนใจ ดังนี้

.... แผนชุมชน สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ โดยให้ชาวบ้านสะท้อนปัญหาของตนเอง สํารวจข้อมูลตนเอง แล้วสรุปเป็นภาพรวมของชุมชน ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหา ช่วยกันแก้ปัญหา และวางแผนร่วมกัน โดยแต่เดิมจะประชุมชาวบ้านเพื่อทำแผนชุมชนนาน ๆ ครั้ง ตอนนีใช้เวที่ชวนคิด ชวนพูด ชวนทำ ซึ่งจัดขึ้นทุกวันที่ 16 ของเดือน แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นก็จะประชุมเดือนหนึ่งประมาณ 3 - 4 ครั้ง โดยมีหลักเกณฑ์ร่วมกันในการแก้ไขปัญหา คือ การแก้ปัญหาของตนเองก่อน แล้วรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา และพึ่งหน่วยงานภายนอกในการแก้ปัญหาในขั้นสุดท้าย

(พรชัย บุญรัตน์, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2550)

.... แผนชุมชนทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้แผนชีวิตของตัวเอง เป็นกระบวนการทำให้ชาวบ้านได้คิด ได้เรียนรู้การออกแบบเก็บข้อมูล ทั้งรายรับ รายจ่าย หนี้สิน ได้ค้นหาปัญหา สาเหตุ แล้วนำมาสู่การแก้ไข มาสู่การทำกิจกรรมร่วมกัน และเกิดกลุ่มกิจกรรมมากมาย ซึ่งเมื่อชาวบ้านค้นพบปัญหาของตนเองแล้ว ก็จะช่วยกันหาหนทางแก้ไข ซึ่งวิธีการที่ทำกันมานั้นมี 3 แนวทาง คือ ปัญหาในระดับครอบครัวเป็นเรื่องที่แต่ละครอบครัวต้องลงมือแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยเน้นการพึ่งตนเองให้มากที่สุด ขณะที่ในระดับชุมชนแก้ไขโดยมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมตามความสามารถ และระดับสุดท้ายแก้ไขโดยการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น อบต. และส่วนราชการ

ต่าง ๆ จากการทำแผนชุมชนทำให้แตกขยายผลออกมาในเชิงการพัฒนากิจกรรม พัฒนาศักยภาพของ
คน และพัฒนาชุมชน โดยเราเน้นกิจกรรมเพิ่มรายได้เป็นหลัก ซึ่งนอกจากงานจักสานก็มีกลุ่มกิจกรรม
ที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ รวมทั้งสิ้น 14 กลุ่ม ซึ่งหลายกลุ่มมีผลการดำเนินงานเป็นที่น่าพอใจ ในขณะที่อีกหลาย
กลุ่มยังอยู่ในช่วงการพัฒนา ซึ่งก็ต้องอาศัยเวลา และการร่วมแรงร่วมใจกันต่อไป....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

แผนชุมชนของตำบลบางเจ้าฉ่า เป็นส่วนสำคัญที่รวบรวมปัญหา
และความต้องการของทุกกลุ่มกิจกรรมในชุมชน เป็นแผนที่เกิดจากการเรียนรู้ การสำรวจข้อมูล และ
การทำแผนพัฒนาตำบล โดยการใช้ทุนของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มากที่สุด

1.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

เมื่อมีกระบวนการพัฒนาที่เข้มแข็ง มีการพัฒนาตนเอง การ
พึ่งตนเอง มีการขยายผลและการถ่ายทอด จึงมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาโดยการสร้าง
กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนแบบต่อเนื่อง การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก
ชุมชน การขยายกิจกรรมที่เป็นการต่อยอดกิจกรรมเก่า การสร้างกิจกรรมใหม่ที่เหมาะสมกับวิถีชุมชน
และขยายผลโดยการถ่ายทอดความรู้จึงเกิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้น เพื่อรวบรวมความรู้ในด้าน
ต่าง ๆ ที่ชุมชนมีอยู่และจัดแบ่งเป็น 4 ฐาน ได้แก่

1. ฐานแผนชุมชน เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับแผนชุมชน
2. ฐานวิสาหกิจชุมชน เน้นในเรื่องการใช้ภูมิปัญญาด้วยวิถีพอเพียง
นำมาสู่การพัฒนาเป็นอาชีพ สร้างรายได้ โดยเน้นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง มีการพัฒนารูปแบบตลอดเวลา
ได้แก่ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ
3. ฐานการท่องเที่ยวและวิถีวัฒนธรรมชุมชน โดยอาศัยทุนที่ชุมชนมี
ได้แก่ วิถีชีวิตชาวสวน วิถีชีวิตลุ่มน้ำ และวัฒนธรรมชุมชน
4. ฐานการบริหารจัดการชุมชน เป็นการพัฒนาความคิด การเรียนรู้
ร่วมกันเพื่อกำหนดอนาคตตนเอง เพื่อการพึ่งตนเอง

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชาวบ้านเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น และสามารถเชื่อมโยงกับการทำกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ในภาพรวม และช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสม และสอดคล้องด้วยตนเองได้ โดยกำนันสุรินทร์ได้ให้ความเห็นว่า

... เราไม่มีอะไรดีไปกว่าคนอื่น เราไม่มีจุดเด่น แต่เราสามารถเอา ระบบการจัดการไปจัดการชุมชน โดยพยายามดูทุนของตัวเอง ดูตัวเองมากำหนดทิศทาง เพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน พยายามสร้างสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เติบโต พยายามให้แตกกิ่ง แยกกันแผ่ขยาย ออกไป โดยทุกวันนี้เราโตมาจากปัญหา กิจกรรมที่เกิดขึ้นก็เป็นการแก้ปัญหา การสร้างฐานให้มัน เข้มแข็ง โดยการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการสะสมประสบการณ์ การถ่ายทอด จึง เกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้น....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2550)

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน นอกจากเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ภายในชุมชนแล้ว ยังมีผู้สนใจเข้ามาท่องเที่ยว มาศึกษาดูงาน รวมทั้งมาอบรมสัมมนาในพื้นที่เป็น จำนวนมาก จึงเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับคนทั่วไปด้วย

สำหรับชุมชนศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทในการถ่ายทอด และพัฒนา กิจกรรมของชุมชนให้มีความต่อเนื่อง ตลอดจนขยายกิจกรรมต่าง ๆ ให้กว้างขวาง และครอบคลุมใน ทุก ๆ ด้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของตำบลบางเจ้าฉ่า จึงเป็นศูนย์การเรียนรู้ และศูนย์ข้อมูลที่สำคัญยิ่ง ของชุมชน เป็นที่รวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นระบบ มีระบบการบริหารจัดการ การ ถ่ายทอด การพัฒนา และการนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อไป

1.3 สภาชุมชน

สภาชุมชนจัดตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้ กว้างขวาง และทั่วถึง ให้ครอบคลุมทุกกิจกรรมในชุมชน โดยการจัดตั้งเป็นกลุ่มบ้าน ๆ ละ 10 หลังคา เรือน จะมีผู้นำกลุ่มบ้าน ชาวสารต่าง ๆ จะส่งข่าวผ่านผู้นำกลุ่มบ้าน และผู้นำจะไปขยายวงให้ กว้างขวางขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเชื่อมโยง ความใกล้ชิด การพบปะพูดคุยกัน ลดการหวาดระแวงกัน การ แข่งขันกัน นอกจากนี้สภาชุมชนจะมีการจัด “เวทีชวนคิด ชวนพูด ชวนทำ” เดือนละ 1 ครั้ง ทุกวันที่ 16

ของเดือน ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านมาเจอกัน เป็นเวทีการเรียนรู้ที่ตั้งคนมาคุยกัน มีการเชื่อมโยงกัน เป็นเวทีเอาปัญหามาคุยกัน มีทุกข์เอาทุกข์มาคุยกัน ไม่ทะเลาะกัน ซึ่งการจัดเวทีทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันได้ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประโยชน์ต่อกัน เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน และเชื่อมโยงไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์กัน มานำสรุปเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

สภาชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยกระจายความรับผิดชอบในกิจกรรมของชุมชน ผ่านคน 3 วัย คือ

1. วัยเด็ก มีกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน โดยบรรจุการจักสาน ในหลักสูตรท้องถิ่นของทุกโรงเรียนในตำบลบางเจ้าฉ่า และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนผ่านการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ดนตรีไทย และวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
2. วัยเยาวชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มและของชุมชน
3. วัยสูงอายุ มีส่วนร่วมในการรื้อฟื้น และอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน รวมทั้งการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน การรับขวัญ เพลงกล่อมเด็ก และอาชีพของชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ สภาชุมชนยังขยายการมีส่วนร่วมโดยการกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมของโรงเรียน วัด และชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยกิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีเจ้าภาพ มีแกนหลักรับผิดชอบ แล้วขยายการเชื่อมโยงออกไป สภาชุมชนจึงมุ่งเน้นเวทีการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ระหว่างกัน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน สภาชุมชนจึงเป็นเวทีการเรียนรู้เป็นการสร้างเวทีการมีส่วนร่วม เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน การเก็บรวบรวมข้อมูล และการเชื่อมประสานผู้นำชุมชน เป็นการนำประสบการณ์จริงจากการทำงานมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนากิจกรรมพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดพลังสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ทำให้กระบวนการพัฒนา มีความต่อเนื่อง เหมาะสม สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ และเป็นการสรุปบทเรียนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป โดยผู้นำชุมชนได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

... การประชุมชาวบ้านเริ่มเป็นรูปแบบนี้มาตั้งแต่สมัยกำนันสุรินทร์ มีการเสนอความคิดเห็นและพูดคุยกันมาก เมื่อก่อนมีชาวบ้านเสนอความคิดเห็นกันบ้างแต่น้อย ทุกวันนี้เตรียมข้อมูล เตรียมเอกสารกันมาพูด มาแย้งกันเลย ทำให้หาข้อสรุป ข้อยุติได้ง่าย และไม่เกิดความขัดแย้ง ประชุมเสร็จจบ แยกย้ายกันไปทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย...

(สนิท เขียวหวาน, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2550)

จากการศึกษาพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง 3 กิจกรรมข้างต้นเป็นกิจกรรมการเรียนรู้หลักที่มีการดำเนินการเป็นประจำ และมีความต่อเนื่อง มีสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างความตระหนักและเข้าใจในปัญหาของชุมชนร่วมกัน สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน และสร้างความเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อแก้ปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดำเนินการตามวาระและโอกาส ได้แก่

1. การทัศนศึกษาดูงาน โดยการไปศึกษาเรียนรู้เครือข่ายที่ประสบความสำเร็จจากการดำเนินการ และนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนกันเพื่อวางแผนการดำเนินการของตนเอง และกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยการทัศนศึกษาดูงานแต่ละครั้งจะกำหนดประเด็นในการศึกษาดูงานในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับประโยชน์มากที่สุด คือ

- 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา
- 2) วัตถุประสงค์ / เป้าหมายของการดำเนินงาน
- 3) โครงสร้าง / การบริหารจัดการ
- 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิก
- 5) จุดอ่อน / จุดแข็งของเครือข่าย

โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการทัศนศึกษาดูงานของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีรายละเอียดดังนี้

....การเรียนรู้จากชุมชนอื่น และเห็นแบบอย่างที่คนอื่นทำไว้ แต่ก็เหมือนการลองผิดลองถูก เพราะไม่ทราบว่าสำเร็จเหมือนชุมชนอื่นหรือไม่ แต่ก็บอกกับทุกคนว่า ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของเรา ซึ่งที่ผ่านมาทุกคนก็ให้ความร่วมมือดี....

(สนิท เขียวหวาน, สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2550)

... เราต้องเอาใจใส่ที่จะเรียนรู้ด้วย ต้องรู้ว่าชาวบ้านจะเรียนรู้ได้ อย่างไรอย่างเรื่องปัญหาเศรษฐกิจชุมชน เราก็ให้ชาวบ้านร่วมกันคิดว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร ให้ร่วมกันรับผิดชอบ บางทีก็เอาชุมชนอื่นเป็นแบบอย่าง เช่น ไปดูชุมชนไม่เรียง เราก็ดูว่า เขาประสบความสำเร็จได้อย่างไร หรืออย่างการจัดเวทีชาวบ้านเราก็เห็นมาจากข้างนอก เห็นว่ามันดี ทุกคนได้ช่วยกันคิด ก็ลองมาทำดู....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

2. การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพ เพิ่มความรู้ ทักษะ มีโอกาสได้รับความรู้ใหม่ ๆ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรท้องถิ่น เช่น กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (สคท.) องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งการเข้าร่วมประชุม สัมมนา ทำให้ได้ข้อมูล ได้ความรู้ และได้แลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ๆ ได้เห็นตัวอย่างชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาชุมชน ได้ข้อมูลในการวิเคราะห์กับชุมชนของตนเอง การเข้าร่วมประชุม สัมมนา จึงทำให้ได้รับความรู้ ทักษะเป็นการเพิ่มเครื่องมือกับชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาชุมชน อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเอง โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประโยชน์ของการเข้าร่วมอบรม และการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

... อย่างวิธีการทำ Mind Map ให้ฝึกคิด ฝึกวิเคราะห์หรือร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย วิธีการนี้ได้มาจากการเรียนรู้จากภายนอก ตอนไปร่วมอบรม เมื่อได้เข้าไปร่วมแล้วก็เห็นว่า การคิดอะไรเป็นกลุ่มย่อย ทำให้ได้แลกเปลี่ยนและเห็นว่าคนอื่นคิดยังไง ก็ลองมาทำดู จัดการเรียนรู้กระบวนการแลกเปลี่ยนกันในชุมชน ให้ชาวบ้านบริหารกันเอง รับผิดชอบกันเอง....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2550)

3. การเรียนรู้ผ่านประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมงานตามประเพณี เป็นการรวมคน รวมคิด และร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีทำขนมจิ้นวันเพ็ญเดือนสิบสอง ประเพณีเทศน์มหาชาติในวันออกพรรษา เพลงพื้นบ้านและวิถีชีวิตแบบโบราณ และเทศกาลงานวัน “กะท้อนหวาน จักสานดัง” ซึ่งเป็นงานประจำปีของตำบลบางเจ้าฉ่า จัดขึ้นประมาณต้นเดือนกรกฎาคมของทุกปี เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวโดยการนำเสนอผลผลิต คือ กะท้อนหวาน จักสานดัง และการฟื้นฟูวิถีชีวิตลุ่มน้ำ

4. การเรียนรู้ผ่านสื่อ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่แจ้งข่าวสารชี้แจงกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ และให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างทั่วถึง โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ได้แก่ หอกระจายข่าว การเขียนป้ายประกาศ และวิทยุชุมชน ซึ่งวิทยุชุมชนได้รับความสนใจจากคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับคนในชุมชน และเข้าถึงได้ทุกครัวเรือน ทุกเวลา จึงเป็นสื่อที่สามารถนำมาใช้ได้ดีที่สุด

กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีอยู่มากมาย ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยมีรูปแบบของกิจกรรม และวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละรูปแบบกิจกรรมสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่แตกต่างกัน กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่าเป็นกิจกรรมที่ชักจูง และเชื่อมโยงคนเข้าด้วยกัน กิจกรรมที่สร้างขึ้นเป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืน

2. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของตำบลบางเจ้าฉ่า ภายใต้ระบบการบริหารจัดการชุมชน โดยศูนย์กลางชุมชน โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ มีระบบแผนชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และสภาชุมชน เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ของเครือข่ายเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า จากการทำเนิงานของเครือข่ายโดยการพัฒนากิจกรรมต่างๆของเครือข่าย พบว่ามีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นขั้นตอน ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมการพัฒนาบ้านพักโฮมสเตย์

ในช่วงปี พ.ศ. 2546 ชุมชนบางเจ้าฉ่ามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของภายนอกชุมชน ทำให้มีบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้ ดูงาน และท่องเที่ยวในชุมชนเป็นจำนวนมาก มีการมาพักค้างในชุมชน โดยแต่เดิมเจ้าของบ้านให้พักให้การรับรองด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจกัน เมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามามากขึ้นการรับรองจึงกลายเป็นภาระ และกลายเป็นปัญหาของชุมชน ชุมชนจึงคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีการพูดคุยกัน จึงเกิดแนวคิดในการจัดตั้งกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ เนื่องจากชุมชนบางเจ้าฉ่ามีทัศนียภาพริมแม่น้ำน้อย ลักษณะบ้านเรือนแบบชนบทไทย และวิถีชีวิตริมน้ำ เริ่มดำเนินการโดยการจัดตั้งคณะกรรมการของศูนย์กลางชุมชน ดำเนินการคัดเลือกบ้านที่จะนำมาเป็นโฮมสเตย์และรวมกลุ่มเป็นกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ โดยเริ่มต้นจากการให้ชาวบ้านที่มีความสนใจมาสมัคร แล้วคณะกรรมการจึงคัดเลือกตามความพร้อมและนำเข้าไปประชุม บ้านที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องปรับปรุงบ้านให้ได้มาตรฐาน ได้แก่ ความสะอาด ความสะดวกสบาย และไม่มีเสียงรบกวน โดยเจ้าของบ้านที่จะทำบ้านพักโฮมสเตย์มักจะปรับปรุงบ้านตนเอง เช่น การตีฝ้าใหม่หรือทาสีบ้านใหม่ ส่วนการปรับปรุงห้องน้ำทางศูนย์กลางชุมชนได้เข้ามาดูแล นอกจากนี้เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ยังมีการพัฒนาโดยการปลูกต้นไม้หน้าบ้านและการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณบ้าน โดยได้รับการสนับสนุนจากเกษตรจังหวัดในการจัดหาพันธุ์ไม้ และแต่ละบ้านจะมีแนวคิดในการตกแต่งบ้านของตนเองโดยได้รับแนวคิดในการพัฒนาบ้านพักจากสื่อ จากหนังสือต่างๆ

การบริหารจัดการโฮมสเตย์ จะต้องติดต่อผ่านศูนย์กลางชุมชน และทางศูนย์กลางชุมชนจะเชิญเจ้าของบ้านมาพูดคุยกับผู้ที่ที่จะเข้าพัก ในการดำเนินการจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์เริ่มแรกมีบ้านที่พร้อมจะรับรองแขกเพียง 7 หลัง ต่อมามีการพัฒนาจนสามารถรองรับแขกได้ประมาณ 15 หลัง โดยกระบวนการพัฒนาโฮมสเตย์จะมีการประชุม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การศึกษาข้อมูลจากสื่อต่างๆ และการดูงานจากชุมชนอื่นๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกิจกรรมโฮมสเตย์ ได้แก่ กลุ่มรถอู่เต็นท์บริการ กลุ่มครัวชุมชน และกลุ่มสวนเกษตร เป็นต้น

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่าจากการพัฒนากิจกรรมของชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การตระหนักในปัญหา โดยการเข้าใจถึงปัญหาที่ต้องแก้ไขของชุมชน โดยการทำความเข้าใจกับปัญหาที่เกิดขึ้น นำความรู้ ข่าวสารข้อมูลที่ได้รับมาเชื่อมโยงกับปัญหาของชุมชน สถานการณ์ของสังคม ซึ่งตำบลบางเจ้าฉ่า ปัญหาสำคัญ คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหารายได้ต่ำ

ซึ่งเป็นปัญหาร่วมของชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อมุ่งแก้ปัญหาทางด้าน เศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ จึงพยายามรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ใช้กระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การปรึกษาหารือ และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเน้นกิจกรรมการเพิ่ม รายได้ของชุมชนเป็นหลักก่อน

2. การวิเคราะห์ชุมชน โดยการเปิดเวทีให้มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูล ต่าง ๆ ในชุมชน ข้อมูลกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และหาทางออกที่ เหมาะสมให้กับชุมชน โดยการพยายามหาทางเลือกจากข้อมูล และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่ง กันและกัน เพื่อให้ทางเลือกนั้นมีความสอดคล้อง เหมาะสม และตรงกับความต้องการของคนในชุมชน มากที่สุด โดยผู้นำชุมชนได้ให้รายละเอียดจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

.... เรามาคิดกันว่า จะทำอย่างไรให้จักสานขายได้มาก ๆ ก็เลยคิดว่า เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อจักสานก็น่าจะพาชมทัศนียภาพ ดูสิ่งที่ชุมชนเรามีอยู่ เช่น สวน แม่น้ำน้อย ต่อมา มีคนสนใจเข้ามาเรียนจักสาน ก็คิดว่าแทนที่เดิมเขามาพักแบบเราก็ต้อนรับไม่คิดอะไร ก็มาทำ โฮมสเตร์ซะ จะได้มีรายได้ให้ชาวบ้าน หรือรถอีแต๋นไม่ใช้อะไรแล้ว ไม่ได้ทำมาแล้ว ก็เอามาไว้บริการ นักท่องเที่ยวชาวบ้านก็มีรายได้....

(สุรินทร์ นิลเลิศ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2550)

3. การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยวิธีการการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งเป็นแผนที่รวบรวมข้อมูล ปัญหา และความต้องการผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ กำหนดเป็นแนวทางเพื่อให้เป็นแผนชุมชนที่สามารถนำไปสู่การ ปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้ สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ นำมาสู่การรับรู้ และการตระหนักร่วมกัน การทำ กิจกรรมร่วมกัน โดยเน้นการพึ่งตนเองให้มากที่สุด โดยแผนชุมชนนำไปสู่การพัฒนากิจกรรม พัฒนา ศักยภาพของคนและชุมชน

4. การลงมือปฏิบัติจริง โดยการสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่าย การเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และระหว่างกลุ่ม กิจกรรมภายในเครือข่าย ทำให้เกิดการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน การวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ไข ปัญหาอุปสรรค ซึ่งนอกจากจะเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ แล้วยังช่วยแก้ปัญหาของชุมชนให้เห็นผลเป็น

รูปธรรมได้ ซึ่งเมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น กล้าคิด กล้าริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป ซึ่งเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ประมาณ 16 กลุ่ม การได้ลงมือปฏิบัติงานร่วมกันทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จากคนที่รู้ไปสู่อื่น ๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละคน เมื่อได้ทำงานร่วมกัน มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนก็จะทำให้เกิดความรู้ในแต่ละคนที่หลากหลาย

5. การถ่ายทอดความรู้และการขยายผลกิจกรรม โดยการสรุปผลที่ได้จากการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้มาขยายผลและถ่ายทอดเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดเป็นฐานการเรียนรู้ 4 ฐาน คือ ฐานแผนชุมชน ฐานวิสาหกิจชุมชน ฐานการท่องเที่ยวและวิถีวัฒนธรรมชุมชน และฐานการบริหารจัดการชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในชุมชน และสามารถเชื่อมโยงความรู้กับกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ได้ และสามารถกำหนดทิศทางในการทำงานได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญที่เกิดขึ้นที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ได้ นอกจากนี้ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีการขยายผลและต่อเนื่อง เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า ยังได้ขยายผลกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านคน 3 วัย คือ วัยเด็ก วัยเยาวชน และวัยสูงอายุ

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า สามารถแก้ปัญหาชุมชนที่สอดคล้อง เหมาะสม และตรงกับความต้องการของชุมชนโดยกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน และการลงมือปฏิบัติจริงผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้มีความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง กล้าคิด กล้าทำสิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง นอกจากนี้การสร้างเวทีการเรียนรู้ยังทำให้มีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอที่พร้อมที่จะนำไปสู่การถ่ายทอด การขยายผล และต่อยอดกิจกรรม เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า สามารถสรุปได้ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า ทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ เกิดจากการเรียนรู้จากปัญหา โดยผ่านการวิเคราะห์ และการลงมือปฏิบัติงานตามกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ผสมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับจากภายนอกชุมชน จนก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน และปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนในลักษณะของแผนชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่าที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ภายใต้วิสัยทัศน์ “แผนชีวิตชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ ปลุกคนให้สู้ วิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีเวทีการเรียนรู้ เพื่อสรุปและสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่พร้อมจะนำไปสู่การถ่ายทอด และการขยายผลสู่การปฏิบัติต่อไป

ส่วนที่ 3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

ตำบลบางเจ้าฉ่าดำเนินธุรกิจชุมชนที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องบนฐานของภูมิปัญญาองค์ความรู้ที่ชุมชนมี และวัฒนธรรมการพึ่งพาอาศัยกัน เอื้ออาทรต่อกัน มีการบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีความสามารถในการบริหารจัดการเอง ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน จากการศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ของตำบลบางเจ้าฉ่า พบว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. **ผู้นำชุมชน** ผู้นำชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชน เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่ชุมชนโดยใช้สิ่งที่ชุมชนมีอยู่หรือเป็นอยู่ ใช้ความสามารถในการค้นหาศักยภาพของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยการวิเคราะห์ชุมชน ประสานทรัพยากรภายนอก และสร้างการมีส่วนร่วม โดยบทบาทของผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า โดยใช้เทคนิควิธีการระดมคนจากกลุ่มที่ได้รับประโยชน์โดยตรง และเป็นคนส่วนใหญ่ก่อน ได้แก่ กลุ่มจักสาน โดยกำนันจะเชิญประชุมและนำข้อมูลที่ได้เรียนรู้จากชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยการนำสิ่งที่ชุมชนมีมาสร้างเป็นธุรกิจชุมชน โดยการยกตัวอย่างที่มีอยู่จริงให้ชาวบ้านฟัง ชักชวนให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมกิจกรรมเพื่อให้ชาวบ้านได้ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งการได้ลงมือปฏิบัติจริงทำให้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และเกิดการเรียนรู้ไปด้วย นอกจากนี้กำนันยังมีบทบาทในการระดมความคิดเห็น โดยใช้วิธีการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสรับฟังข้อมูล ร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่ต้องกระทำ ซึ่งการคิดร่วมกันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ และต่อเนื่อง และมีบทบาทในการระดมทุนทางวัฒนธรรม โดยการค้นหาศักยภาพภูมิปัญญาของชุมชน และนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ฝีมือการจักสาน วิถีชีวิตของชุมชนชนบท สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นทุนเดิมของชุมชนมาใช้ในการเสริมสร้างชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนแห่งนี้มีผู้นำที่มีการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถเรียนรู้ได้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ให้ชาวบ้านได้เข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติจริงที่มีผลสำเร็จเป็นรูปธรรมได้ ทำให้เครือข่ายสามารถดำรงอยู่ได้ และมีการขยายกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. **สมาชิกในชุมชน** จากการศึกษาพบว่า สมาชิกในชุมชนมีความสำคัญยิ่ง เพราะผ่านประสบการณ์ การต่อสู้กับวิกฤติของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความร่วมมือ ร่วมใจกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ประสบการณ์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อสร้างรายได้ของชุมชน ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา และแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาโดยการรวมพลังกันเป็นกลุ่ม เป็นเครือข่าย เพื่อช่วยเหลือกันและสร้างพลังในการพัฒนา โดยการกระจายกิจกรรม แบ่งความรับผิดชอบ ทำให้มีจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของร่วม และผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชน และความกระตือรือร้นของชุมชนเกิดจากความมีสำนึกในการเป็นจิตอาสาของคนในชุมชน ที่เข้ามาช่วยงานชุมชนโดยไม่หวังผลตอบแทน แต่มุ่งหวังให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มคนหนุ่มสาวที่มีบทบาทในการเป็นเลขาของกลุ่มต่าง ๆ และกลุ่มผู้สูงอายุที่มีบทบาทในการเป็นไกด์ชุมชน หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น การมีส่วนร่วมในชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดองค์ความรู้ และจิตสำนึกในการร่วมกันพัฒนาชุมชน

3. ภูมิปัญญา ชุมชนบางเจ้าฉ่ามีภูมิปัญญาดั้งเดิม คือ การจักสาน และองค์ความรู้ที่เป็นความรู้ที่ชุมชนสะสมประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้สั่งสมมาทำความเข้าใจ การลองผิดลองถูก การวิเคราะห์ สังเคราะห์ จนกระทั่งกลายเป็นองค์ความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิก ทำให้เกิดการรื้อฟื้นองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ และการพัฒนาภูมิปัญญา โดยผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นไปของชุมชน และสถานการณ์ทางสังคม เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีการจักสาน มีการนำความรู้สมัยใหม่มาพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการใช้วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นต้น

4. การบริหารจัดการ ชุมชนบางเจ้าฉ่ามีระบบการบริหารจัดการชุมชนเพื่อไม่ให้ชุมชนถูกแยกส่วน แยกแยก และอ่อนแอ โดยใช้การบริหารแบบต่อยอดกิจกรรมและแปลงนโยบายของรัฐสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยใช้ระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ โดยมีศูนย์กลางชุมชนเป็นของชุมชน เป็นเครื่องมือในการรองรับกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีวิธีการบริหารจัดการ คือ มีแผนชุมชนเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ใช้ข้อมูลเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง วิเคราะห์ปัญหาด้วยเหตุด้วยผล และแก้ปัญหาเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านกำหนดอนาคตของตนเอง แก้วิกฤติของตนเองและพึ่งตนเองได้ มีการขยายกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ออกไปเพื่อแบ่งความรับผิดชอบ และสร้างการมีส่วนร่วม และมีเวทีการเรียนรู้ มีสภาชุมชนซึ่งเป็นการระดมคนมาคุยกัน มีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งจะเห็นว่าการบริหารจัดการของเครือข่าย มีลักษณะสำคัญ คือ การบริหารแบบ

มีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มกิจกรรมมีบทบาทและแบ่งความรับผิดชอบตามภารกิจหน้าที่ เมื่อมีระบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

5. การมีเป้าหมายร่วมกัน เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน และพัฒนาชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็ง การมีเป้าหมายที่ชัดเจน ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้มีการดำเนินการอย่างมีทิศทาง มีกิจกรรมที่ตอบสนองของความต้องการ และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

6. กิจกรรมการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งผลให้คนมีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดี ส่งเสริมจิตสำนึกร่วม เชื่อมโยงคนเข้าด้วยกัน ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า ที่สำคัญได้แก่

4.6.1 แผนชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน

4.6.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบ และต่อเนื่อง เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4.6.3 สภาชุมชน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อกัน และสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน

ส่วนที่ 4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า ซึ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบลที่มีการเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรมเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็งของตำบลบางเจ้าฉ่า มีรายละเอียดดังนี้

1. การเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสม ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทำหน้าที่สร้างความรู้ ความเข้าใจ มีการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง และการสะสมประสบการณ์ การถ่ายทอดประสบการณ์ เป็นศูนย์

ข้อมูลที่สำคัญ และเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้เป็นระบบ มีระบบการบริหารจัดการ การถ่ายทอดการพัฒนา และการนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อไป โดยศูนย์การเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีการรวบรวมองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ รวม 4 ฐานการเรียนรู้ คือ ฐานแผนชุมชน ฐานวิสาหกิจชุมชน ฐานการท่องเที่ยวและวิถีวัฒนธรรมชุมชน และฐานการบริหารจัดการชุมชน

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เครื่องมือที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน มีการเชื่อมประสานสัมพันธ์กัน เพื่อให้เกิดพลังในการแก้ปัญหา และการพัฒนา ซึ่งเครือข่ายการเรียนรู้มีการรวมกลุ่มกิจกรรม และมีกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย และต่อเนื่อง เช่น การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีสื่อท้องถิ่น และมีกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ

3. การวางแผนพัฒนาชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งเป็นแผนที่รวบรวมปัญหา และความต้องการของทุกกลุ่มกิจกรรมในชุมชน เป็นแผนที่เกิดจากการเรียนรู้ การสำรวจข้อมูล และการจัดทำแผนโครงการใช้ทุนของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มากที่สุด โดยแผนชุมชนเป็นกิจกรรมหลักที่ก่อให้เกิดการขยายผลไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และนำไปสู่การปฏิบัติที่เห็นผลเป็นรูปธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ประสบการณ์การแก้ปัญหา และการต่อสู้กับวิกฤติของชุมชน ส่งผลต่อความร่วมมือ ร่วมใจกันของคนในชุมชน ทำให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา โดยรวมพลังกันเป็นกลุ่ม และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกัน และสร้างพลังในการพัฒนา นอกจากนี้มีการกระจายกิจกรรมและแบ่งความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนผ่านคน 3 วัย คือ วัยเด็กมีกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน วัยเยาวชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน และวัยสูงอายุ มีส่วนร่วมในการรื้อฟื้น และอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี

5. การขยายผลกิจกรรม เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า มีการสรุปผลที่ได้จากการดำเนินการของเครือข่ายการเรียนรู้ มาขยายผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการขยายกิจกรรมที่เป็น

การต่อยอดกิจกรรมเก่า และการสร้างกิจกรรมใหม่ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน และการพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ เช่น การจัดทำพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ไม้ไผ่ การจัดทำหมู่บ้านหัตถกรรมและอุตสาหกรรมเพื่อการท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ เป็นต้น นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายยังมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรและขยายกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ และสอดคล้องกับสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง

กรณีศึกษาที่ 2 เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา

จังหวัดสมุทรสงคราม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเครือข่ายการเรียนรู้

1. ลักษณะของชุมชนตำบลแพรกหนามแดง

ชุมชนแพรกหนามแดง ได้รับการจัดตั้งเป็นตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 50 กว่าปีก่อน อยู่ห่างจากอำเภอเมืองสมุทรสงครามประมาณ 16 กิโลเมตร หรือจากอำเภออัมพวา สมุทรสงคราม ประมาณ 26 กิโลเมตร

คำว่า “แพรก” หมายถึง ร่องน้ำ โดยส่วนมากตามร่องน้ำจะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งขึ้น เรียกว่า “ต้นหนามแดง” โดยจะขึ้นตามร่องน้ำโดยธรรมชาติ และมีชุมชนเกิดขึ้น จึงนำแพรกหนามแดง มาเรียกเป็นชื่อหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านใหญ่ ๆ จึงนำชื่อหมู่บ้านมาเรียกเป็นชื่อตำบลว่า ตำบลแพรกหนามแดง

ตำบลแพรกหนามแดงมีเนื้อที่ทั้งหมด 21,138 ไร่ (36.23 ตารางกิโลเมตร) มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลวัดประดู่ และตำบลปลายโพรงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลห้วยโรง อำเภอเขาชัย้อย จังหวัดเพชรบุรี และ ตำบลวันดาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ตำบลแพรกหนามแดง มีประชากรรวม 2,418 คน มีครัวเรือน 570 ครัวเรือน ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน ได้แก่

- หมู่ที่ 1 บ้านคลองขุดเล็ก
- หมู่ที่ 2 บ้านคลองสะพานหัน
- หมู่ที่ 3 บ้านรั้ว
- หมู่ที่ 4 บ้านแพรกหนามแดง
- หมู่ที่ 5 บ้านคลองขุดสมบุญณ์
- หมู่ที่ 6 บ้านคลองผีหลอก

ลักษณะโดยรวมของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลแพรกหนามแดง มีสภาพเป็นชุมชนชนบท ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ริมคลอง ซึ่งในตำบลแพรกหนามแดงมีลำคลองที่โยงใยกันมาก ถึง 38 ลำคลอง ชุมชนมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำทั้งการอุปโภค บริโภค การประกอบอาชีพก็ต้องพึ่งพาธรรมชาติ และสายน้ำเป็นหลัก เช่น อาชีพเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง ทำนาข้าว ทำสวนผัก เป็นต้น

ในอดีตส่วนใหญ่ทำนาปี และทำสวนมะพร้าว ช่วงฤดูฝนน้ำหลากมีน้ำจืดปริมาณมากก็จะทำนาข้าว ส่วนใหญ่ฤดูแล้งน้ำจืดน้อยก็จะหยุดทำนา บางส่วนก็จะปลูกมะพร้าวร่วมกับการทำนา แต่ในปัจจุบันชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพตามสภาพพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลา โดยอาศัยน้ำจากลำคลองธรรมชาติเป็นหลัก

จากข้อมูลทั่วไป และสภาพทางกายภาพของชุมชนตำบลแพรกหนามแดง มีแผนที่ชุมชนตำบลแพรกหนามแดง แสดงได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้

2.1 ความเป็นมาและพัฒนาการ

ตำบลแพรภานามแดง เป็นพื้นที่น้ำจืด ชาวบ้านทำนาดำในฤดูฝนปีละครั้ง แต่ด้วยสภาพพื้นที่ทำให้ชาวบ้านได้รับความเสียหายในการประกอบอาชีพ จากการหนุนของน้ำเค็มในอดีตเมื่อประมาณร้อยกว่าปีมาแล้ว ชาวบ้านมีระบบการจัดการกับการหนุนของน้ำเค็ม โดยการสร้างคันดินเพื่อกั้นน้ำเค็มไม่ให้เข้าไปในนาได้ แต่ชาวบ้านก็ยังคงใช้เรือแพสัญจรได้โดยการเข็นเรือข้ามคันดิน ทั้งนี้จะมีคนช่วยดูแลซ่อมแซม โดยมีชาวบ้านเป็นร้อย ๆ มาช่วยกันดูแล ผลัดเปลี่ยนเวรยามเฝ้าทำนบ และช่วยกันขุดดินเป็นก้อนส่งกันเป็นทอด ๆ เพื่อซ่อมแซมส่วนที่ชำรุด โดยการเรียไรเงินจากแม่ค้าที่ผ่านทำนบเป็นค่าเบี่ยงเลี้ยงในการเข้าเวร กรณีน้ำเค็มรุกหนักหรือน้ำเซียวก็ไปขอความช่วยเหลือจากทางราชการในการซื้อไม้กระดานกั้นทำนบ นอกจากนี้ยังมีการเปิด - ปิดทำนบเป็นช่วง ๆ ให้เป็นตามวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของชาวบ้าน กล่าวคือ ทุกคนจะช่วยกันพังทำนบดินเวลาน้ำหลากเปิดไว้ให้น้ำเข้ามา และจะสร้างใหม่ปิดไว้เวลาน้ำลดเพื่อป้องกันน้ำเค็มรุก ทุกคนจะช่วยกันลอยคอ อุ้มคันดินทำทำนบ ใครมีเรือก็รองเรือไป ใครไม่มีเรือก็เดินไปช่วยกันปิดหลังน้ำลด ซึ่งเป็นความร่วมมือร่วมใจในอดีตของชาวนาแพรภานามแดง

ในปี 2500 ชาวบ้านผู้ปัญหาน้ำเค็มหนุนไม่ไหว จึงต้องเปลี่ยนอาชีพไปปลูกมะพร้าวเนื่องจากมะพร้าวชอบน้ำกร่อย และขุดร่องสวนมะพร้าวเลี้ยงปลาธรรมชาติ เมื่อน้ำเค็มรุกหนักในช่วงฤดูแล้ง (มีนาคม - เมษายน) มะพร้าวตาย ทำมาหากินลำบาก จึงได้ขอให้กรมชลประทานเข้ามาช่วยดำเนินการแก้ไขปัญหานี้

กรมชลประทานได้เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาน้ำเค็มรุกด้วยการจ้างชาวบ้านมาขุดแนวคันดินเพื่อสร้างคันกั้นน้ำเค็ม ทำให้ความสัมพันธ์แบบร่วมมือร่วมใจเปลี่ยนเป็นการจ้างแรงงานขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เมื่อทрудโทรมก็ไม่มีคนช่วยกันดูแลซ่อมแซม เพราะคันดินเป็นของกรมชลประทาน คันดินจึงไม่สามารถต้านทานกระแสการรุกของน้ำเค็มได้ ทำให้น้ำเค็มค่อย ๆ รุกเข้ามาในคลองต่าง ๆ และในช่วงปี 2521 - 2523 มีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์เพื่อกักเก็บน้ำ ทำให้น้ำจืดลดลงไปมาก ส่งผลให้ตำบลแพรภานามแดงประสบกับปัญหาน้ำเค็มรุกหนัก ผลผลิตเสียหายหนัก ประกอบกับในช่วงปี 2516 มีการก่อสร้างถนนธนบุรี - ปากท่อ (พระราม 2) จึงทำให้ตำบลแพรภานามแดงถูกตัดแบ่งออกเป็นสองฝั่ง พื้นที่ทางทิศใต้ที่ใกล้กับทะเลจึงประสบปัญหาน้ำเค็มเพิ่มขึ้น เนื่องจากถนนเป็นตัวสกัดกั้นการไหลของน้ำ ไม่ให้น้ำจืดในฝั่งตรงข้ามไหลมาผลักดันน้ำเค็ม หรือจัดวางความเค็มลง

ชาวบ้านในชุมชนก็เริ่มเรียนรู้ และปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติของน้ำเค็ม ด้วยการขายสัตว์น้ำเค็ม เช่น กุ้ง ปู และปลา และการทำบ่อเลี้ยงกุ้งในเชิงพาณิชย์ และสามารถทำกำไรมหาศาล ทำให้ระบบนิเวศถูกทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง วิถีชาวบ้านก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป และน้ำเค็มก็รุกหนักมากขึ้น น้ำในลำคลองไม่มีน้ำจืดเลย

ปี 2522 ผู้นำชุมชนตำบลแพรกกาน้ำแดง จึงพยายามบรรเทาปัญหาน้ำเค็มรุก ด้วยการขอความช่วยเหลือจากส่วนราชการ มีการสำรวจพื้นที่ความเสียหาย และจัดประชุมชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาน้ำเค็มรุก และหาแนวการสร้างประตูกั้นน้ำจืด น้ำเค็ม จนกระทั่งปลายปี 2525 จึงมีการก่อสร้างประตูกั้นน้ำจืด น้ำเค็ม แล้วเสร็จทั้งหมด 15 ประตู การมีประตูกั้นน้ำเค็ม ทำให้พื้นที่ตำบลแพรกกาน้ำแดงถูกแยกเป็นพื้นที่ฝั่งน้ำจืด และพื้นที่ฝั่งน้ำเค็มอย่างชัดเจน และชุมชนมีการปรับเปลี่ยนอาชีพไปตามสภาพน้ำ กล่าวคือ ชุมชนพื้นที่น้ำจืดจะประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผัก และเลี้ยงปลาน้ำจืด ส่วนชุมชนพื้นที่น้ำเค็มจะประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งทะเล และเลี้ยงปลาน้ำเค็มเป็นหลัก

ประตูกั้นน้ำของกรมชลประทาน มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของชุมชนทั้งฝั่งน้ำจืด และฝั่งน้ำเค็ม เนื่องจากเวลาเปิดประตูน้ำ จะใช้วิธีชักจากกันคลอง ทำให้น้ำไหลลงช้า ๆ ผ่านได้เพียงช่องเล็ก ๆ แถมยังผลัดตะกอนดิน แก๊สไข่เน่า แอมโมเนียที่เน่าเหม็น สารมลพิษจากแหล่งต่าง ๆ ที่กักไว้บริเวณหน้าประตูดันออกมาด้วยทุกครั้ง ทำให้ตะกอนดินเลนฟุ้งกระจายเข้าเหงือกกุ้ง เหงือกปลาตายเป็นจำนวนมาก และมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ และห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำด้วย สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนฝั่งน้ำเค็ม เวลาปิดประตูน้ำชุมชนฝั่งน้ำจืดก็จะเดือดร้อนต้องเผชิญกับภาวะน้ำในลำคลองเน่าเสีย เนื่องจากน้ำไม่มีการไหลเวียน และยังเกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำล้นคลองเนื่องจากน้ำไม่มีการระบาย ทำให้เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนน้ำจืดกับชุมชนน้ำเค็ม ในกรณีการเปิด - ปิดประตูกั้นน้ำ ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรม และปัญหาเรื่องการจัดการน้ำที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น จากการขยายการผลิตและการพัฒนาอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลแพรกกาน้ำแดง จำนวน 9 แห่ง ทำให้เกิดวิกฤติน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น จากปัญหาเดิมที่ชุมชนประสบอยู่ โดยแกนนำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์รายละเอียด ปัญหาสำคัญของชุมชน ดังนี้

...กว่า 20 ปีมาแล้วที่ “ประตู่ระบายน้ำ” ทำให้ชุมชนแพรกกหนามแดง ต้องจมอยู่กับความขัดแย้งระหว่างคนน้ำจืดกับคนน้ำเค็ม เพราะทุกครั้งที่ฝนตกหรือทุกครั้งที่ชลประทานปล่อยน้ำที่เหลือจากการทำนาไม่ว่าจะเป็นข้าวนาปรัง หรือข้าวนาปี น้ำก็จะท่วมข้าว บ่อปลาและสวนผัก ชาวบ้านฝั่งน้ำจืดต้องรีบมาเปิดประตู่ระบายน้ำ เพื่อไม่ให้ น้ำท่วม ในขณะที่ฝั่งน้ำเค็มจะต้องใช้น้ำจากลำคลองธรรมชาติสายเดียวกันนี้ เพื่อจะเอาลูกกุ้งธรรมชาติ รวมทั้งห้วงโซ่อาหารธรรมชาติซึ่งมากับสายน้ำทะเล ในทุกครั้งที่มีการเปิดประตู่ระบายน้ำ ตะกอนดินเลน แก๊สไข่เน่า แอมโมเนียที่เน่าเหม็นสะสมเป็นของเสียก้นคลองในฝั่งน้ำจืด จะไหลทะลักเข้ามายังลำคลองฝั่งน้ำเค็ม ทำให้กุ้ง หอย ปู ปลา รวมทั้งแพลงตอน ห่วงโซ่อาหารธรรมชาติตายยกคลอง เมื่อต่างฝ่ายต่างจะเปิด ต่างฝ่ายต่างจะปิด การประจันหน้าจึงเกิดขึ้น ก่อให้เกิดรอยร้าวของคนทั้งสองฝ่ายที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้น ๆ บนกระแสนของการแข่งขันกันในระบบการผลิต การเผชิญหน้าของคนทั้งสองฝั่ง ก่อให้เกิดความขัดแย้งในวงกว้างออกไป เมื่อชาวบ้านทะเลาะไม่เข้าใจกัน ผู้นำท้องถิ่น ตลอดจนข้าราชการหลาย ๆ หน่วยงาน เช่น ชลประทาน ประมง เกษตร พัฒนาชุมชน นายอำเภอ จนกระทั่งถึงผู้ว่าราชการจังหวัด พยายามยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ พยายามแก้ปัญหาพร้อมกันด้วยวิธีการประชุม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การตัดสินใจปัญหาให้ชุมชน การประนีประนอม การตั้งคณะกรรมการฝั่งน้ำจืดและฝั่งน้ำเค็มขึ้นมาดูแลการเปิด - ปิดประตู่ระบายน้ำ และการกำหนดกติการ่วมกัน โดยใช้วิธีการกำหนดเวลาเปิด - ปิดประตู่ระบายน้ำที่แน่นอน แต่ความพยายามเหล่านี้กลับไม่เป็นผล เพราะไม่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ น้ำยังคงเน่าเสีย ปัญหาไม่จบ.....

(ปัญญา โตกทอง, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2550)

ปี 2542 วิกฤตน้ำเสียทวีความรุนแรง เมื่อโรงงานคีนมารีนปล่อยน้ำเสียจากโรงงานลงสู่ลำคลอง การสูบน้ำจากคลองเข้าบ่อกัก ทำให้กุ้งตายหมด ความขัดแย้งคนสองฝั่งน้ำก็ยิ่งเพิ่มทวีคูณ ชาวบ้านฝั่งน้ำเค็มจึงได้รวมตัวกันขึ้น และหาแกนนำในการพูดคุย โดยมีคุณปัญญา โตกทอง เป็นแกนนำในการเจรจาต่อรอง เรียกร้องค่าเสียหายที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านจากโรงงาน แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ ขณะเดียวกันคุณปัญญา ได้มีโอกาสเข้าร่วม “เครือข่ายประชาคมคนรักแม่กลอง” ซึ่งมีการพูดคุยถึงปัญหาน้ำเน่าเสีย มีโอกาสรู้จักกับผู้สื่อข่าวที่เข้าร่วมกิจกรรมของประชาคมคนรักแม่กลอง และมีโอกาสเข้าถึง “สหภาพนายควม” ซึ่งต่อมาสหภาพนายควมได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง และเห็นควรให้ความช่วยเหลือ ชาวบ้าน 47 คน จึงได้รวบรวมเงินประมาณแสนกว่าบาทเป็นค่าธรรมเนียมวางศาล เพื่อเรียกร้องค่าเสียหายจากโรงงานสามล้านห้าแสนบาท สุดท้ายโรงงานจ่ายค่าเสียหายเพียงสี่แสนเจ็ดหมื่นบาท ซึ่งชาวบ้านก็ต้องรับ สิ่งที่เกิดขึ้นชาวบ้านรู้สึกเหมือนถูกรังแก

ฟังพาใครไม่ได้ จากการต่อสู้ที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันว่า ต่างคนต่างทำ มาหากิน ไม่คิดรวมกลุ่มกัน ทำให้ขาดพลังในการต่อสู้เลยคิดจะใช้วิถีกติให้เป็นโอกาสในการรวมพลัง จึงได้รวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตำบลแพรกหนามแดง” ขึ้น เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2543 เพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกัน นำชุมชนให้เข้มแข็ง โดยใช้แนวทางการดำเนินงานตาม แนวคิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ตามแบบของพระอาจารย์สุบิน มณีโต วัดไร่ล่อม จังหวัดตราด โดยความช่วยเหลือของเครือข่ายพันธมิตรประชาคมคนรักแม่กลอง และการสนับสนุนของกองทุนเพื่อสังคม (SIF)

การรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ ทำให้มีโอกาสพูดคุยถึงปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนแพรกหนามแดง ในที่สุดชุมชนจึงตกลงใจที่จะศึกษาศาสตร์ของปัญหา ตลอดจนข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของชุมชนแพรกหนามแดง เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการจัดการน้ำใน คลองต่าง ๆ ของตำบลแพรกหนามแดง เพื่อนำเสนอข้อมูลในการศึกษาต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อ ผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาอย่างถาวร และตอบสนองต่อการใช้น้ำ ตลอดจนสร้างความร่วมมือของ ชุมชนต่อไป การแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่ม ทำให้เกิดการเรียนรู้ วิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ และการ แสวงหาพันธมิตร ขณะเดียวกันก็พยายามที่จะดึงกลุ่มคนฝั่งน้ำจืดเข้ามาร่วมด้วยเพื่อวางแผนการ จัดการน้ำร่วมกัน

กระบวนการจัดการน้ำร่วมกันจึงเริ่มขึ้นโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน แพรกหนามแดง ด้วยวิธีการเข้าร่วมระดมความคิดเห็นในเวที การชี้แจงวัตถุประสงค์ การให้ข้อมูล ร่วมกัน หรือการให้ข้อมูลในเชิงลึก และการตรวจสอบข้อมูลในระดับตำบล รวมถึงการวางแผนการ ดำเนินการและการจัดระบบน้ำ เป็นต้น โดยแกนนำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์รายละเอียดของกระบวนการ แก้ไขปัญหาของชุมชน ดังนี้

....การทำงานเริ่มจากการค้นหาปัญหา และความต้องการของชุมชน หันหน้า มาคุยกันโดยใช้ข้อมูลในการแก้ปัญหา มีการพูดคุยกันมากกว่า 10 ครั้ง เพื่อหาจุดที่ชัดเจน ใช้เวลา ประมาณปีกว่าเพื่อความร่วมมือระหว่างคนน้ำจืดกับคนน้ำเค็ม เพื่อหากระบวนการจัดการน้ำร่วมกัน

(ปัญญา โตกทอง, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2550)

...ครั้งแรกตาม อบต. ที่ทำ อบต. เคลื่อนที่สัญจรไปทุกหมู่บ้านเพื่อรับฟังปัญหา หลังจากนั้นจึงเปิดเวทีเล็ก ๆ ตามหมู่บ้านโดยประสานแกนนำ คนใกล้ชิด คนคุ้นเคยกัน เพื่อทำความเข้าใจและเก็บข้อมูล ใช้วิธีการเชิญชวนด้วยปาก คนมากก็คุย คนน้อยก็คุย มีแกนนำในการชักชวน ทำให้ชาวบ้านทั้ง 2 ฝั่ง เริ่มเข้าใจปัญหามากขึ้น เริ่มพูดจากันบนพื้นฐานของเหตุผล และข้อมูลที่แท้จริง มีความเอื้ออาทรและความร่วมมือกัน....

(ปรีชา บุญสมหวัง, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2550)

ข้อมูลที่ได้จากเวทีนำมาสรุปพร้อมกันเป็นระยะ ๆ บทสรุปเบื้องต้น คือ ประตุระบายน้ำเป็นต้นเหตุของความขัดแย้ง จึงคิดค้นหาทางออก โดยให้แกนนำแต่ละหมู่บ้านเชิญผู้เฒ่าผู้แก่มาร่วมเวที เพื่อสืบค้นถึงวิธีการจัดการน้ำในอดีต ทำให้พบว่า แพรกหนามแดงมีประตูกั้นน้ำมาเป็น 100 ปีแล้ว แต่มีข้อสงสัยว่าทำไมประตูกั้นน้ำในอดีตจึงไม่มีปัญหา จากเวทีทำให้ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาว่าประตูกั้นน้ำสมัยก่อนระบายน้ำจากด้านบน ทำให้ได้คำตอบ ชุมชนจึงระดมความคิดออกแบบประตูกั้นน้ำใหม่ตามแนวคิดของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์กับคนใช้น้ำทั้งสองฝั่ง โดยบานที่บอยอยู่ล่าง บานเปิดอยู่ด้านบน มีแรงดันน้ำเปิด - ปิดประตูกั้นน้ำตามกระแสน้ำขึ้น - น้ำลง

ในเดือนมกราคม 2546 จึงมีมติร่วมกันเป็น “แนวทางการจัดการน้ำที่เหมาะสม และเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในตำบลแพรกหนามแดง” ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบประตูกั้นน้ำที่ออกแบบตามที่ชุมชนกำหนด
2. การจัดการน้ำ โดยดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

2.1 การขุดลอกคลองธรรมชาติ และกำจัดวัชพืชในลำคลองต่าง ๆ

2.2 การบำบัดน้ำเสียจากแหล่งมลพิษ ควรมีการบำบัดน้ำเสียก่อน

ปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ

3. การประสาน อบต. เรืองงบบประมาณในการออกแบบประตูกั้นน้ำใหม่ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนแพรกหนามแดง

หลังจากได้มีการทดลองใช้ประตูกั้นน้ำที่ชุมชนเป็นผู้ออกแบบแล้ว ส่งผลให้ระบบการไหลเวียนของน้ำดีขึ้น คุณภาพน้ำดีขึ้น ลดความขัดแย้งของคนในชุมชนลง และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการช่วยกันดูแล และเฝ้าระวังคุณภาพน้ำดีขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ของคนในชุมชน ชุมชนหันมาร่วมมือกัน ไม่มีการแบ่งฝั่งน้ำจืด – น้ำเค็ม เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างกว้างขวาง และนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนต่อไป

จากการรวมตัวกันเพื่อการจัดการน้ำ เกิดกระบวนการกลุ่ม การรวมตัวกัน และการเชื่อมประสานเพื่อความร่วมมือกันของหลาย ๆ ฝ่าย ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ และกิจกรรมของเครือข่าย โดยจุดเริ่มต้นจากการจัดการน้ำ มีเวทีเพื่อการจัดการน้ำ การดูแลและการรณรงค์การจัดการน้ำ โดยการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งการจัดเวทีและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเป็นการเสริมพลังชุมชน ให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมเรียนรู้ เพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมการเรียนรู้ที่อยู่คู่กับชุมชน และเป็นองค์ความรู้ที่ชุมชน สามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งผลงานที่สำคัญ คือ คนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

วิธีการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การสร้างโอกาสให้ชุมชนได้มาร่วมกันคิด การวิเคราะห์สภาพชุมชน การปฏิบัติ และการวางแผนอนาคตร่วมกัน โดยใช้กระบวนการที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นระบบ บนฐานขององค์ความรู้และข้อมูล รวมทั้งรวบรวมความรู้ และสรุปบทเรียนเพื่อทำงานต่อไป โดยเมื่อชุมชนมีประสบการณ์มากขึ้นแล้ว จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

... ประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นการสร้างความเข้มแข็ง สร้างพลัง สร้างความมั่นใจ เมื่อชุมชนเกิดปัญหา ใช้ปัญญาในการแก้ไขด้วยการพูดคุย การฟัง การร่วมกันคิด เป็นเหตุเป็นผล บนพื้นฐานของข้อมูล ทำให้ได้แนวคิดในการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ได้แนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนา และพบคุณค่าของความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจกัน เกิดเป็นกลุ่มคนที่เข้มแข็ง และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้เป็นแนวทางต่อไป และเป็นพลังในการแก้ปัญหาอื่น ๆ ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมคืนความเข้มแข็งสู่ชุมชน...

(สมบุญธน์ แดงอรุณ, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2550)

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมานอกจากการแก้ปัญหาให้กับชุมชนแล้ว ยังเป็นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และการถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยการดึงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อแก้ปัญหาชุมชน อันนำไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และเกิดการพัฒนายั่งยืน

ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการน้ำ จึงเกิดแนวทางและกิจกรรมมากมายเพื่อการจัดการน้ำกลุ่มอาชีพเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้งต้องมีบ่อพักเลน ก่อนปล่อยน้ำลงลำคลอง การทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดการใช้สารเคมี และกลุ่มปลูกข้าวปลอดสารพิษ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นการลดการปล่อยสารเคมีลงสู่ลำคลอง เป็นต้น เมื่อมีการพูดคุยกัน รวมกลุ่มกันทำให้เกิดแนวคิดและแนวทางในการขยายกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการเสริมรายได้ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กิจกรรมการดูพรรณไม้ป่าชายเลน ดูนก ดูปลา รวมทั้งการทำโฮมสเตย์ เป็นต้น เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการจากกระบวนการคิดร่วมกัน และเวทีพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่เข้มแข็ง และมีการเรียนรู้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง

2.2 การรวมตัวเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อการจัดการน้ำ เนื่องจากชุมชนแพรงหนามแดงมีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่ผูกพันกับสายน้ำเป็นหลัก ดังนั้น จากจุดเริ่มต้นในการจัดการน้ำนำไปสู่การมีส่วนร่วม และการเชื่อมประสานกลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีการขยายผลกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นแรงหนุนในการทำงานร่วมกัน ผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ ส่งผลให้การทำงานมีแนวทางที่ชัดเจน

จากจุดเริ่มต้นในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ทำให้มีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเดือนละครั้ง มีโอกาสปรึกษาหารือกันนำมาซึ่งการเชื่อมประสานกลุ่มต่าง ๆ และการขยายกิจกรรมต่อยอด เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชนอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองต่อไป โดยกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นภาคีความร่วมมือกัน เพราะแต่ละกลุ่มมีฐานความร่วมมืออยู่แล้ว จากการจัดการเรื่องน้ำ มีการพูดคุยกัน มีความสัมพันธ์กัน ทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมต่าง ๆ มีความต่อเนื่อง และต่อยอดเพื่อขยายผล

เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง จึงเป็นแกนหลักในการเชื่อมประสานทุกกลุ่ม และการขยายผลเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยในปัจจุบันตำบลแพรงหนามแดงมีกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

- 1.1 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต รวม 6 กลุ่ม
- 1.2 กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน รวม 6 กลุ่ม
- 1.3 กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ รวม 3 กลุ่ม
- 1.4 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้ง กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มเกษตรกร

ทำนา และกลุ่มปลูกผัก เป็นต้น

- 1.5 กลุ่มข้าวปลอดภัย
- 1.6 กลุ่มผักปลอดภัย
- 1.7 กลุ่มหัตถกรรมไม้มะพร้าว
- 1.8 กลุ่มทำน้ำตาลมะพร้าว
- 1.9 กลุ่มร้านค้าชุมชน
- 1.10 กลุ่มแปรรูปปลาสด
- 1.11 กลุ่มทำน้ำปลา
- 1.12 กลุ่มทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ

2. กลุ่มด้านการบริการ ประกอบด้วย

- 2.1 กลุ่มวางแผนโบราณ เพื่อส่งเสริมอาชีพคนพิการ
- 2.2 กลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3. กลุ่มอื่น ๆ ประกอบด้วย

- 3.1 กลุ่มคนรักแม่กลอง
- 3.2 กลุ่มเยาวชน

จะเห็นได้ว่ากลุ่มต่าง ๆ ในตำบลแพรทนามแดง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนมีสูง เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต และสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะการรวมตัว ลักษณะกลุ่มและลักษณะ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

.... แพรทนามแดงมีกลุ่มเยอะมาก เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมีชีวิตชีวา มีความเข้มแข็ง เกิดจากชาวบ้านเอง ทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ เช่น กลุ่มสัจจะเกิดการรวมตัวกันตามสายน้ำ กลุ่มต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงกันโดยจุดเริ่มต้นจากเรื่องน้ำ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าต่อไปจะทำอย่างไร

จะเป็นชุมชนเข้มแข็งแบบไหน จะเชื่อมเครือข่ายกันอย่างไร มีลักษณะการเชื่อมกันอย่างไรไม่ให้กลุ่ม เยอะ ๆ เหล่านี้กระจัดกระจาย....

(บุญชอบ พ่วงสำราญ, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

....ผักปลอดสาร ข้าวปลอดสาร ก็เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการน้ำ เพื่อลดการใช้สารพิษ สารเคมี ซึ่งจะไหลลงสู่แหล่งน้ำ แต่ตอนนี้มีปัญหาเรื่องราคา และการตลาด ซึ่งต่อไปกำลังจะทำโครงการโรงสีข้าวปลอดสารเพื่อลดต้นทุนการผลิต ทำให้สามารถสู้ราคาตลาดได้....

(อรรถวุฒิ กุลหอม, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

...จากผักปลอดสาร ข้าวปลอดสารพิษ นำมาเป็นจุดเริ่มต้นในการขยายการทำปุ๋ยชีวภาพ โดยการทำเป็นจุดตัวอย่าง มีการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เห็นผล จึงมีการทำตามอย่าง และขยายผล ซึ่งลดการใช้สารเคมีได้มาก....

(สมบุญ แดงอรุณ, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

กลุ่มต่าง ๆ ในตำบลแพรทนามแดง มีการเชื่อมโยงกิจกรรมกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน แก้ไขปัญหาชุมชนและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรทนามแดง จึงเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบล มีการเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมด้านอาชีพ กิจกรรมด้านบริการ และกิจกรรมการอนุรักษ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยมีตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ เป็นแกนหลักในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรทนามแดง

ส่วนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรทนามแดง ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกัน เพื่อการจัดการน้ำเป็นจุดเริ่มต้น และขยายผลมาสู่กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนเพื่อมุ่งพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกกานามแดง เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการต่อเนื่อง เป็นกิจกรรมที่ชักจูง และเชื่อมโยงคนและกลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้แก่

1.1 การจัดเวทีชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้มาพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และหาแนวทางร่วมกันในการทำงาน ซึ่งการจัดเวทีชุมชนในตำบลแพรกกานามแดง มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) เวทีประชาคม เพื่อจัดทำแผนชุมชน เป็นการจัดเวทีทุกหมู่บ้าน ดำเนินการเป็นประจำปีละ 2 ครั้ง เป็นการพูดคุยถึงข้อมูล และปัญหาของหมู่บ้าน และหาทางออก ร่วมกัน

2) เวทีเครือข่ายการจัดการน้ำ เป็นการจัดเวทีต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ เพื่อหาแนวทางในการจัดการน้ำ การพัฒนาแหล่งน้ำ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ต่อเนื่อง และเกี่ยวข้องกับระบบการจัดการน้ำในตำบลแพรกกานามแดง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเวทีชุมชน ดังนี้

... การมีเวทีทำให้มีการเรียนรู้ปัญหาาร่วมกัน มีการพูดคุยกัน สร้างความเข้าใจกัน ทำให้รู้จักตัวเอง รู้จักปัญหาของตนเอง เกิดความคิด และการคิดอย่างมีเหตุ มีผล...

(ปรีชา บุญสมหวัง, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2550)

...เวทีหมุนเวียนตามหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและเก็บข้อมูล ทำให้ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาจากผู้เฒ่าผู้แก่ มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน มองเห็นสภาพปัญหา และสภาพพื้นที่จริง...

(บุญชอบ พ่วงสำราญ, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2550)

...การทำเวที ทำให้รู้ว่าปัญหาในชุมชนสลับซับซ้อนมาก ยากจะเข้าใจ การมาคุยกันทำให้มองเห็นความเป็นไป เป็นมา มองเห็นภาพ มองหาทางออกได้ แก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมกับพื้นที่ เพราะชุมชนมีความรู้ มีวิถีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีอรรถรสที่หลากหลาย การแก้ปัญหาแบบโดด ๆ จึงแก้ไม่ได้ ทุกคนต้องหันหน้ามาคุย มาร่วมมือกันหลาย ๆ จุด.....

(ปัญญา โตกทอง, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

... การเข้าร่วมเวทีทำให้มีการเรียนรู้กว้างขึ้น รู้จักชุมชนมากขึ้นและมีโอกาสร่วมงานของชุมชน มีโอกาสเรียนรู้ สร้างความคิด สร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ...

(ธันยพันธ์ อภิจิวัตร, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2550)

1.2 การจัดทำแผนชุมชน เป็นการเปิดโอกาสได้ร่วมกันกำหนดแนวทางในการทำงานร่วมกัน มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกัน มีการพูดคุยถึงข้อมูล ปัญหาของชุมชนและแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยผ่านกระบวนการจัดเวทีประชาคมเพื่อจัดทำแผนชุมชน ซึ่งเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น การประเมินผล และติดตามผลแผนชุมชนที่ผ่านมา มีการจัดทำแผนชุมชน และการปรับแผนชุมชนให้สอดคล้องกับบริบท และสถานการณ์ของชุมชน

1.3 การประชุม เป็นกิจกรรมที่สร้างความรู้ ความเข้าใจของเครือข่าย เช่น การประชุมประจำเดือนของกลุ่มออมทรัพย์ การประชุมประจำปีของกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการประชุมที่ดำเนินการโดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมการจัดทำแผนชุมชน การประชุมเครือข่ายองค์กรชุมชน ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน และการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น

1.4 การศึกษาดูงาน เป็นการศึกษาเรียนรู้จากพื้นที่ของชุมชนอื่น ทำให้ได้เรียนรู้ประสบการณ์ของผู้อื่น แล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง เช่น การดูงานกลุ่มกะปิเยาะยี่ กลุ่มกริชรามัน กลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี เป็นต้น ซึ่งการไปดูงานทำให้ได้กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา และสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษาดูงาน ดังนี้

....การไปดูงานจากที่อื่น ๆ ทำให้รู้ข้อมูล มีความรู้กว้างขวางขึ้น เป็นการจุดประกายความคิด มีการกระตุ้น กระตุ้นให้เกิดความคิด กระจายความคิด มองเห็นแนวทางลู่ทาง และเกิดพลังที่จะทำให้สำเร็จในชุมชนตนเอง....

(ปัญญา โตทอง, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2550)

... การไปดูคนอื่น ทำให้ได้แนวคิด ได้เทคนิค รู้วิธีการต่อสู้ วิธีการแก้ปัญหาในการทำงาน การไปดูงานไปดูกระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา แล้วกลับมาคุยกัน เพื่อปรับใช้กับชุมชนของเรา....

(สมบุญรณ์ แดงอรุณ, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2550)

1.5 การเป็นกรณีศึกษา ชุมชนแพรงหนามแดงได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้จนเป็นกรณีศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ชุมชนลุ่มน้ำปากพนัง ชุมชนทะเลสาบสงขลา และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นกรณีศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ แล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเป็นจุดดูงาน และเป็นกรณีศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ ดังนี้

...การเป็นวิทยากร เป็นจุดดูงานให้เพื่อนมาดูงาน ทำให้เกิดพันธมิตร เกิดเครือข่ายสามารถเป็นกรณีศึกษาที่ชาวบ้านสามารถแก้ปัญหา สามารถนำไปปรับใช้กับการแก้ปัญหาอื่น ๆ ของชุมชนได้ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพูดคุยทำให้มีการกระตุ้นความคิด เกิดแนวทาง เกิดคำตอบใหม่ ๆ อยู่เสมอ.....

(สมบุญรณ์ แดงอรุณ, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

....คนมาดูงานที่นี้เยอะ จะมาดูกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการจัดการ และดูพื้นที่จริง พูดคุยกับคนทำงาน มีกำลังใจ ทำให้งานมีความต่อเนื่อง เป็นการจุดประกายความคิด การกระตุ้น การชี้แนะ และการแลกเปลี่ยน ทำให้เราต้องไม่อยู่นิ่ง ต้องพัฒนาและขยายกิจกรรมต่อไปเรื่อย ๆ...

(อรรณวดี กุลหอม, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

1.6 การเข้าร่วมกับเครือข่ายภายนอก เป็นการเรียนรู้จากเครือข่ายพันธมิตร และภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวาง มีการช่วยเหลือเกื้อกูล และการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เช่น การเข้าร่วมเวทีประชาคมคนรักแม่กลอง เวทีประชาคมคนเมืองเพชร เครือข่ายสวัสดิการชุมชนภาคกลาง เป็นต้น ทำให้เป็นการเปิดโอกาสในการเรียนรู้ มีพันธมิตรในการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล และเกื้อกูลกัน

2. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกกานามแดง พบว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ เพื่อมุ่งส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ เพื่อมุ่งแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เช่น กรณีตัวอย่างการจัดการน้ำของชุมชน ซึ่งชุมชนแพรกกานามแดงประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนน้ำจืดกับคนน้ำเค็ม ปัญหาเรื่องน้ำเน่าเสีย ซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของคนในชุมชน เมื่อปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้นจึงเกิดการรวมตัวกัน มีแกนนำในการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น มีการรวมกลุ่ม รวมพลังในการแก้ปัญหาทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ปัญหาร่วมกัน มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อรวมคน มีการทำงานร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการพูดคุย การประชุม การอบรม และการศึกษาดูงาน ทำให้มีโอกาสพูดคุยปัญหาและศึกษาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชุมชนแพรกกานามแดง เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการจัดการน้ำในคลองต่างๆของตำบลแพรกกานามแดง มีการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการระดมความคิดเห็นในเวทีชุมชนเพื่อรับทราบข้อมูลร่วมกัน และตรวจสอบข้อมูลรวมถึงการวางแผนการดำเนินการและแนวทางการจัดการน้ำที่เหมาะสม ซึ่งนำมาสู่การแก้ไขปัญหที่สอดคล้องเหมาะสมและตรงกับความต้องการของชุมชน และเมื่อชุมชนมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จแล้ว จึงเป็นการสร้างคุณค่า สร้างความมั่นใจและเป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ปัญหาเรื่องอื่นๆต่อไป เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งจากกรณีการดำเนินการของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกกานามแดง พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกกานามแดง มีกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การตระหนักในปัญหา โดยการตระหนักในปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่มาเป็นเวลานาน คือ ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ซึ่งมีความผูกพันกับการประกอบอาชีพและวิถีชีวิต โดยชุมชนได้หาแนวทางในการแก้ไขมาโดยตลอด และสร้างแนวร่วมเพื่อรวมพลังในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยการสร้างความตระหนักในปัญหาร่วมกัน ซึ่งชุมชนต่างรับรู้ปัญหาและตกลงใจร่วมกันที่จะค้นหาปัญหาที่แท้จริง และศึกษาสาเหตุของปัญหา โดยวิธีการหันหน้ามาพูดคุยกัน เพื่อความชัดเจนเพื่อหาแนวทางร่วมกัน และมีกลุ่มแกนนำในการชี้แจงข้อมูล ให้ข้อมูล โดยวิธีการพูดคุยเริ่มจากแกนนำคนใกล้ชิด คนคุ้นเคยกัน ใช้วิธีการชักชวน จนสามารถทำให้ชุมชนตระหนักในปัญหาและทำความเข้าใจกับปัญหาร่วมกัน สร้างความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

2) **การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน** เป็นการเก็บข้อมูลชุมชน เพื่อให้รู้จักชุมชนตนเอง รู้ปัญหาตนเอง รู้ทุนชุมชน เป็นการค้นหาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และศักยภาพของชุมชน เช่น การเชิญผู้เฒ่าผู้แก่มาเข้าร่วมเวทีเพื่อสืบค้นภูมิปัญญาในอดีต แล้วการจัดเวทีเล็ก ๆ ย่อย ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เจาะลึก เป็นต้น ทำให้รู้ปัญหา รู้แนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลชุมชน ก่อให้เกิดการวิเคราะห์สภาพชุมชน สถานการณ์ชุมชน ศักยภาพชุมชน ทำให้รู้ว่าในตำบลแพรกกหนามแดง มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญา ที่มีมายาวนาน เป็นความรู้ที่เหมาะสมและอยู่กับชุมชน เมื่อนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญาเหล่านั้นมาพูดคุย แลกเปลี่ยนกัน ทำให้มองเห็นภาพรวมของชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

3) **การกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา** โดยการหาความรู้ และหาแนวร่วมในการพัฒนา โดยการตั้งกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อระดมความคิด ความร่วมมือและประสานประโยชน์ของทุกฝ่าย โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งการแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา เป็นการเรียนรู้ร่วมกันจากการระดมสมอง แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและนำประสบการณ์ที่ผ่านการปฏิบัติแล้วจริงในชีวิตมาพูดคุยกัน วิเคราะห์ ถกเถียง เป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

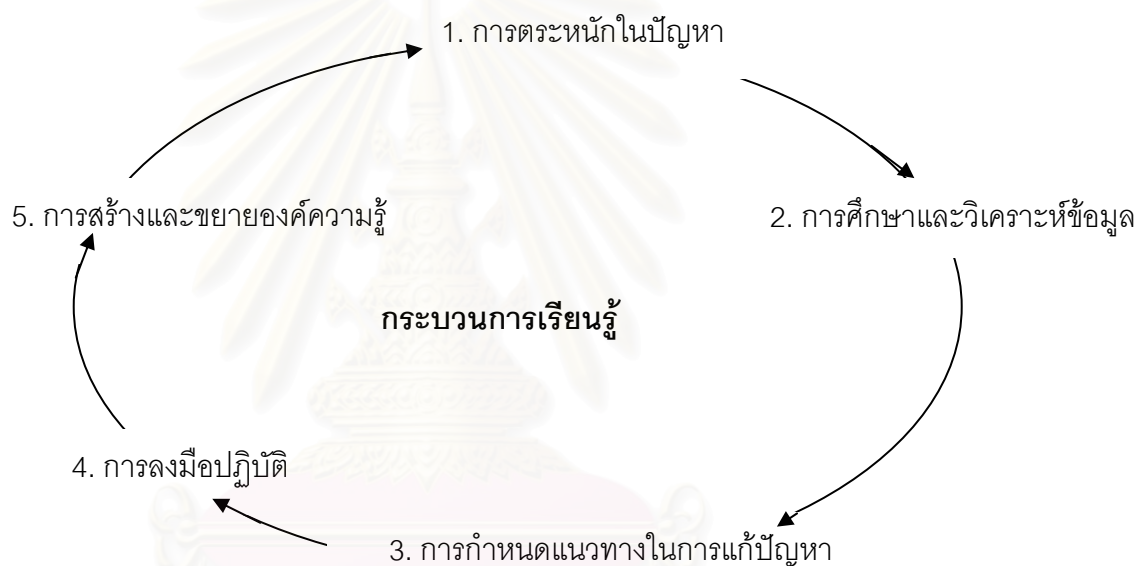
4) **การลงมือปฏิบัติ** โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทรต่อกัน เรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมต่าง ๆ มีการสรุปบทเรียนร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ เกิดแนวคิด เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการปฏิบัติและลงมือทำ เกิดการสะสมความรู้และประสบการณ์ และมีการถ่ายทอดไปสู่คนอื่น ๆ นอกจากนี้การทำงานร่วมกันทำให้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดความรู้ในแต่ละบุคคลที่หลากหลายและต่อเนื่อง

5) **การสร้างและขยายองค์ความรู้** จากการได้ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้และประสบการณ์ เมื่อนำความรู้นั้นมาปฏิบัติ ทำให้เกิดเป็นบทเรียนเป็นข้อสรุป ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ เกิดความคิด เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการปฏิบัติและลงมือทำ และเป็นความรู้ที่สามารถขยายผลถ่ายทอดจากคนไปสู่คนอื่น ๆ ทำให้เกิดการสังเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ใน

การแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน เกิดการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องและเกิดการสังเคราะห์ความรู้ใหม่ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรภนามแดงข้างต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 5 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรภนามแดง

ส่วนที่ 3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรภนามแดง

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรภนามแดงพบว่า มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังนี้

1. **การมีแกนนำที่เข้มแข็ง** ซึ่งเป็นแกนนำที่มองเห็นปัญหาและมีจิตอาสาที่จะเข้ามาแก้ปัญหาของชุมชน มีความเสียสละและอดทน และเป็นผู้ประสานที่ดีทั้งภายในและภายนอกชุมชน

เพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปได้ โดยเริ่มจากกลุ่มคนเล็ก ๆ แล้วขยายไปสู่กลุ่มอื่น ๆ เพื่อ
ดึงคนเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชน จะมีแกนนำชุมชนเป็นศูนย์รวมนำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงแก้ไข สร้างจิตสำนึกความเป็นชุมชนร่วมกัน ให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และลงมือ
ปฏิบัติ ด้วยหวังว่าผลการกระทำนั้นสามารถสร้างทัศนคติที่ดีต่อชุมชน ทำให้ชุมชนได้บทเรียนและ
พัฒนาการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน มีรายละเอียด
ดังนี้

... เริ่มจากกลุ่มคนจุดเล็ก ๆ แล้วขยายผลโดยเลือกคนที่เป็นทีมเดียวกัน
พูดกันรู้เรื่อง แล้วพยายามดึงคนหลาย ๆ ฝ่ายเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ คอยกันไป ทำกันไป จนได้แนวทาง
ที่ชัดเจน แล้วดำเนินการสานต่อ.....

(บุญชอบ พ่วงสำราญ, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

....ในการทำงาน เราต้องใช้ความอดทน อดทนต่อความไม่เข้าใจของชาวบ้าน
เสียงต่ำของชาวบ้าน อดทนต่อคนมากหน้า มากความคิด เพื่อที่จะประสานให้คนหันหน้าเข้าหากัน
มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ.....

(ปรีชา บุญสมหวัง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2550)

2. มิถุนิปัญญาชุมชน จากกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนแพรทนามแดง
โดยการศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชุมชน และศึกษาจากผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อสืบค้นวิธีการ
จัดการน้ำในอดีต ซึ่งพบว่า ชุมชนแพรทนามแดงมีประตูกั้นน้ำมาเป็นเวลา 100 กว่าปีแล้ว และประตูกั้น
น้ำนั้นในอดีตไม่มีปัญหา จึงเกิดเวทีเรียนรู้ภูมิปัญญาประตูกั้นน้ำสมัยก่อน ทำให้ได้คำตอบในการ
แก้ปัญหาระบบการจัดการน้ำของชุมชนแพรทนามแดง และมีการระดมความคิด แลกเปลี่ยนความรู้
ประสบการณ์ร่วมกัน ออกแบบประตูกั้นน้ำตามแนวคิดของชุมชน จนเกิดเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ของ
ชุมชนที่มีคุณค่า ภูมิปัญญาชุมชนแพรทนามแดงจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เป็นกระบวนการเรียนรู้
ร่วมกันของชุมชน

3. การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมของ
เครือข่ายที่หลากหลาย และกว้างขวางเพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ซึ่งจะ
ทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเริ่มจากคนกลุ่มเล็ก ๆ คนใกล้ชิด คนคุ้นเคย โดยวิธีการชักชวนจาก

เวทีเล็ก ๆ แล้วขยายไปสู่เวทีใหญ่ เพื่อมุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกัน และร่วมกันสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ จนสามารถขยายเครือข่ายออกไปอย่าง กว้างขวางในประเด็นปัญหาอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

4. มีการเชื่อมประสานเครือข่ายภายนอก เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เกิดแนวคิด และมีการประสานทรัพยากรต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดพลังในการพัฒนา และ ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว มีพันธมิตรในการทำงาน เครือข่ายพันธมิตรของเครือข่าย การเรียนรู้ตำบลแพรทนามแดง เช่น ประชาคมคนรักแม่กลอง เครือข่ายคนเมืองเพชร เครือข่ายภาค ตะวันตก เป็นต้น ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการแลกเปลี่ยน ความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันอยู่เสมอ

5. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เนื่องจากเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมของ เครือข่ายมุ่งแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันของชุมชน และตอบสนองความต้องการของคน ในชุมชน ทำให้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถแก้ปัญหา ชุมชนได้ ชุมชนร่วมรับประโยชน์ และกิจกรรมต่าง ๆ สอดคล้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ เนื่องจากได้ผ่านกระบวนการคิดร่วมกัน การแลกเปลี่ยนแนวคิด การหารือของคนในชุมชน ทำให้เกิด การยอมรับและชุมชนมีจิตสำนึกของการมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น ความสามัคคี ความ เอื้ออาทร และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จนเกิดเป็นวิถีการมีส่วนร่วม ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ บรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กระบวนการทำงานของเครือข่ายที่ทำให้ ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน เน้นการหันหน้ามาพูดคุยกัน การ ปรึกษาหารือกัน ทำให้เกิดความสามัคคี เห็นอกเห็นใจกันและเอื้ออาทรต่อกัน รู้ข้อมูลซึ่งกันและกันมี การพูดคุยกันด้วยเหตุด้วยผล ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีการ ยอมรับซึ่งกันและ ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความราบรื่น นำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐานของ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้การพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ มีความต่อเนื่อง

7. การมีเป้าหมายร่วมกัน การทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรทนามแดง มุ่งแก้ปัญหาการจัดการน้ำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ ทำให้การทำงานของ

เครือข่ายมีความชัดเจน มีเป้าหมายและทิศทาง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จึงมีความต่อเนื่อง เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และได้รับความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

ส่วนที่ 4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรทนามแดง ซึ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นให้คนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็งของตำบลแพรทนามแดง มีรายละเอียดดังนี้

1. การเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ การได้ร่วมกันทำงานดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดประสบการณ์ และนำประสบการณ์ที่ได้มาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่อไป เกิดเป็นบทเรียน เป็นข้อสรุป เป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำไปขยายผลได้อย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยมีกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้นี้อย่างต่อเนื่องในกระบวนการทำงานร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยน และการถ่ายทอด ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยเมื่อชุมชนมีประสบการณ์มากขึ้นแล้ว จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เกิดจากกระบวนการรวมกลุ่มเพื่อเชื่อมประสานความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่าย จนทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายมีการจัดเวทีและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เป็นการเสริมพลังชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การสร้างโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิด วิเคราะห์สภาพชุมชน การปฏิบัติ และการวางแผนอนาคตร่วมกัน การสร้างพลังและสร้างความมั่นใจ ซึ่งเป็นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. การวางแผนพัฒนาชุมชน เป็นการจัดทำแผนชุมชนโดยการจัดเวทีประชาคมเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมกันกำหนดแนวทางในการทำงาน มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกัน พุดคุยถึงข้อมูลปัญหาของชุมชน และหาทางออกในการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการจัดเวทีประชาคมเพื่อจัดทำแผน

ชุมชนดำเนินการปีละ 2 ครั้ง เป็นการประเมินผล และติดตามผล แผน การจัดทำแผน และการปรับแผนชุมชนได้เหมาะสม และทันตามสถานการณ์

4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ มุ่งแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีสูง เพราะชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้จิตสำนึกของการมีส่วนร่วมจึงมีสูง

5. การขยายผลกิจกรรม จากจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันเพื่อการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ เป็นจุดกำเนิดของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรวพวงแดง และผ่านกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม กระบวนการคิด การแก้ปัญหาและการสรุปบทเรียนร่วมกันเพื่อการทำงานต่อไป ทำให้เกิดการสะสมประสบการณ์ และเป็นจุดเริ่มต้นในการขยายกิจกรรมออกไปให้กว้างขวาง เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และพัฒนาชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีฐานของความร่วมมือกัน การเชื่อมสัมพันธ์กัน ทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรวพวงแดง สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และมีการต่อยอดกิจกรรมเพื่อขยายผลต่อไป

ตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง

ในขั้นตอนนี้เป็นการนำเสนอผลการสังเคราะห์ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง จากกรณีศึกษา 2 กรณี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- ส่วนที่ 1** ผลการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง
- 1.1 พัฒนาการของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 1.2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

1) กิจกรรมการเรียนรู้

2) กระบวนการเรียนรู้

1.3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย
การเรียนรู้

1.4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

ส่วนที่ 2

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิด
การเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนใน
เขตภาคกลาง

2.1 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

2.2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการ
เรียนรู้จากประสบการณ์

1) กระบวนการเรียนรู้

2) กิจกรรมการเรียนรู้

2.3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย
การเรียนรู้

2.4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

ส่วนที่ 1 ผลการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง

การสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็ง
ให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง จากผลการศึกษาของกรณีศึกษา 2 กรณี คือ เครือข่าย
การเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกหนาม
แดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีผลการสังเคราะห์ ดังนี้

1.1 พัฒนาการของเครือข่ายการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดจากปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ กล่าวคือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า เกิดมาจากชุมชนประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหารายได้น้อย จึงเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มจักสาน เพื่อสร้างอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน นอกจากอาชีพหลักที่เป็นอาชีพหลัก แต่การดำเนินงานของกลุ่มจักสานประสบปัญหาทางด้านการจัดการและการตลาด ทำให้สมาชิกพยายามสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน หาแนวทางการสร้างจุดแข็งและจุดขาย ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่ทุกคนพยายามร่วมคิดร่วมทำ มีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และขยายกิจกรรมทางด้านต่าง ๆ ออกไป โดยกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จึงเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น และมีการพัฒนาขยายกิจกรรมและขยายเครือข่ายการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเมื่อได้ดำเนินการ และขยายเครือข่ายการเรียนรู้แล้ว ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ก่อให้เกิดประสบการณ์ ความสำเร็จใหม่ ๆ ทางเลือกใหม่ ๆ รวมทั้งการพัฒนากิจกรรมและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เช่น การจัดทำแผนชุมชน การจัดเวทีการเรียนรู้ การมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และการเข้าร่วมกับพันธมิตรเครือข่ายภายนอก เป็นต้น จากการเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดความผูกพันที่เป็นวิถีชีวิต มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดและการเผยแพร่ความรู้อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ส่วนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกหนามแดง เกิดจากการประสบปัญหาในการประกอบอาชีพที่ได้รับผลกระทบมาจากระบบการจัดการน้ำในชุมชน จึงเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มแกนนำเพื่อร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาของการจัดการน้ำ เพื่อให้สอดคล้องกับ เหมาะสมกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของคนในชุมชน โดยกลุ่มแกนนำได้ร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล และแสวงหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาโดยการเชื่อมประสานความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่าย และได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการขยายความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มต่าง ๆ จากการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดองค์ความรู้ และนวัตกรรมชุมชนที่อยู่คู่กับชุมชน และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีการรวบรวมความรู้ การสรุปบทเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดประสบการณ์ที่เป็นคุณค่าของชุมชน การมีประสบการณ์มากขึ้น เป็นจุดเริ่มต้นในการขยายกิจกรรมออกไป และเป็นพลังที่มีคุณค่าในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังมีกระบวนการถ่ายทอด

ความรู้และประสบการณ์เพื่อเป็นพลังในการแก้ปัญหาชุมชนด้วยภูมิปัญญาชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

จากกรณีศึกษาของ 2 กรณี พบว่า พัฒนาการของเครือข่ายการเรียนรู้เกิดจากปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ และร่วมกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ซึ่งการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้ประสบผลสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือ และการเชื่อมประสานของหลาย ๆ ฝ่าย และด้วยวิธีการที่หลากหลาย จนก่อให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อจัดการปัญหาชุมชนในหลาย ๆ มิติ และการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้จะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง มีการสะสมประสบการณ์ และการสร้างองค์ความรู้ของชุมชน จากฐานภูมิปัญญาชุมชนเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

1.2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

1.2.1 กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการสังเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ของ 2 กรณีศึกษา พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนัก เกิดองค์ความรู้ และทักษะ หรือแนวทางปฏิบัติในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทันสถานการณ์ ซึ่งลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ มีดังนี้

ตารางที่ 1 กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า	เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง
1. กิจกรรมแผนชุมชน	1. การจัดทำแผนชุมชน
2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	
3. สภาชุมชน	2. การจัดเวทีชุมชน
4. การทัศนศึกษาดูงาน	3. การศึกษาดูงาน
5. การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา	4. การประชุม
6. การเรียนรู้ผ่านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต	
7. การเรียนรู้ผ่านสื่อ	
	5. การเป็นกรณีศึกษา
	6. การเข้าร่วมกับเครือข่ายภายนอก

กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ของ 2 กรณีศึกษาข้างต้น เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงคนเข้าด้วยกัน กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ มีรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทั้ง 2 เครือข่ายการเรียนรู้มีอยู่ ได้แก่

1) **การจัดทำแผนชุมชน** เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน การเก็บรวบรวมข้อมูล การแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน และกำหนดแนวทางในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนมีการประเมินผลและการติดตามผล เพื่อสรุปเป็นแนวทางในการทำงานต่อไป

2) **การจัดเวทีการเรียนรู้** เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมาพบปะพูดคุยกัน สร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน อันจะนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และยังเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้

3) **การศึกษาดูงาน** เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้จากพื้นที่จริงของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทำให้เกิดกระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง และนำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนของตนเอง

4) **การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา** เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างกัน ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และเครือข่าย โดยในระดับเครือข่ายการเรียนรู้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ และเอกชน ในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้เครือข่ายมีโอกาสเรียนรู้จากเครือข่ายอื่น ๆ มีการเรียนรู้ที่กว้างขวาง และหลากหลายขึ้น รวมทั้งก่อให้เกิดการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ต่อเนื่อง

นอกจากกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง 4 ลักษณะแล้ว สำหรับเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่างยังมีกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่

1) **ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน** ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกัน มีบทบาทในการถ่ายทอด และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เป็นระบบ และมีทิศทางที่สอดคล้อง เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน

2) **การเรียนรู้ผ่านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต** โดยถ่ายทอดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมตามประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่ม ทุกวัย มีความเอื้ออาทร ความสัมพันธ์กัน และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนที่มีคุณค่าให้คงอยู่

3) **การเรียนรู้ผ่านสื่อ** เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่กว้างขวาง และทั่วถึง มีความสอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้สามารถใช้สื่อในการส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง ที่มีลักษณะเด่น ได้แก่

1) **การเป็นกรณีศึกษา** โดยการเป็นจุดตัวอย่างในการการเรียนรู้ให้กับเครือข่ายการเรียนรู้อื่น ๆ ทำให้เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2) **การเข้าร่วมกับเครือข่ายภายนอก** ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ การช่วยเหลือ เกื้อกูล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ และกว้างขวาง

กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ลักษณะต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนัก เกิดองค์ความรู้ และทักษะ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์อยู่เสมอ

1.2.2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ของ 2 กรณีศึกษา พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างการเรียนรู้แก้ปัญหาของชุมชน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน ดังนี้

1) การตระหนักในปัญหา

การที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะต้องรับรู้และตระหนักในปัญหาของชุมชน เพราะจะเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนมีการดำเนินการแก้ปัญหา จากการศึกษา พบว่า ชุมชนต่างเริ่มต้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยการที่ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา

2) การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ชุมชนได้รับรู้และตระหนักในปัญหาแล้ว สมาชิกของชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา โดยร่วมกันพิจารณาว่า ปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่คืออะไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร โดยการร่วมกันศึกษาข้อมูลชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

โดยการเลือกแนวทางแก้ปัญหาที่มีความเหมาะสมกับปัญหาของชุมชนที่กำลังประสบอยู่ มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับสภาพของชุมชน เพื่อกำหนดวิธีการดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยการจัดทำแผนชุมชน

4) การลงมือปฏิบัติ

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยสมาชิกร่วมกันดำเนินการอันเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการแก้ปัญหาของชุมชน โดยสมาชิกร่วมกันแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาเป็นการรวมกลุ่มกันดำเนินการที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ และมีการบูรณาการการดำเนินงานให้สัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

5) การสร้าง และการขยายความรู้

โดยการสรุปความคิดจากความรู้ และประสบการณ์ที่ได้ดำเนินการร่วมกัน เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ และเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ ตลอดจนเป็นฐานในการขยายความรู้ให้กว้างขวาง และมีการต่อยอดอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้สามารถคิด วิเคราะห์ กำหนดแนวทางแก้ไข และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีกระบวนการที่ต่อเนื่อง ยั่งยืน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

1.3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ จะเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดรูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ตลอดจนเนื้อหา สาระ และกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจะสอดคล้องกับวิถีชีวิต สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นกระบวนการเรียนรู้เดียวกันกับการพัฒนาชุมชน

ตารางที่ 2 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

	เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า	เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง
1. คน	1.1 ผู้นำชุมชน	1.1 แกนนำชุมชน
	1.2 สมาชิกในชุมชน	1.2 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
		1.3 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
2. ภูมิปัญญา	2.1 ภูมิปัญญาชุมชน	2.1 ภูมิปัญญาชุมชน
3. กิจกรรมการเรียนรู้	3.1 สภาชุมชน	3.1 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
	3.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	3.2 การเชื่อมประสานเครือข่ายภายนอก
	3.3 แผนชุมชน	
4. เป้าหมาย	4.1 มีเป้าหมายร่วมกัน	4.1 มีเป้าหมายร่วมกัน
5. การบริหารจัดการ	5.1 ศูนย์กลางชุมชน	

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สำคัญจากทั้ง 2 กรณีศึกษา ได้แก่

1) คน

1.1) ผู้นำและแกนนำชุมชน คือ เป็นหัวใจสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพราะการก่อตัวของกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เริ่มจากผู้นำ หรือ แกนนำชุมชน ซึ่งมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำตามธรรมชาติ โดยผู้นำสามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่วนกลุ่มแกนนำต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เผยแพร่ความรู้อย่างสม่ำเสมอ

1.2) สมาชิกในชุมชน โดยลักษณะของสมาชิกในชุมชนที่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเรียนรู้สูง มีความร่วมมืออย่างกว้างขวาง และมีความสัมพันธ์ มีปฏิสัมพันธ์กันอย่าง สม่่าเสมอ ทั้งในลักษณะการพบปะพูดคุยกัน หรือการประชุม การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสพการณ์ ความรู้ และทัศนคติต่อกัน ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจ และความร่วมมือในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ

2) **ภูมิปัญญาชุมชน** ซึ่งเป็นความรู้เป็นทุนทางสังคมที่ชุมชนสะสมผ่านการ เรียนรู้บนฐานดั้งเดิมของชุมชน ทำความเข้าใจ ลองผิดลองถูก วิเคราะห์ สังเคราะห์และพัฒนาจน กลายเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในวิถีชีวิตได้ เป็นทุนทางสังคมที่เหมาะสมที่จะ นำมาใช้ผสมผสานกับกระแสการเปลี่ยนแปลง และปรับใช้ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ของชุมชน

3) **กิจกรรมการเรียนรู้** ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญที่นำไปสู่การส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่สำคัญ ได้แก่

3.1) เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งความรู้ ประสพการณ์ ทักษะ และ ทัศนคติต่อกัน

3.2) ศูนย์การเรียนรู้ เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ และองค์ความรู้ ให้เป็นระบบ มีความต่อเนื่อง และสามารถขยายผลได้

3.3) การเชื่อมประสานเครือข่าย เป็นการสร้างความสัมพันธ์และการ แลกเปลี่ยนทรัพยากรที่มีคุณค่า เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

3.4) แผนชุมชน เป็นการจัดเก็บข้อมูลชุมชนนำไปสู่การวิเคราะห์ ชุมชน เพื่อจัดทำแผนชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

4) **การมีเป้าหมายร่วมกัน** โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาชุมชนให้ เข้มแข็ง สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนต่อเนื่อง ทำให้เกิด ประสพการณ์การทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน

5) **การบริหารจัดการ** เครือข่ายการเรียนรู้ที่เป็นกรณีศึกษาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบลที่มีการเชื่อมโยงคน กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งสร้างการเรียนรู้ การแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน ซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้จะมีความต่อเนื่องและเป็นระบบได้นั้น จะต้องมีคณะกรรมการดำเนินงานเป็นแกนหลัก และเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งคณะกรรมการการดำเนินงานมาจากตัวแทนกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมและทั่วถึง

1.4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีรายละเอียดดังนี้

1) การเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต สรุปลงเป็นความรู้ที่อยู่คู่กับชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นที่มีคุณค่าในการปฏิบัติงานต่อไป

2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติที่หลากหลาย และต่อเนื่อง ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3) การวางแผนพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการวางแผนที่มีการรวบรวมปัญหาและความต้องการของชุมชน มีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการหาแนวทางแก้ไข เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป โดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้คนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และทุกขั้นตอน อีกทั้งกิจกรรมต่าง ๆ สอดคล้องกับวิถีชีวิต

5) การขยายผลกิจกรรม มีการพัฒนาและขยายผลกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ และตอบสนองความต้องการของชุมชน

ส่วนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง

2.1 แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์มาพัฒนา เนื่องจากแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งให้มีการนำความรู้ และประสบการณ์มาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีกระบวนการแลกเปลี่ยน และกระบวนการสร้างความรู้ ที่สามารถนำความรู้ที่นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

- 1) การรับรู้ปัญหา หมายถึง การรับรู้ถึงปัญหา และตระหนักในปัญหา และต้องการดำเนินการแก้ไขปัญหา
- 2) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีกระบวนการกลุ่ม เพื่อสร้างโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาก็เหมาะสม
- 3) การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ ความสัมพันธ์และสะท้อนความคิดของตัวเอง ออกมาจากประสบการณ์เดิม โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ วิจารณ์ การอภิปรายร่วมกัน ซึ่งมีความรู้ และประสบการณ์เดิมเป็นฐาน
- 4) การสรุปความคิด และการสร้างความรู้ โดยการนำประสบการณ์และความรู้ใหม่ที่รับมาผสมผสาน และสร้างเป็นความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ และขยายความรู้เดิม
- 5) การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่เหมาะสม สอดคล้อง เหมาะสมกับตนเอง โดยการนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา และเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่อไป เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง

2.2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

1) กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ มิได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหน่วยเดียวกัน โดยกระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และสามารถพึ่งตนเองได้

กระบวนการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงของคนในชุมชน ทั้งในการพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต หรือเกี่ยวข้องกับประกอบอาชีพ หรือสภาพความเป็นอยู่ โดยผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไข และลงมือปฏิบัติ รวมทั้งนำกลับมาทบทวนสรุปเป็นบทเรียน เพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้จะช่วยยกระดับสติปัญญา ช่วยแก้ปัญหา และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติให้เกิดความเข้มแข็ง และเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ โดยมีการบูรณาการทุกสิ่งทุกอย่างให้สัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้มีกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1.1) การตระหนักในปัญหา หมายถึง การที่ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหาของชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นให้มีแรงผลักดันในการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

1.2) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน โดยการร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลว่า ปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่คืออะไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และจะดำเนินการแก้ไขอย่างไรต่อไป

1.3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการเลือกแนวทางการแก้ปัญหาที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของชุมชน

1.4) การลงมือปฏิบัติ โดยการร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหามาให้บรรลุผล

1.5) การสร้างและการขยายความรู้ โดยการสรุปความคิด ความรู้ และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ และเป็นฐานความรู้เพื่อการต่อยอดและขยายผลต่อไป

การกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีดังนี้

ตารางที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์	วิธีการ
1.การตระหนักในปัญหา	1.1 การรับรู้ปัญหา
2.การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน	2.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 2.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 2.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ 2.4 การนำไปประยุกต์ใช้
3.การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา	3.1 การรับรู้ปัญหา 3.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 3.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 3.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ 3.5 การนำไปประยุกต์ใช้
4.การตัดสินใจในแก้ไขปัญหา	4.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 4.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 4.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ 4.4 การนำไปประยุกต์ใช้
5.การลงมือปฏิบัติ	5.1 การรับรู้ปัญหา 5.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 5.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 5.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ 5.5 การนำไปประยุกต์ใช้
6.การสร้างและขยายความรู้	6.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 6.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 6.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ 6.4 การนำไปประยุกต์ใช้

จากตารางข้างต้น สามารถอธิบายการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักในปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไข โดยการสร้างความตระหนักในปัญหาของชุมชนร่วมกัน ให้ชุมชนรับรู้ปัญหา ทำความเข้าใจกับปัญหา โดยการหันหน้ามาพูดคุยกันเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง เพื่อหาแนวทางร่วมกัน โดยมีวิธีการ ดังนี้

1.1 การรับรู้ในปัญหา โดยการสร้างกระบวนการรับรู้ปัญหา ร่วมกัน และตระหนักในปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไข โดยใช้วิธีการพูดคุย การกระตุ้นผ่านกิจกรรม การเรียนรู้ต่างๆ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน เป็นการร่วมกันศึกษาข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการร่วมกันพิจารณาว่าปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่คืออะไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และจะแก้ปัญหายังไง ซึ่งการศึกษาข้อมูลชุมชน ทำให้สามารถวิเคราะห์สภาพชุมชน สถานการณ์ชุมชน ศักยภาพชุมชน ทำให้รู้ว่าชุมชนมีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญาที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดการสังเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ที่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนต่อไป โดยมีวิธีการ ดังนี้

2.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอภิปรายถกเถียงความคิดเห็น โดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ความสัมพันธ์ของปัญหา และแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อสรุปร่วมกัน

2.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปผลการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนเป็นองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

2.4 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยนำผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ และวิถีชีวิต โดยวิธีการเรียนรู้ร่วมกัน

การพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและนำประสบการณ์จริงในชีวิตมาพูดคุยกัน ถกเถียงกันเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหที่ดีที่สุด โดยมีวิธีการ ดังนี้

3.1 การรับรู้ปัญหา โดยการรับรู้ถึงปัญหาที่จะต้องมาร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา

3.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และนำประสบการณ์จริงในชีวิตมาพูดคุยกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

3.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการร่วมกันอภิปราย ถกเถียงกัน โดยการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม

3.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปความคิดรวบยอดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างเป็นความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา

3.5 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำแนวทางแก้ไขปัญหาที่ได้กำหนดร่วมกันนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การตัดสินใจแก้ปัญหา หมายถึง การตัดสินใจร่วมกันในการแก้ไขปัญหา โดยการวางแผนการดำเนินการ กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาให้บรรลุผล โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การหาข้อตกลงร่วมกัน การมีส่วนร่วม และการแบ่งงานแบ่งความรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีวิธีการดังนี้

4.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการเข้าร่วมพูดคุย ร่วมเวทีการอภิปรายร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการแก้ปัญหา

4.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถกเถียงกันด้วยเหตุผล เพื่อหาข้อยุติร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

4.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปความคิดเห็นและข้อตกลงร่วมกัน เพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการต่อไป

4.4 การนำไปประยุกต์ใช้ การนำแผนปฏิบัติที่ได้ตกลงร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การลงมือปฏิบัติ หมายถึง การลงมือปฏิบัติโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้การทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ จากคนที่รู้ไปสู่คนอื่น ๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เมื่อมาทำงานร่วมกัน มีโอกาสพูดคุยกันก็จะทำให้เกิดความรู้ขึ้นในแต่ละบุคคลที่หลากหลาย จากการได้ลงมือปฏิบัติ และเกิดการเรียนรู้จากการกระทำโดยมีวิธีการ ดังนี้

5.1 การรับรู้ปัญหา โดยการรับรู้ถึงปัญหาที่จะต้องลงมือปฏิบัติ ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา

5.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการร่วมกันปฏิบัติ มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วม

5.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ การมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กันจากการทำงานร่วมกัน มีโอกาสพูดคุยกันทำให้เกิดความรู้ และความคิดที่หลากหลาย

5.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสร้างความรู้ที่ได้จากการปฏิสัมพันธ์กัน การมีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดจากการปฏิบัติงานร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่ในแต่ละบุคคลที่หลากหลายขึ้น

5.5 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำความรู้ใหม่ที่ได้ในแต่ละบุคคลไปประยุกต์ใช้ต่อไป โดยการลงมือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การสร้างและขยายความรู้ หมายถึง การนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติร่วมกันมาสรุปความคิด สรุปบทเรียนร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ เกิดแนวคิด เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ซึ่งเหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการปฏิบัติและลงมือทำ ซึ่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติมีกระบวนการคิด ทบทวน และการวิเคราะห์ร่วมกันจากประสบการณ์ของกันและกัน ทำให้เกิดการสร้างความรู้อย่างต่อเนื่อง และหลากหลายที่สามารถจะนำไปปรับประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพปัญหา

และวิถีชีวิต ทำให้เกิดบทเรียนและองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่พร้อมจะต่อยอด และขยายผลเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและสร้างให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อไป โดยมีวิธีการดังนี้

6.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หมายถึง การนำความรู้ใหม่ที่ได้รับไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้

6.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการนำความรู้ที่ได้ไปแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์ของกัน และกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างประสบการณ์ใหม่

6.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ใหม่ สร้างความรู้ใหม่ที่พร้อมจะต่อยอดขยายผลไปสู่การปฏิบัติ

6.4 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำความรู้ใหม่ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

2) กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่นำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้อย่างกว้างขวางและหลากหลาย มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยงความรู้ และประสบการณ์ ที่มีความต่อเนื่อง

2.2) การศึกษาดูงาน เครือข่ายการเรียนรู้ใช้การศึกษาดูงานในกิจกรรมการพัฒนาที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมของตนเอง ทำให้สามารถเรียนรู้จากของจริง เห็นตัวอย่างการปฏิบัติจริงที่ประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดกระบวนการคิด การวิเคราะห์เพื่อให้สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการพัฒนาของตนเอง

2.3) การฝึกอบรม เครือข่ายการเรียนรู้จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของตนเอง และมีโอกาสในการพัฒนาความรู้ความคิดที่เหมาะสมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

2.4) การใช้สื่อ การมีโอกาสเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน เช่น หอกระจายข่าว ป้ายประกาศ และวิทยุชุมชน ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.5) ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับชุมชน ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้และบุคคลอื่น ๆ มีโอกาสได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

2.6) การเรียนรู้ผ่านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับชุมชน ซึ่งนอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนแล้ว ยังสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งการทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

2.7) การจัดทำแผนชุมชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

กิจกรรมการเรียนรู้ข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นลักษณะของการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยเป็นการเรียนรู้ที่มีการปฏิสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยน เป็นการสร้างและขยายความรู้โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ วิจาร์ณ อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน มีการสรุปความคิดเพื่อสร้างความเข้าใจ และความรู้ใหม่ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะ หรือสถานการณ์อื่น ๆ และสร้างเป็นประสบการณ์ใหม่ ความรู้ใหม่ที่พร้อมจะนำไปใช้ต่อไป

2.3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

1) คน

1.1) ผู้นำชุมชน จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในกิจกรรมของชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน และมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ มีความเสียสละ มีจิตอาสา มีความตั้งใจจริง สามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

1.2) แกนนำชุมชน จะต้องเป็นแกนกลางในการบริหารจัดการ เป็นผู้มีความรู้ และเข้าใจชุมชน และมีความสามารถในการสื่อสาร การถ่ายทอด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้ และเผยแพร่ความรู้

1.3) สมาชิกชุมชน จะต้องมีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มีการรวมกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยน

ข่าวสาร ประสบการณ์ ความรู้ และทัศนคติ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน และความร่วมมือกัน เพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ภูมิปัญญาชุมชน

ภูมิปัญญาชุมชนเป็นความรู้ที่ชุมชนสะสมผ่านการเรียนรู้บนพื้นฐานของชุมชน มีการสั่งสม ทำความเข้าใจ ลองผิดลองถูก วิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาจนกลายเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในวิถีชีวิตได้ และมีความสอดคล้อง เหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้ในสถานการณ์ ความเป็นไปของชุมชน

3) กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และมีลักษณะส่งเสริมการเรียนรู้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องมีการพัฒนาและขยายผลเพื่อนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

- 3.1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 3.2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 3.3) การเชื่อมประสานเครือข่ายการเรียนรู้
- 3.4) แผนชุมชน

4) การมีเป้าหมายร่วมกัน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้สามารถกำหนดทิศทางที่ชัดเจน และมีภารกิจในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปสู่กิจกรรมการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่จะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

5) การบริหารจัดการ

เครือข่ายการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงคน กลุ่มและองค์กรชุมชนเข้าไว้ด้วยกันเพื่อมุ่งสร้างการเรียนรู้ การแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน ดังนั้น จึงต้องมีคณะกรรมการ

ดำเนินงานเป็นแกนหลักเพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้มีความต่อเนื่อง ยั่งยืน และบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบสำคัญข้างต้น มีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดและเอื้ออำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์กัน ตลอดจนเป็นทุนของชุมชนในการเรียนรู้ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป

2.4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีรายละเอียดดังนี้

1) มีกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ โดยการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นำไปสู่การวิเคราะห์ การอภิปราย และการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้อง เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน

2) มีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ โดยการริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ต่อเนื่อง และสอดคล้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จะมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

3) มีการวางแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแผนที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และเป็นแผนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ภายใต้ความสัมพันธ์ ความผูกพัน และความเอื้ออาทรต่อกัน

5) การขยายผลกิจกรรม โดยการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการนำความรู้และประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อพัฒนาคุณค่าและศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถในการพัฒนาได้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากพลังของชุมชน ทำให้ชุมชนมีศักยภาพและความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ โดยมีองค์ความรู้ที่มาจากภูมิปัญญา มีกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ก่อให้เกิดความสามัคคี ความผูกพันและความเอื้ออาทร

ต่อกัน นำไปสู่ความมั่นคงในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างคุณค่าและศักยภาพของชุมชน เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง ของกรณีศึกษา 1 ชุมชน คือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้
1. ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 1.1 ลักษณะของชุมชน
 - 1.2 ข้อมูลของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 1.3 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
 - 1.4 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
 - 1.5 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน
 2. การนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้
 - 2.1 ความเหมาะสมของการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้
 - 2.2 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้

ส่วนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนใน เขตภาคกลาง

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย การเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

1. ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้

1.1 ลักษณะของชุมชนตำบลขุนศรี

ตำบลขุนศรี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ห่างจาก ที่ว่าการอำเภอไทรน้อย ประมาณ 5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 22 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 13,750 ไร่ ตำบลขุนศรี เดิมพื้นที่ในเขตของหมู่ที่ 1, 4, 6, 7, 8 เป็นพื้นที่ในเขตของตำบลขุนศรี อำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม และพื้นที่ของหมู่ที่ 3 เป็นพื้นที่ของตำบลไทรใหญ่ อำเภอบางบัวทอง จังหวัด นนทบุรี ในปี พ.ศ. 2499 กิ่งอำเภอไทรน้อยได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอไทรน้อย แยกการปกครองจาก อำเภอบางบัวทอง และในปี พ.ศ. 2502 ได้รับการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครองเพิ่มเติม โดยทาง ราชการได้โอนตำบลขุนศรี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มาขึ้นกับอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ในเขตของอำเภอขุนศรี ในปัจจุบันมีประชากรอยู่หลายเชื้อสาย เช่น ชาวไทยมุสลิม ชาวไทยเชื้อ สยามมอญ เป็นต้น

ในอดีตการเดินทางสัญจรไปมาไม่สะดวก จะต้องอาศัยเส้นทางน้ำเป็นหลัก โดยติดต่อไป-มาตามลำคลองหลักที่มีอยู่หลายสายในตำบล จนในปี พ.ศ. 2519 มีการตัดถนนสาย ปทุมธานี – บางเลน จึงส่งผลให้ตำบลขุนศรีมีการคมนาคมสะดวกขึ้น และส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชน โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์ รายละเอียดดังนี้

...เมื่อก่อนไปไหน มาไหนลำบากออกจากบ้านแต่เข้ามีด กลับถึงบ้านก็ค่ำมืด ต้องเดินเป็นกิโล ๆ เพื่อไปนั่งเรือ เป็นเรือโดยสารรับจ้างไปบางบัวทองก็มี ไปบางเลนก็มี เดี่ยวนี้สะดวก ขึ้นเยอะ แค่ 20 นาทีก็ถึงบางบัวทองแล้ว ไปไหนมาไหนสะดวก ความเจริญก็มาถึงอย่างรวดเร็ว จะซื้อ

หาอะไรก็มีให้หาซื้อได้ง่าย ทำให้รายจ่ายก็เพิ่มขึ้นตามความเจริญ เมื่อก่อนบ้านเราเป็นชุมชนปิด เมื่อถนนตัดผ่านก็เป็นที่รู้จักมากขึ้น ความเจริญก็เข้ามาพร้อมถนน...

(ประสงค์ ศรีลายอดน้อย, 26 ตุลาคม 2550)

ในปัจจุบันตำบลขุนศรีมีอาณาเขตติดต่อกับตำบล อำเภอ จังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลไทรใหญ่ อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลนราภิรมย์ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลคลองขวาง ตำบลทิววัฒนา เทศบาลไทรน้อย ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลบางภาษี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ตำบลขุนศรี ประกอบไปด้วย 8 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1	บ้านคลองพระพิมล
หมู่ที่ 2	บ้านคลองไต่ะน้อย
หมู่ที่ 3	บ้านคลองขุนศรี
หมู่ที่ 4	บ้านคลองหม่อมแซม
หมู่ที่ 5	บ้านคลองพระพิมล
หมู่ที่ 6	บ้านปลายคลองพระพิมล
หมู่ที่ 7	บ้านปากคลองเจ้า
หมู่ที่ 8	บ้านคลองสิบสอง

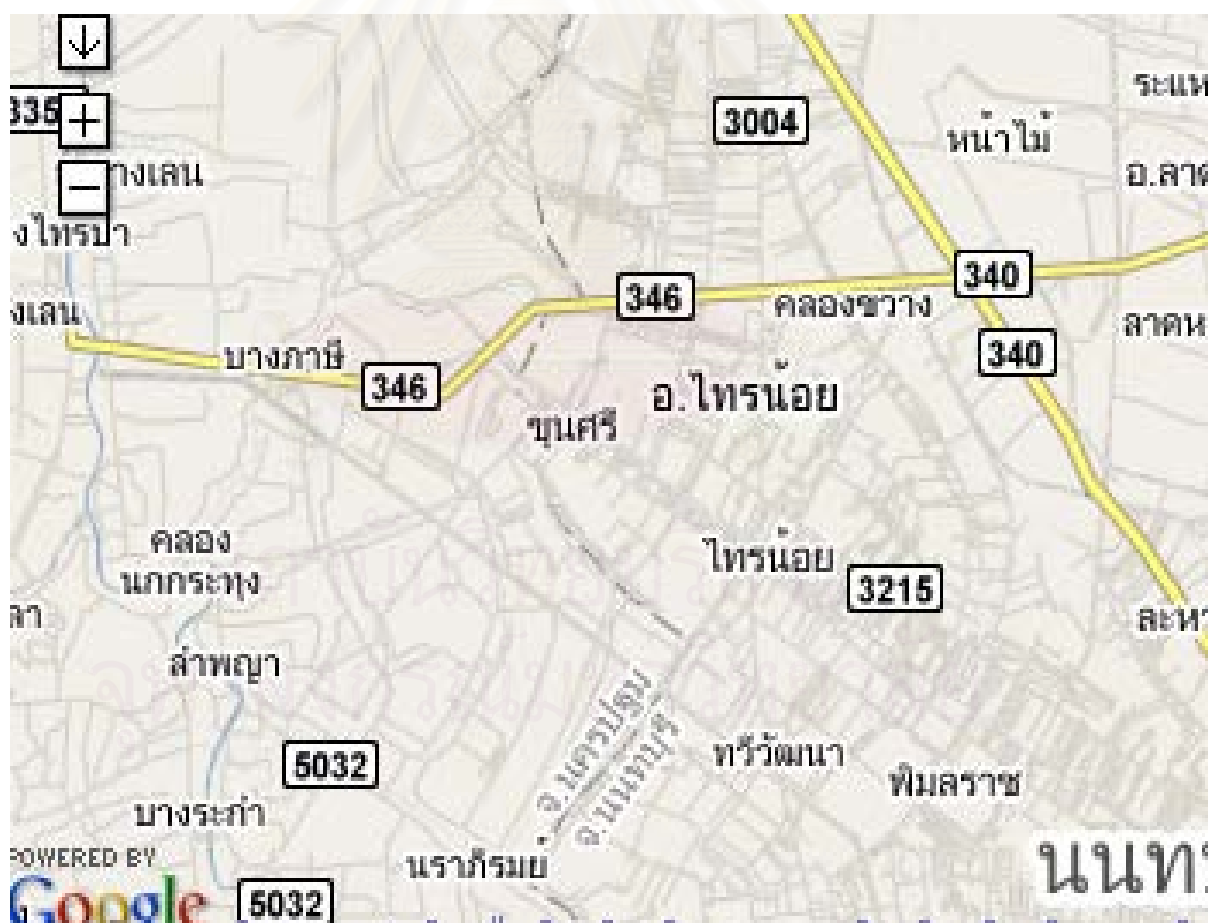
ลักษณะทางกายภาพของตำบลขุนศรี มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำอุดมสมบูรณ์ สภาพดินเหมาะแก่การเพาะปลูก มีลำคลองไหลผ่านหลายสาย ทำให้สามารถใช้ประโยชน์ในด้านการเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีอาชีพหลัก คือ การทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างเป็นอาชีพเสริม โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์ลักษณะทางกายภาพของตำบลขุนศรี ดังนี้

... บรรพบุรุษมาจับจองที่ดินเพื่อทำนาเป็นหลัก คนเก่าแก่มีที่นาที่สุดลูกหลูกตา ต่อมาก็แบ่งขายกันไปบ้าง ยังมีถนนตัดผ่าน ทำให้ที่ดินมีราคาแพงก็ขายกันไปมาก เหลือที่ทำนาไม่กี่ผืนน้อยไม่พอกิน ก็ต้องคิดกันมาก จึงเริ่มมีการปลูกผักบ้าง เพาะเห็ดบ้าง เลี้ยงสัตว์บ้าง ทำบ่อปลาบ้างเพื่อหารายได้เพิ่ม...

(สุภรณ์ ศรีอินทร์สุทธิ, 9 พฤศจิกายน 2550)

จากข้อมูลทั่วไป และลักษณะทางกายภาพของตำบลขุนศรี มีแผนที่ชุมชนตำบลขุนศรี แสดงได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 6 แผนที่ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

1.2 ข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายการเรียนรู้

1) ความเป็นมาและพัฒนาการ

ตำบลขุนศรี เป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศ เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ไม่ได้แตกต่างไปกว่าพื้นที่อื่น ๆ ปัญหาหลักที่พบ คือ ปัญหาความยากจน และปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำ ราคาปัจจัยการผลิตสูง เป็นต้น ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในตำบลขุนศรี เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ มากมายหลายแห่ง มีหลายชุมชนที่มีคนช่างคิดช่างทำ มีแกนนำชุมชนที่มีศักยภาพที่จะนำชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่ก็มีชุมชนส่วนใหญ่ที่ไม่มีศักยภาพพอที่จะทำเช่นนั้นได้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนไม่สามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนได้

สำหรับตำบลขุนศรี แม้จะต้องประสบกับปัญหาดังกล่าวมายาวนาน แต่ก็มีคนกลุ่มหนึ่งที่มีทัศนคติที่ดีต่อความเป็นชุมชน มีจิตสำนึกความเป็นชุมชน คิดว่าปัญหาเหล่านี้ต้องได้รับการแก้ไข และจะต้องกลับมาสร้างสำนึกความเป็นชุมชนได้ด้วยบทเรียน และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ถ้ามีโอกาสและได้รับการส่งเสริม สนับสนุนอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง จะสามารถพัฒนา เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ จึงเริ่มมีการพูดคุยกัน ขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ในลักษณะของกลุ่มกิจกรรม กลุ่มเหล่านี้จึงเป็นทุนสำคัญที่ชุมชนมีอยู่

เริ่มจากการพูดคุยกันในกลุ่มย่อย กลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ และมีการทำกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากชุมชนในตำบลขุนศรีเป็นชุมชนดั้งเดิม มีลักษณะวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกัน ทำให้มีความสัมพันธ์ ความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น การพัฒนาและเชื่อมโยงกิจกรรมของชุมชน จึงทำได้ง่าย จากการพูดคุยกันตามเวทีธรรมชาติ ตามวิถีชีวิต จึงเริ่มมีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของตำบลขึ้น เริ่มมีกิจกรรมที่เคลื่อนไหวและมีการเชื่อมโยงเครือข่ายเกิดขึ้นในระดับกลุ่มกิจกรรม มีการพัฒนากลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีกิจกรรมชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยผู้นำชุมชนได้ให้สัมภาษณ์ รายละเอียด ดังนี้

...ตำบลขุนศรี มีกลุ่มองค์กร และเครือข่ายของตำบล แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ มีกลุ่มที่เกิดขึ้นมากมาย จากการจัดตั้งของส่วนราชการล้มลุกคลุกคลานบ้าง ดำเนินการล้มเหลวบ้าง ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องได้ ไม่สามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดกับชุมชนได้ มองไม่เห็นประโยชน์ของเครือข่าย ดังนั้น จึงมีการพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนกัน เริ่มเรียนรู้ว่าตำบลมีทุนอะไรบ้าง ต้องจับมือกัน ร่วมมือกัน ทำความเข้าใจร่วมกันในการทำงานชุมชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของชุมชน...

(ประสงค์ ศรีลายอดน้อย, 26 ตุลาคม 2550)

เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี จึงเป็นเครือข่ายที่ประสบปัญหาสำคัญเช่นเดียวกับเครือข่ายการเรียนรู้ส่วนใหญ่ คือ มีการก่อตัวและทำงานแต่ไม่มีกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เนื่องจากความไม่ชัดเจนในวัตถุประสงค์และไม่สามารถกำหนดทิศทางการทำงานของตนเองและกิจกรรมของตนเองได้ ขาดการเชื่อมโยงและเชื่อมต่อกิจกรรมที่ต่อเนื่องและยั่งยืน เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมและขาดความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานของเครือข่าย จากปัญหาดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการเริ่มต้นพัฒนากระบวนการเรียนรู้จากทุนที่ชุมชนมี โดยผู้นำชุมชนได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่สำคัญดังนี้

...กลุ่มเลี้ยงวัว พัฒนามาจากการเลี้ยงควาย ซึ่งเมื่อก่อนคนในชุมชนจะเลี้ยงควายไว้ใช้ในการทำนา เมื่อไม่มีการใช้ควายทำนาก็ยังคงมีควายไว้ตามบ้านบ้าง จึงเริ่มคิดกันพัฒนามาเป็นการเลี้ยงวัวเพื่อขาย เพื่อเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน เริ่มจากการเลี้ยงกันบ้านสองบ้าน เดียวนี้มีการเลี้ยงกันมาก จึงมีการรวมกลุ่มกัน พูดคุยปัญหาเรื่องเดียวกันได้...

(อาวุธ วงศ์ประเสริฐ, 3 พฤศจิกายน 2550)

...กลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นการรวมตัวกัน แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างคนอาชีพเดียวกัน รวมกันซื้อปัจจัยการผลิต การหาเงินทุนในการประกอบอาชีพ รวมกันขาย รวมตัวกันหาตลาด ทำให้มีความเหนียวแน่น มีพลังในการทำงาน มีเพื่อนร่วมคิด...

(อาวุธ วงศ์ประเสริฐ, 3 พฤศจิกายน 2550)

เนื่องจากมีกลุ่มต่าง ๆ มากมายในตำบลขุนศรี เมื่อมีโอกาสพบปะพูดคุยกันกลุ่มเหล่านี้จึงเริ่มมีการเชื่อมโยงกันในลักษณะการดำเนินงานของเครือข่าย โดยจะมีตัวแทนกลุ่มแต่ละกลุ่ม ทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงกิจกรรมในกลุ่มและเครือข่าย โดยเครือข่ายมีหน้าที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษาการดำเนินกิจกรรม ประสานกิจกรรม ร่วมแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม ประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบล โดยใช้เวทีการประชุมของกลุ่มเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำงานร่วมกัน เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรีเป็นเครือข่ายที่อยู่ในระยะของการพัฒนา มีกระบวนการของการเรียนรู้และแสวงหารูปแบบในการพัฒนา เพื่อมุ่งแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

2) การรวมตัวเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

การเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรม องค์กรต่าง ๆ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหลักของชุมชน คือ ปัญหาด้านรายได้ และค่าครองชีพ โดยในปัจจุบันเครือข่ายการเรียนรู้ ตำบลขุนศรีมีกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
2. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน
3. กลุ่มสตรี
4. กลุ่มเยาวชน
5. กลุ่มเกษตรกรทำนา
6. กลุ่มผู้เลี้ยงวัว
7. กลุ่มผู้เลี้ยงแพะ
8. กลุ่มปลูกผัก
9. กลุ่มเพาะเลี้ยงเห็ด
10. กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ

กลุ่มที่มีศักยภาพสูง และมีกิจกรรมเคลื่อนไหวมากที่สุด คือ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เนื่องจากมีการพบปะและการประชุมกันทุกเดือน มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการดำเนินงานที่เป็นระบบ ทำให้กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จึงเป็นแกนนำในการดำเนินการของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี และในการบริหาร

จัดการเครือข่ายจะมีตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามา มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มผู้นำชุมชนได้ให้ รายละเอียดดังนี้

...กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์ มีการจัดการเรียนรู้มาก มีกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ถ่ายทอดประสบการณ์ และเพิ่มพูนความรู้ โดยมีชาวบ้านบริหารจัดการกันเอง รับผิดชอบกันเอง อนุมัติกันเอง ติดตามกันเอง ทำให้มีโอกาสเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน และจากการส่งเสริมของทางราชการ...

(สุภรณ์ ศรีอินทร์สุทธิ, 9 พฤศจิกายน 2550)

1.3 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

1.3.1 กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี ซึ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนในระดับตำบล มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน จากการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี ประกอบด้วย

1) การตระหนักในปัญหา โดยการทำความเข้าใจกับปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่และมีความตั้งใจ พยายามที่จะแก้ไข ซึ่งปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่เป็นปัญหาที่ชุมชนส่วนใหญ่ประสบ คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพและรายได้ของครัวเรือน นอกจากนี้ในชุมชนยังประสบปัญหาด้านเยาวชน และปัญหายาเสพติด จึงมีทั้งพูดคุย ปรึกษาหารือกัน เพื่อแก้ไขปัญหา

2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล โดยการกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไขเพื่อค้นหาศักยภาพชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน จากการพูดคุยกันในกลุ่มย่อย ๆ และสอบถามผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน พบว่า ชุมชนมีศักยภาพและภูมิปัญญาในการทำเกษตรกรรมทั้งการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพดั้งเดิมของคนส่วนใหญ่ของตำบลขุนศรี

3) การกำหนดแนวทางแก้ไข โดยวิธีการพูดคุยกันและกำหนดแนวทางร่วมกันบนพื้นฐานของปัญหา ความต้องการของชุมชน และศักยภาพชุมชน และคำนึงถึงความเป็นไปได้ และความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยแนวทางที่กำหนดจะมีลักษณะเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และกิจกรรมชุมชนที่จะดำเนินการร่วมกัน

4) การลงมือปฏิบัติ โดยการดำเนินการตามแนวทางที่กำหนด เริ่มจากกลุ่มคนเล็ก ๆ ที่คุ้นเคย ใกล้ชิด และสมัครใจ แล้วค่อย ๆ ขยายไปสู่กลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน โดยวิธีการชักชวน ส่วนใหญ่จะมีแกนนำชุมชนจะเป็นผู้เริ่มลงมือปฏิบัติแล้ว สมาชิกคนอื่น ๆ จะปฏิบัติตาม

5) การสร้างและขยายความรู้ จากการได้ศึกษา วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติร่วมกัน มีการพูดคุยกัน มีการสรุปบทเรียนร่วมกัน เกิดเป็นความรู้ของชุมชนที่ผ่านการปฏิบัติการลองผิดลองถูก จนสามารถเป็นบทเรียนสำหรับนำไปปฏิบัติต่อไป และขยายไปสู่การดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ เป็นการสร้างความรู้ สร้างความเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชน

1.3.2 กิจกรรมการเรียนรู้

1) เวทีเสวนา เป็นเวทีพูดคุยในกลุ่มย่อย ๆ และมีเวทีประจำ เรียกว่า “เวทีวันศุกร์” นอกจากนี้จะเป็นเวทีพบปะเป็นเวที่ย่อย ๆ ตามโอกาส โดยเป็นการนำเอาปัญหาของชุมชนมาพูดคุยกัน ช่วยกันคิดหาทางแก้ไขและกำหนดแนวทางร่วมกัน สาระเนื้อหาที่พูดคุยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ปัญหาการทำมาหากิน และปัญหาการเมือง นอกจากนี้จะมีคิดหาวิธีการ การหารายได้เสริม ซึ่งวิธีการนี้จะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนที่มีอยู่อย่างสม่ำเสมอในชุมชน

2) การเรียนรู้จากวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้จากการประกอบอาชีพ โดยการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภายในกลุ่ม จากการพบปะพูดคุยกัน การร่วมกันซื้อ ร่วมกันขายผลผลิต เป็นต้น

3) แผนชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการศึกษาข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน และกำหนดแผนปฏิบัติการของชุมชนร่วมกัน โดยแผนชุมชนเป็นแผนที่รวบรวมปัญหา และความต้องการของชุมชน

4) การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งภายนอก และภายในชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้ ทักษะและทัศนคติ เพื่อให้สามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเอง และของชุมชน

5) การเรียนรู้ผ่านสื่อโดยการจัดทำเอกสาร บทความเพื่อเผยแพร่ความรู้ และข่าวสาร เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการมีส่วนร่วม

ร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีสื่อเสียงตามสาย ซึ่งสามารถกระจายข่าวสารได้รวดเร็วและทั่วถึง

6) ค่ายเยาวชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาเยาวชน และแก้ปัญหาของชุมชน โดยหลักสูตรค่ายเยาวชนมุ่งเน้นการรู้จักและเข้าใจชุมชนของตนเอง เป็นค่ายเฉพาะเสาร์-อาทิตย์ ใช้ระยะเวลารวม 10 สัปดาห์ มีกิจกรรมที่มุ่งเน้นการลงมือปฏิบัติ เช่น การเดินสำรวจชุมชน ควบคู่กับการให้ความรู้ด้านคุณธรรม และจริยธรรม

1.4 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

1) แกนนำของชุมชน

แกนนำสำคัญของชุมชน เป็นผู้ริเริ่มและเป็นผู้กระตุ้นให้ชุมชน เกิดความตระหนักในปัญหา และเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและตอบสนองของความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) สมาชิกชุมชน

เนื่องจากกิจกรรมของชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพ แก้ปัญหารายได้ซึ่งเป็นปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชน จึงส่งผลให้ชุมชนมีความกระตือรือร้น ช่วยกันคิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

3) ภูมิปัญญาชุมชน

พื้นฐานชุมชนเป็นวิถีชีวิตของการทำเกษตรกรรม ทำให้ภูมิปัญญาชุมชน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในด้านการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ จึงส่งผลให้มีการนำภูมิปัญญานี้มาพัฒนาเป็นกิจกรรม การเรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนาเป็นกลุ่มขึ้นในชุมชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการถ่ายทอดและพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน

4) วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น

ชุมชนยังมีความผูกพันและยึดมั่นสัมพันธ์กันผ่านวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น ยังคงยึดมั่นในศาสนา จึงส่งผลให้วัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นจุด

เชื่อมโยงความสัมพันธ์และพลังชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ผ่านวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น

1.5 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาลักษณะความเข้มแข็งของชุมชนตำบลขุนศรี พบว่า ชุมชนมีกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง โดยมีลักษณะดังนี้

1) มีกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ โดยการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนระหว่างกันเพื่อการวิเคราะห์ อภิปราย และกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาชุมชน โดยวิธีการพูดคุยกันในกลุ่มย่อย ๆ ตามวาระและโอกาส

2) มีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ โดยการริเริ่มกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชน ได้แก่ เวทีเสวนาย่อย ๆ การจัดทำเอกสารเผยแพร่ข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลข่าวสารทางเสียงตามสาย และการจัดกิจกรรมชุมชน เป็นต้น

3) มีการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนเพื่อกำหนดแผนชุมชนร่วมกัน

4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยการเปิดโอกาสและส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยวิธีการชักชวนและประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ และจัดกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของชุมชน เป็นต้น

5) มีการขยายผลกิจกรรม โดยการสร้างสรรคกิจกรรมที่เป็นความต้องการของชุมชน อยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน โดยมีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง และมีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

2. การนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

การนำผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง ให้ผู้แทนเครือข่ายการเรียนรู้ ตำบลขุนศรี พิจารณาให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ความเหมาะสมของการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ผู้วิจัยนำผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง ให้ผู้แทนจากเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี พิจารณาให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ โดยวิธีการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผลการพิจารณามีรายละเอียด ดังนี้

1) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ต้องใช้เวลานานจึงจะบรรลุผลตามเป้าหมาย ดังนั้น จึงต้องใช้ความอดทน ใช้เวลา ต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กิจกรรมต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพของคนในชุมชน การพัฒนาจากพื้นฐานของชุมชนพร้อม ๆ กับการทำความเข้าใจร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน เริ่มจากการเรียนรู้ตามธรรมชาติ กลุ่มธรรมชาติ เวทีธรรมชาติ เช่น การพูดคุยกลุ่มย่อย ๆ เวทีเสวนาย่อย ๆ แล้ว จึงขยายผลไปสู่เวทีใหญ่ของชุมชนต่อไป

2) จุดเริ่มต้นของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ คือ ต้องกระตุ้นให้คนเกิดความตระหนักในปัญหาของชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีพบปะ หรือเวทีชุมชน มีส่วนร่วมในการพูดคุย แสดงความคิดเห็น เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการกระตุ้นให้คนตระหนักในปัญหาได้จะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตโดยตรง กระทับกับความเป็นอยู่โดยตรง และได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งต้องกระตุ้นจิตสำนึกร่วมกันของชุมชน โดยการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสร้างได้โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกกลุ่ม เพื่อให้สามารถเปิดโอกาสให้คนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างทั่วถึง

3) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในวิถีชีวิตเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน จึงควรเป็นการเรียนรู้จากการประกอบอาชีพ และเป็นการเรียนรู้ในลักษณะของกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้สามารถพัฒนาไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เนื่องจากการรวมกลุ่มสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล ปัญหาและความรู้ของกันและกันได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งส่งผลต่อการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แล้วจึงขยายสู่เครือข่ายการเรียนรู้ต่อไป

4) กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องพัฒนามาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน แต่ควรเน้นที่กระบวนการเรียนรู้และวิถีเรียนรู้เป็นสำคัญ โดยกระบวนการ

เรียนรู้ควรเน้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการประชุมชนร่วมกัน โดยผ่านเวทีการเรียนรู้ คือ การพูดคุยแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์ศักยภาพ และสถานการณ์ของชุมชนร่วมกัน รวมไปถึงการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน จากความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน จากความคิดและวิเคราะห์ร่วมกัน และกำหนดแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

5) ชุมชนมีศักยภาพ มีพื้นฐานความรู้ พื้นฐานการเรียนรู้และประสบการณ์ การพัฒนาพอสมควร และมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้น การยอมรับกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ จึงมีค่อนข้างสูง มีความสนใจต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ไปปฏิบัติ ดังนั้น หากได้รับการแนะนำหรือการส่งเสริม กิจกรรมการเรียนรู้ก็จะสามารถริเริ่ม และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ได้ ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2.2 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ผู้วิจัยนำผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางให้ผู้แทนจากเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี พิจารณาให้ข้อคิดเห็น โดยวิธีการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ มีรายละเอียดดังนี้

1) ศักยภาพชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้น ชุมชนจะต้องมีศักยภาพของชุมชน มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนมีปัญหาและความต้องการร่วมกัน และมีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำความเข้าใจในเป้าหมายการทำงานให้ชัดเจน

2) ผู้นำชุมชน หรือแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดี เพื่อให้สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ อีกทั้งจะต้องสร้างทีมงานในการทำงาน โดยจะต้องเป็นทีมงานที่เข้มแข็ง มีความรู้ ความเข้าใจในงาน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะต้องเข้าใจ

ปัญหาชุมชน และเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ประสบการณ์ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นนักประสานงานที่ดีเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้ประสานสัมพันธ์กันได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

3) ความสัมพันธ์ และความเอื้ออาทรในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์และบรรยากาศในชุมชน สมาชิกชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นประจำ มีการพูดคุยกันในกลุ่มย่อย ๆ เกี่ยวกับปัญหาชุมชน และปัญหาสังคม มีบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ซึ่งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มในชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ต่อไป

4) ภูมิปัญญาชุมชน โดยการนำเอาภูมิปัญญา องค์ความรู้เดิมของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ มาใช้แก้ปัญหาชุมชน เช่น ภูมิปัญญาในการทำ การเกษตร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ มาเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ มีการผสมผสานความรู้ การพัฒนาความรู้ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

5) ระบบการสื่อสารภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการรับรู้ การเรียนรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันทั้งในเรื่องความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ และการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งระบบการสื่อสารภายในชุมชน มีทั้งสื่อทางเทคโนโลยี สื่อพื้นบ้าน และสื่อบุคคล เช่น เสียงตามสาย ป้ายประชาสัมพันธ์ เอกสารแผ่นพับ เป็นต้น

6) ระบบการจัดการความรู้ของชุมชน มีการรวบรวมข้อมูลชุมชนและศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อการขยายผล และพัฒนากิจกรรมต่อไป

7) ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณี และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการจะทำให้กิจกรรมสามารถดำเนินไปด้วยความราบรื่น และบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ

จากการนำเสนอผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางแก่เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรี พบว่ากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นความต้องการของเครือข่ายการเรียนรู้ เนื่องจากเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลขุนศรีอยู่ในระยะของการเริ่มก่อตั้ง และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนั้นกระบวนการดังกล่าวจึงเกิดประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ส่วนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง

การนำเสนอผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง ในส่วนนี้เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ปรับปรุง และพัฒนาจากผลการวิเคราะห์ความเหมาะสม และวิเคราะห์ปัจจัย เงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ จะเห็นว่าเครือข่ายการเรียนรู้ มีกระบวนการที่สำคัญ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมจะสร้างการเรียนรู้ และกระตุ้นให้คนในชุมชน หันมาสนใจทำกิจกรรมร่วมกัน และปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นชุมชน การดำเนินงานร่วมกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดบทเรียนที่ทำให้คนนำประสบการณ์ของแต่ละคนมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาต่อไป เป็นความรู้อากการกระทำ การสรุปบทเรียน ทำให้เป็นการเรียนรู้ที่ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึก เกิดเป็นประสบการณ์ที่มีค่า ทำให้สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ การพัฒนาการเรียนรู้ จากการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและทัศนคติที่ดีที่นำไปสู่การจัดการความรู้ หรือภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป

1. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ จากกรณีศึกษา 3 ชุมชน สามารถสรุปกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จาก

ประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ โดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักในปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไข โดยการสร้างความตระหนักในปัญหาของชุมชนร่วมกัน ให้ชุมชนรับรู้ปัญหา ทำความเข้าใจกับปัญหา โดยการหันหน้ามาพูดคุยกันเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง เพื่อหาแนวทางร่วมกัน โดยมีวิธีการ ดังนี้

1.1 การรับรู้ในปัญหา โดยการสร้างกระบวนการรับรู้ปัญหา ร่วมกัน และตระหนักในปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไข โดยใช้วิธีการพูดคุย การกระตุ้นผ่านกิจกรรม การเรียนรู้ต่างๆ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน เป็นการร่วมกันศึกษาข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการร่วมกันพิจารณาว่าปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่คืออะไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และจะแก้ปัญหายังไง ซึ่งการศึกษาข้อมูลชุมชน ทำให้สามารถวิเคราะห์สภาพชุมชน สถานการณ์ชุมชน ศักยภาพชุมชน ทำให้รู้ว่าชุมชนมีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญาที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดการสังเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ที่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนต่อไป โดยมีวิธีการ ดังนี้

2.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอภิปรายถกเถียงความคิดเห็น โดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ความสัมพันธ์ของปัญหา และแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อสรุปร่วมกัน

2.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปผล การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนเป็นองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

2.4 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยนำผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการเลือกแนวทางการแก้ปัญหาที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ และวิถีชีวิต โดยวิธีการเรียนรู้ร่วมกัน

การพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและนำประสบการณ์จริงในชีวิตมาพูดคุยกัน ถกเถียงกันเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหที่ดีที่สุด โดยมีวิธีการ ดังนี้

3.1 การรับรู้ปัญหา โดยการรับรู้ถึงปัญหาที่จะต้องมาร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา

3.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และนำประสบการณ์จริงในชีวิตมาพูดคุยกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

3.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการร่วมกันอภิปราย ถกเถียงกัน โดยการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม

3.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปความคิดรวบยอดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างเป็นความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา

3.5 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำแนวทางแก้ไขปัญหาที่ได้กำหนดร่วมกันนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การตัดสินใจแก้ปัญหา หมายถึง การตัดสินใจร่วมกันในการแก้ไขปัญหา โดยการวางแผนการดำเนินการ กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาให้บรรลุผล โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การหาข้อตกลงร่วมกัน การมีส่วนร่วม และการแบ่งงานแบ่งความรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีวิธีการดังนี้

4.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการเข้าร่วมพูดคุย ร่วมเวทีการอภิปรายร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการแก้ปัญหา

4.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถกเถียงกันด้วยเหตุผล เพื่อหาข้อยุติร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

4.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปความคิดเห็นและข้อตกลงร่วมกัน เพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการต่อไป

4.4 การนำไปประยุกต์ใช้ การนำแผนปฏิบัติที่ได้ตกลงร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การลงมือปฏิบัติ หมายถึง การลงมือปฏิบัติโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้การทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ จากคนที่รู้ไปสู่คนอื่น ๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เมื่อมาทำงานร่วมกัน มีโอกาสพูดคุยกันก็จะทำให้เกิดความรู้ขึ้นในแต่ละบุคคลที่หลากหลาย จากการได้ลงมือปฏิบัติ และเกิดการเรียนรู้จากการกระทำโดยมีวิธีการ ดังนี้

5.1 การรับรู้ปัญหา โดยการรับรู้ถึงปัญหาที่จะต้องลงมือปฏิบัติ ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา

5.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการ่วมกันปฏิบัติ มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วม

5.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ การมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กันจากการทำงานร่วมกัน มีโอกาสพูดคุยกันทำให้เกิดความรู้ และความคิดที่หลากหลาย

5.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสร้างความรู้ที่ได้จากการปฏิสัมพันธ์กัน การมีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดจากการปฏิบัติงานร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่ในแต่ละบุคคลที่หลากหลายขึ้น

5.5 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำความรู้ใหม่ที่ได้ในแต่ละบุคคลไปประยุกต์ใช้ต่อไป โดยการลงมือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การสร้างและขยายความรู้ หมายถึง การนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติร่วมกันมาสรุปความคิด สรุปบทเรียนร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ เกิดแนวคิด เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ซึ่งเหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการปฏิบัติและลงมือทำ ซึ่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติมีกระบวนการคิด ทบทวน และการวิเคราะห์ร่วมกันจากประสบการณ์ของกันและกัน ทำให้เกิดการสร้างความรู้อย่างต่อเนื่อง และหลากหลายที่สามารถจะนำไปปรับประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพปัญหา

และวิถีชีวิต ทำให้เกิดบทเรียนและองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่พร้อมจะต่อยอด และขยายผลเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและสร้างให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อไป โดยมีวิธีการดังนี้

6.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หมายถึง การนำความรู้ใหม่ที่ได้รับไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้

6.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการนำความรู้ที่ได้ไปแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์ของกัน และกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างประสบการณ์ใหม่

6.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ใหม่ สร้างความรู้ใหม่ที่พร้อมจะต่อยอดขยายผลไปสู่การปฏิบัติ

6.4 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำความรู้ใหม่ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

2. กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งจากประสบการณ์ สามารถดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ได้หลายรูปแบบ และวิธีการ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความเหมาะสม และความต้องการของชุมชน ได้แก่

1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และหลากหลาย มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และเกิดการเชื่อมโยงความรู้ และประสบการณ์ที่มีความต่อเนื่อง

2) การศึกษาดูงาน เครือข่ายการเรียนรู้ใช้การศึกษาดูงานในกิจกรรมการพัฒนาที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมของตนเอง ทำให้สามารถเรียนรู้จากของจริง เห็นตัวอย่างการปฏิบัติจริงที่ประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดกระบวนการคิด การวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการพัฒนาของตนเอง

3) การฝึกอบรม เครือข่ายการเรียนรู้จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของตนเอง และมีโอกาสในการพัฒนาความรู้ ความคิดที่เหมาะสมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

4) การใช้สื่อ การมีโอกาสเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน เช่น หอกระจายข่าว ป้ายประกาศ และวิทยุชุมชน ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5) ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับชุมชน ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ และบุคคลอื่น ๆ มีโอกาสได้เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

6) การเรียนรู้ผ่านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับชุมชน ซึ่งนอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนแล้ว ยังสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งการทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

7) การจัดทำแผนชุมชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

3. องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมี ดังนี้

1) คน

1.1) ผู้นำชุมชน จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในกิจกรรมของชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน และมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ มีความเสียสละ มีจิตอาสา มีความตั้งใจจริง สามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

1.2) แกนนำชุมชน จะต้องเป็นแกนกลางในการบริหารจัดการ เป็นผู้มีความรู้ และเข้าใจชุมชน และมีความสามารถในการสื่อสาร การถ่ายทอด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้และเผยแพร่ความรู้

1.3) สมาชิกชุมชน จะต้องมีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มีการรวมกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยน ข่าวสาร ประสบการณ์ ความรู้ และทัศนคติอันจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน และความร่วมมือกัน เพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ภูมิปัญญาชุมชน

ภูมิปัญญาชุมชนเป็นความรู้ที่ชุมชนสะสม ผ่านการเรียนรู้บนพื้นฐานของชุมชน มีการสั่งสม ทำความเข้าใจ ลองผิดลองถูก วิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาจนกลายเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในวิถีชีวิตได้ และมีความสอดคล้อง เหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้ในสถานการณ์ความเป็นไปของชุมชน

3) กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และมีลักษณะส่งเสริมการเรียนรู้ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องมีการพัฒนาและขยายผลเพื่อนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

- 3.1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 3.2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 3.3) การเชื่อมประสานเครือข่ายการเรียนรู้
- 3.4) แผนชุมชน

4) การมีเป้าหมายร่วมกัน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ที่มีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้สามารถกำหนดทิศทางที่ชัดเจน และมีภารกิจในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปสู่กิจกรรมการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่จะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

5) การบริหารจัดการ

เครือข่ายการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงคน กลุ่มและองค์กรชุมชนเข้าไว้ด้วยกันเพื่อมุ่งสร้างการเรียนรู้ การแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน ดังนั้น จึงต้องมีคณะกรรมการดำเนินงานเป็นแกนหลักเพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้มีความต่อเนื่อง ยั่งยืน และบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีดังนี้

1. มีกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ โดยการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นำไปสู่การวิเคราะห์ การอภิปราย และการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้อง เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน

2. มีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ โดยการริเริ่มสร้างสรรคกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายต่อเนื่อง และสอดคล้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จะมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

3. มีการวางแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแผนที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และเป็นแผนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ภายใต้อาณัติ ความสัมพันธ์ ความผูกพัน และความเอื้ออาทรต่อกัน

5. มีการขยายผลกิจกรรม โดยการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการนำความรู้และประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อพัฒนาคุณค่าและศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถในการพัฒนาได้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

5. ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำไปใช้

ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ มีดังนี้

1) ศักยภาพชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้น ชุมชนจะต้องมีศักยภาพของชุมชน มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนมีปัญหาและความต้องการร่วมกัน และมีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำความเข้าใจในเป้าหมายการทำงานให้ชัดเจน

2) ผู้นำชุมชน หรือแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดี เพื่อให้สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ อีกทั้งจะต้อง

สร้างทีมงานในการทำงาน โดยจะต้องเป็นทีมงานที่เข้มแข็ง มีความรู้ ความเข้าใจในงาน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะต้องเข้าใจปัญหาชุมชน และเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ประสบการณ์ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นนักประสานงานที่ดีเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้ประสานสัมพันธ์กันได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

3) ความสัมพันธ์ และความเอื้ออาทรในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์และบรรยากาศในชุมชน สมาชิกชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นประจำ มีการพูดคุยกันในกลุ่มย่อย ๆ เกี่ยวกับปัญหาชุมชน ปัญหาสังคม มีบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ซึ่งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มในชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ต่อไป

4) ภูมิปัญญาชุมชน โดยการนำเอาภูมิปัญญา องค์ความรู้เดิมของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ มาใช้แก้ปัญหาชุมชน เช่น ภูมิปัญญาในการทำ การเกษตร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ มาเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ มีการผสมผสานความรู้ การพัฒนาความรู้ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

5) ระบบการสื่อสารภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการรับรู้ การเรียนรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันทั้งในเรื่องความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ และการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งระบบการสื่อสารภายในชุมชน มีทั้งสื่อทางเทคโนโลยี สื่อพื้นบ้าน และสื่อบุคคล เช่น เสียงตามสาย ป้ายประชาสัมพันธ์ เอกสารแผ่นพับ เป็นต้น

6) ระบบการจัดการความรู้ของชุมชน มีการรวบรวมข้อมูลชุมชนและศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการขยายผล และพัฒนากิจกรรมต่อไป

7) ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณี และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการจะทำให้กิจกรรมสามารถดำเนินไปด้วยความราบรื่น และบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง มีวัตถุประสงค์ เพื่อ

- 1) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง
- 2) วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง
- 3) พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง และ
- 4) วิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของการเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาภาคสนามในพื้นที่ที่ใช้เป็นกรณีศึกษา จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ จำนวน 2 ชุมชน และชุมชนที่เครือข่ายการเรียนรู้ยังไม่เข้มแข็ง จำนวน 1 ชุมชน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สำหรับแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ และแนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ผลจากการวิจัยผู้วิจัยได้นำมาพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางได้ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง

จากการสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง จากผลการศึกษาของกรณีศึกษา 2 กรณี พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ประกอบด้วย ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ 1) การตระหนักในปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา 4) การลงมือปฏิบัติ และ 5) การสร้างและการขยายความรู้

การที่เครือข่ายการเรียนรู้จะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะต้องตระหนักในปัญหาของชุมชน เพราะเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนดำเนินการแก้ไขปัญหา หลังจากนั้นจะร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนเพื่อที่จะทำให้ทราบว่าปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่นั้นเป็นปัญหาอะไร มีสาเหตุมาจากอะไรเพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับสภาพชุมชน หลังจากนั้นจะเป็นการวางแผนเพื่อลงมือปฏิบัติ ซึ่งหากดำเนินการสำเร็จที่จะส่งผลให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้ หากดำเนินการไม่สำเร็จก็จะร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุงต่อไปจนกว่าจะสำเร็จ ซึ่งการลงมือปฏิบัตินี้จะทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ เกิดประสบการณ์ มีการสะสมความรู้และประสบการณ์ กลายเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาอื่น ๆ ของชุมชนต่อไป

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น จะประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความตระหนัก เกิดองค์ความรู้ และแนวทางในการจัดการกับปัญหาของชุมชน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ประกอบด้วย 1) การจัดทำแผนชุมชน 2) การจัดเวทีการเรียนรู้ 3) การศึกษาดูงานและการฝึกอบรม ประชุม สัมมนา นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ ที่เครือข่ายการเรียนรู้สามารถส่งเสริม และพัฒนาตามความพร้อม และศักยภาพของชุมชน เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายเรียนรู้บรรลุตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 2) การเรียนรู้ผ่านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต 3) การเรียนรู้ผ่านสื่อ 4) การเป็นกรณีศึกษาและ 5) การเข้าร่วมกับเครือข่ายภายนอก

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง

การวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง จากผลการศึกษาของกรณีศึกษา 2 กรณี พบว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ประกอบด้วย 1) คน ได้แก่ ผู้นำและแกนนำชุมชน และสมาชิกในชุมชน 2) ภูมิปัญญาชุมชน 3) กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ การเชื่อมประสานเครือข่าย และแผนชุมชน 4) การมีเป้าหมายร่วมกัน และ 5) การบริหารจัดการ

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดกระบวนการ วิธีการ และกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิต ปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการริเริ่ม กระตุ้น และส่งเสริม สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ และสมาชิกของชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ส่วนภูมิปัญญาชุมชนเป็นทุนทางสังคมที่ชุมชนมี และเป็นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับชุมชน ทั้งนี้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะต้องมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน เพื่อให้มีทิศทางในการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ นอกจากนี้จำเป็นต้องมีระบบการบริหารจัดการซึ่งเป็นกลไกหลักในการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนด

3. ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เป็นการพัฒนาโดยนำผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง เป็นข้อมูลในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

ประกอบด้วย 1) การรับรู้ปัญหา 2) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 3) การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 4) การสรุปความคิดและการสร้างความรู้ และ 5) การนำไปใช้ ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ให้ความสำคัญกับกระบวนการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิด เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการสรุปความคิด เพื่อสร้างความเข้าใจ และมีการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และเกิดเป็นความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จึงสามารถนำมาบูรณาการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์จากผลการศึกษาของ 2 กรณีศึกษา และแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ มีผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ สรุปได้ ดังนี้

3.1 กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยวิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด วิเคราะห์ หาแนวทางแก้ไข ลงมือปฏิบัติ และสรุปเป็นบทเรียนเพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักในปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไข โดยการสร้างความตระหนักในปัญหาของชุมชนร่วมกัน ให้ชุมชนรับรู้ปัญหา ทำความเข้าใจกับปัญหา โดยการหันหน้ามาพูดคุยกันเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง เพื่อหาแนวทางร่วมกัน โดยมีวิธีการ ดังนี้

1.1 การรับรู้ในปัญหา โดยการสร้างกระบวนการรับรู้ปัญหา ร่วมกัน และตระหนักในปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไข โดยใช้วิธีการพูดคุย การกระตุ้นผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน เป็นการร่วมกันศึกษาข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการร่วมกันพิจารณาว่าปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่คืออะไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และจะแก้ปัญหายังไง ซึ่งการศึกษาข้อมูลชุมชน ทำให้

สามารถวิเคราะห์สภาพชุมชน สถานการณ์ชุมชน ศักยภาพชุมชน ทำให้รู้ว่าชุมชนมีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญาที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน พุดคุยแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดการสังเคราะห์เป็นความรู้ใหม่ที่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนต่อไป โดยมีวิธีการ ดังนี้

2.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการพุดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอภิปรายถกเถียงความคิดเห็น โดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ความสัมพันธ์ของปัญหา และแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อสรุปร่วมกัน

2.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปผลการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนเป็นองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

2.4 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยนำผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ และวิถีชีวิต โดยวิธีการเรียนรู้ร่วมกัน การพุดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและนำประสบการณ์จริงในชีวิตมาพุดคุยกัน ถกเถียงกันเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาคือดีที่สุด โดยมีวิธีการ ดังนี้

3.1 การรับรู้ปัญหา โดยการรับรู้ถึงปัญหาที่จะต้องมาร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา

3.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีการพุดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และนำประสบการณ์จริงในชีวิตมาพุดคุยกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

3.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการร่วมกันอภิปราย ถกเถียงกัน โดยการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาคือเหมาะสม

3.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุปความคิดรวบยอดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างเป็นความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา

3.5 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำแนวทางแก้ไขปัญห
ที่ได้กำหนดร่วมกันนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การตัดสินใจแก้ปัญหา หมายถึง การตัดสินใจร่วมกัน
ในการแก้ไขปัญห โดยการวางแผนการดำเนินการ กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญห
ให้บรรลุผล โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การหาข้อตกลงร่วมกัน การมีส่วนร่วม และการ
แบ่งงานแบ่งความรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีวิธีการดังนี้

4.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการเข้าร่วม
พูดคุย ร่วมเวทีการอภิปรายร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการ
แก้ปัญหา

4.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการ
อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถกเถียงกันด้วยเหตุผล เพื่อหาข้อยุติร่วมกันในการแก้ไขปัญห

4.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสรุป
ความคิดเห็นและข้อตกลงร่วมกัน เพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการต่อไป

4.4 การนำไปประยุกต์ใช้ การนำแผนปฏิบัติที่ได้ตกลง
ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การลงมือปฏิบัติ หมายถึง การลงมือปฏิบัติโดยเน้น
การมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และก่อให้เกิด
ความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้การทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ จาก
คนที่รู้ไปสู่คนอื่น ๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เมื่อมาทำงานร่วมกัน มีโอกาสพูดคุย
กันก็จะทำให้เกิดความรู้ขึ้นในแต่ละบุคคลที่หลากหลาย จากการได้ลงมือปฏิบัติ และเกิดการเรียนรู้
จากการกระทำโดยมีวิธีการ ดังนี้

5.1 การรับรู้ปัญหา โดยการรับรู้ถึงปัญหาที่จะต้องลงมือ
ปฏิบัติ ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญห

5.2 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการร่วมกัน
ปฏิบัติ มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วม

5.3 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ การมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กันจากการทำงานร่วมกัน มีโอกาสพูดคุยกันทำให้เกิดความรู้ และความคิดที่หลากหลาย

5.4 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการสร้างความรู้ที่ได้จากการปฏิสัมพันธ์กัน การมีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดจากการปฏิบัติงานร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่ในแต่ละบุคคลที่หลากหลายขึ้น

5.5 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำความรู้ใหม่ที่ได้ในแต่ละบุคคลไปประยุกต์ใช้ต่อไป โดยการลงมือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การสร้างและขยายความรู้ หมายถึง การนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติร่วมกันมาสรุปความคิด สรุปบทเรียนร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ เกิดแนวคิด เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ซึ่งเหล่านี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการปฏิบัติและลงมือทำ ซึ่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติมีกระบวนการคิด ทบทวน และการวิเคราะห์ร่วมกันจากประสบการณ์ของกันและกัน ทำให้เกิดการสร้างความรู้อย่างต่อเนื่อง และหลากหลายที่สามารถจะนำไปปรับประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพปัญหาและวิถีชีวิต ทำให้เกิดบทเรียนและองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่พร้อมจะต่อยอด และขยายผลเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและสร้างให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อไป โดยมีวิธีการดังนี้

6.1 การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หมายถึง การนำความรู้ใหม่ที่ได้รับไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้

6.2 การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ โดยการนำความรู้ที่ได้ไปแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์ของกัน และกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างประสบการณ์ใหม่

6.3 การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ใหม่ สร้างความรู้ใหม่ที่พร้อมจะต่อยอดขยายผลไปสู่การปฏิบัติ

6.4 การนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำความรู้ใหม่ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่น ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

3.2 กิจกรรมการเรียนรู้

จากกระบวนการเรียนรู้ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้มีศักยภาพในการคิด วิเคราะห์ กำหนดแนวทางดำเนินการ ดำเนินการ และการสรุปบทเรียน โดยกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้หลายลักษณะ ได้แก่

1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และหลากหลาย มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกัน และกัน และเกิดการเชื่อมโยงความรู้ และประสบการณ์ที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง

2) การศึกษาดูงาน เครือข่ายการเรียนรู้ใช้การศึกษาดูงานในกิจกรรมการ พัฒนาที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมของตนเอง ทำให้สามารถเรียนรู้จากของจริง เห็นตัวอย่างการปฏิบัติจริง ที่ประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดกระบวนการคิด การวิเคราะห์เพื่อให้นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับ กิจกรรมการพัฒนาของตนเอง

3) การฝึกอบรม เครือข่ายการเรียนรู้จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของตนเอง และมีโอกาสในการพัฒนาความรู้ ความคิดที่ เหมาะสมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

4) การใช้สื่อ การมีโอกาสนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน เช่น หอกระจายข่าว ป้ายประกาศ และวิทยุชุมชน ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิผลมากขึ้น

5) ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับชุมชน ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ และบุคคลอื่น ๆ มีโอกาสได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

6) การเรียนรู้ผ่านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มี บทบาทสำคัญสำหรับชุมชน ซึ่งนอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนแล้ว ยังสร้างการ มีส่วนร่วม ซึ่งการทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งเป็น พื้นฐานในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

7) การจัดทำแผนชุมชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

3.3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ประกอบด้วย

1) คน

1.1) ผู้นำชุมชน จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในกิจกรรมของชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน และมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ มีความเสียสละ มีจิตอาสา มีความตั้งใจจริง สามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

1.2) แกนนำชุมชน จะต้องเป็นแกนกลางในการบริหารจัดการ เป็นผู้มีความรู้ และเข้าใจชุมชน และมีความสามารถในการสื่อสาร การถ่ายทอด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้และเผยแพร่ความรู้

1.3) สมาชิกชุมชน จะต้องมีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มีการรวมกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข่าวสาร ประสบการณ์ ความรู้ และทัศนคติอันจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน และความร่วมมือกัน เพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ภูมิปัญญาชุมชน

ภูมิปัญญาชุมชนเป็นความรู้ที่ชุมชนสะสม ผ่านการเรียนรู้บนพื้นฐานของชุมชน มีการสั่งสม ทำความเข้าใจ ลองผิดลองถูก วิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาจนกลายเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในวิถีชีวิตได้ และมีความสอดคล้อง เหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้ในสถานการณ์ความเป็นไปของชุมชน

3) กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และมีลักษณะส่งเสริมการเรียนรู้ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องมีการพัฒนาและขยายผลเพื่อนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

3.1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3.2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

3.3) การเชื่อมประสานเครือข่ายการเรียนรู้

3.4) แผนชุมชน

4) การมีเป้าหมายร่วมกัน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ที่มีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้สามารถกำหนดทิศทางที่ชัดเจน และมีภารกิจในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปสู่กิจกรรมการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่จะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

5) การบริหารจัดการ

เครือข่ายการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงคน กลุ่มและองค์กรชุมชนเข้าไว้ด้วยกันเพื่อมุ่งสร้างการเรียนรู้ การแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน ดังนั้น จึงต้องมีคณะกรรมการดำเนินงานเป็นแกนหลักเพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้มีความต่อเนื่อง ยั่งยืน และบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 ลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย

1) มีกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ โดยการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นำไปสู่การวิเคราะห์ การอภิปราย และการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้อง เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน

2) มีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ โดยการริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายต่อเนื่อง และสอดคล้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จะมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

3) มีการวางแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแผนที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และเป็นแผนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) มีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ภายใต้ความสัมพันธ์ ความผูกพัน และความเอื้ออาทรต่อกัน

5) มีการขยายผลกิจกรรม โดยการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการนำความรู้และประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อพัฒนาคุณค่าและศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถในการพัฒนาได้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

4. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

จากการวิเคราะห์ พบว่า ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ ประกอบด้วย

4.1 ศักยภาพชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้น ชุมชนจะต้องมีศักยภาพของชุมชน มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนมีปัญหาและความต้องการร่วมกัน และมีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำความเข้าใจในเป้าหมายการทำงานให้ชัดเจน

4.2 ผู้นำชุมชน หรือแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา ดังนั้น จึงต้องพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดี เพื่อให้สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนา อีกทั้งจะต้องสร้างทีมงานในการทำงาน โดยจะต้องเป็นทีมงานที่เข้มแข็ง มีความรู้ ความเข้าใจในงาน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะต้องเข้าใจปัญหาชุมชน และเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นนักประสานงานที่ดีเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ให้ประสานสัมพันธ์กัน

4.3 ความสัมพันธ์ และความเอื้ออาทรในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์ และบรรยากาศในชุมชน สมาชิกชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นประจำ มีการพูดคุยกันในกลุ่มย่อย ๆ เกี่ยวกับปัญหาชุมชน ปัญหาสังคม มีบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วม และการรวมกลุ่มในชุมชน เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

4.4 ภูมิปัญญาชุมชน โดยการนำเอาภูมิปัญญา องค์ความรู้เดิมของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ มาใช้แก้ปัญหาชุมชน เช่น ภูมิปัญญาในการทำ การเกษตร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ มาเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้และ ประสบการณ์ มีการผสมผสานความรู้ การพัฒนาความรู้ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4.5 ระบบการสื่อสารภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการรับรู้ การเรียนรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันทั้งในเรื่องความรู้ กิจกรรมและเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วม การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ และการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งระบบการสื่อสารภายในชุมชน มีทั้งสื่อทางเทคโนโลยี สื่อพื้นบ้าน และสื่อบุคคล เช่น เสียงตามสาย บ้ายประชาสัมพันธ์ เอกสารแผ่นพับ เป็นต้น

4.6 ระบบการจัดการความรู้ของชุมชน มีการรวบรวมข้อมูลชุมชนและศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อการขยายผล และต่อยอดกิจกรรมต่อไป

4.7 ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณี และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการจะทำให้กิจกรรมสามารถดำเนินไปด้วยความราบรื่น และบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มีประเด็นที่สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์มีกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ 1) การรับรู้ปัญหา 2) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 3) การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ 4) การ

สรุปความคิด และการสร้างความรู้ และ 5) การนำไปใช้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้นตอนข้างต้น สามารถนำมาบูรณาการกับกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ของกรณีศึกษา ซึ่งผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ในเขตภาคกลาง พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เกิดจากความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการกระตุ้นให้ชุมชนรับรู้และเกิดความตระหนักในปัญหา และเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในขั้นตอนอื่น ๆ ตามมา ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะเกิดจากการนำความรู้และประสบการณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิตในชุมชนมาใช้ในการแก้ปัญหา ผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และจากการลงมือดำเนินการแก้ไขปัญหา ก่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการสะสม จนกลายเป็นองค์ความรู้ และนวัตกรรมของชุมชนที่เหมาะสมที่จะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547: 53-76) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาในชุมชนที่ผ่านการสะสมประสบการณ์ การสนทนาแลกเปลี่ยนกันจนพัฒนา มาเป็นความรู้ที่สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนนั้น เป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติเพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติ ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง มีการบูรณาการให้เหมาะสมกับชุมชน และสภาพแวดล้อมแห่งยุคสมัย เป็นความรู้ที่เรียกกันว่า “ภูมิปัญญา” ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการเรียนรู้และเป็นความรู้ที่มีอยู่มากมายในชุมชน

กระบวนการพัฒนาที่มีการปรับตัว มีการพัฒนาภูมิปัญญา การสร้างจิตสำนึกใหม่ในสถานการณ์ใหม่ สภาพปัญหาใหม่ ซึ่งความพยายามในการพัฒนาดังกล่าว ปรากฏให้เห็นในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เครือข่ายการเรียนรู้ได้จัดทำขึ้นมา ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ได้พัฒนาเชื่อมโยงกับภูมิปัญญา เช่น กิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์

การที่ชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคม เนื่องจากชุมชนได้มีการศึกษา การเรียนรู้ และการสังสมประสบการณ์ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การสำรวจพหุศุขเพื่อสร้างความเข้าใจ และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การประชุม การจัดเวที การศึกษาดูงาน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเข้าร่วมการสัมมนาต่าง ๆ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมทำให้ชุมชน

สามารถพัฒนาต่อยอดและขยายความรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ในลักษณะของการพึ่งตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

จากการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงที่อยู่บนพื้นฐานของศักยภาพชุมชน สภาพแวดล้อมชุมชน และภูมิปัญญาชุมชน ซึ่งแนวคิดของการเรียนรู้จากประสบการณ์ จะให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่มีคุณค่าของชุมชน มุ่งการเรียนรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมร่วมกัน จนทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากความสนใจร่วมกันของชุมชน และปฏิสัมพันธ์ของชุมชน ทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายการเรียนรู้ที่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง และครอบคลุม และการได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนกันจึงเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ของชุมชน ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2. การพัฒนาระบบการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

2.1 กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) การตระหนักในปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา 4) การตัดสินใจแก้ปัญหา 5) การลงมือปฏิบัติ และ 6) การสร้างและขยาย โดยกระบวนการเรียนรู้นี้ดำเนินการโดยอาศัยกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การใช้สื่อ ศูนย์การเรียนรู้ การเรียนรู้ผ่านประเพณี และการจัดทำแผนชุมชน เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากการที่ชุมชนแก้ปัญหา หรือพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันนี้ทำให้เกิดพลังทางสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง นำไปสู่การลงมือปฏิบัติจริงและมีการสรุปบทเรียนร่วมกัน มีกระบวนการคิด ปฏิบัติ ทบทวน วิเคราะห์ นำไปสู่การปฏิบัติต่อไป หมุนเวียนเป็นวงจรส่งผลให้ยกระดับสติปัญญาของสมาชิก กลุ่ม เครือข่าย และชุมชน ก่อให้เกิดการสะสม

ความรู้ และประสบการณ์ กลายเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าของชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2.2 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน และสมาชิกชุมชน 2) ภูมิปัญญาชุมชน 3) กิจกรรมการเรียนรู้ 4) การมีเป้าหมายร่วมกัน และ 5) การบริหารจัดการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์ประกอบภายใน ชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เป้าหมายสำคัญที่มุ่งแก้ปัญหาและ พัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ดังนั้น องค์ประกอบสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชน การส่งเสริมสนับสนุนจากผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน และระบบการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้สามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

2.3 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้

ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการ เรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไป ใช้ ประกอบด้วย 1) ศักยภาพชุมชน 2) ผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชน 3) ความสัมพันธ์และความเอื้อ ออาทรในชุมชน 4) ภูมิปัญญาชุมชน 5) ระบบการสื่อสารภายในชุมชน 6) ระบบการจัดการความรู้ของ ชุมชน และ 7) ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของชุมชนและความสัมพันธ์ของคน ในชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อการรวมกลุ่มการดำเนินกิจกรรม เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ที่อยู่บน พื้นฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งหากสมาชิกมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมสูง จะทำให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการ เรียนรู้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จาก ประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน จะเริ่มต้นจากผู้นำหรือแกนนำได้มีการเรียนรู้ในลักษณะ กลุ่มย่อย ๆ เปิดเวทีพูดคุย ปรึกษาหารือกัน มีการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ กลายเป็นเวทีในการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เวทีในการเรียนรู้ เวทีในการบริหาร ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนใน การร่วมคิด ร่วมทำ วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ร่วมกันแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาชุมชน ให้บรรลุผลตามความต้องการ และเป็นประสบการณ์ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต่อไป เป็น

บทเรียนที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ปรับตัวและเรียนรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิชัย ต้นศิริ (2538) ที่ได้เสนอแนวทางในการทำให้ชุมชนเข้มแข็งว่า คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ กระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน โดยชุมชนมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน มีการเชื่อมโยง ประสานสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นพลังที่จะแก้ปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จึงต้องมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และงานวิจัยของอดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) ที่ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและได้เสนอขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนคือ การรับรู้ การตระหนักในปัญหา การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การร่วมกันแสวงหาทางเลือก การร่วมกันดำเนินการ การร่วมกันประเมินผล และการร่วมกันปรับปรุง โดยในด้านองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1)กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการปฏิบัติจริง 2)ฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ในด้านเนื้อหาประกอบด้วย ปัญหาและความต้องการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำ สมาชิก และความสัมพันธ์ในชุมชน 2)ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอก การสนับสนุนและแหล่งทรัพยากรภายนอก และ3)ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เนื่องจากเป็นการยกระดับความสามารถและศักยภาพชุมชนในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา การดำเนินการแก้ไขปัญหา และการสรุปผลสรุปบทเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป ซึ่งกระบวนการข้างต้นเป็นกระบวนการพัฒนาความรู้พัฒนาทักษะในการจัดการชุมชน เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาคน และพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมต่างๆของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืน

3. การนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเครือข่ายการ

เรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนรับรู้ และตระหนักในปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่ชุมชนประสบมาเป็นระยะเวลายาวนาน และเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมด หรือเป็นส่วนใหญ่ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากิน ปัญหาเรื่องรายได้ และเมื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาแล้วจะเกิดผลประโยชน์เป็นรูปธรรมต่อคนส่วนใหญ่ ดังนั้น กระบวนการนี้จึงสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ในชุมชน โดยเริ่มจากการพูดคุยในกลุ่มย่อย ๆ กลุ่มเล็ก ๆ แล้วจึงขยายความสัมพันธ์ไปสู่เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ค่อย ๆ ขยายวงกว้างออกไป เป็นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่ม และเครือข่าย ซึ่งความสัมพันธ์นี้เป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้และเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และยั่งยืน และเป็นพลังชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

3.3 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ จะพัฒนาไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ได้ หากมีการสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมสัมพันธภาพให้กว้างขวาง และพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้มีลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชน ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว มีเพื่อน และมีพลังในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องร่วมกับเครือข่ายอื่น ๆ

3.4 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชนที่ร่วมกันพัฒนา แก้ไขปัญหาชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนั้น จึงควรพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชนเพื่อให้สามารถดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป

แนวทางข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2538:61-64) ที่ได้เสนอลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดพลังของ

สติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง การนำประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด 2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง และเมื่อได้ทดลองทำแล้วได้ผลนำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป ซึ่งกระบวนการคิดทบทวน วิเคราะห์และลงมือปฏิบัติ จะส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของกลุ่มและชุมชน 3) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงให้เห็นผลเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ คิดค้นหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนตนเอง และ 4) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การติดต่อสื่อสารกัน การช่วยเหลือกัน และมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ในการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง 3 กรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นกรอบในการวิจัย ซึ่งพบว่า สามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ได้ชัดเจน เนื่องจากในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้จะมีวิธีการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้เป็นส่วนส่งเสริม สนับสนุน และมีปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้บรรลุตามเป้าหมายและนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าว และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการ กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาใหม่ จะมีกระบวนการเรียนรู้ใหม่ และเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ จนเกิดการระดมองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่สามารถถ่ายทอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนนั้นประกอบด้วย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้อย่างยั่งยืน ประการสำคัญคือการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยสมาชิกชุมชน

จะต้องมีส่วนร่วม มีการรวมกลุ่มเป็นองค์กร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน มีการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์กัน จนเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน มีพลังที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนโดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีการเรียนรู้คิดค้นกิจกรรม มีการแก้ปัญหา การวางแผนกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา และการรวมกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเชิงนโยบายจะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ให้สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาร่วมกัน โดยการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเกิดศักยภาพในการพัฒนาชุมชนตนเองให้เข้มแข็งโดยมีวิธีการดังนี้

1.1 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ ที่เน้นการปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน และการเรียนรู้ที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ใช้ข้อมูลองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่มีอยู่บนพื้นฐานของบริบท และเงื่อนไขของชุมชน ซึ่งจะเป็นความรู้ที่เหมาะสม และมีคุณค่าของชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยนำแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์มาใช้ในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

1.2 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการในระดับหน่วยงาน องค์กรชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน โดยการประสานความร่วมมือเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งในระดับหน่วยงาน และระดับชุมชน เพื่อเสริมพลังการเรียนรู้ร่วมกัน และประสานพลังในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้ริเริ่ม ผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดกระบวนการเรียนรู้ และให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ การสนับสนุนกิจกรรมควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อขยายผลกิจกรรมให้กว้างขวางและต่อเนื่อง เพราะเครือข่ายการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและเกิดพลังในการพัฒนาความเข้มแข็งให้ชุมชนต่อไป โดยมีแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

2.1 ให้ความสำคัญกับคุณค่าของชุมชน เช่น ระบบความเชื่อ วิถีชีวิต องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาชุมชน และประสบการณ์ของชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนนำทุนทางสังคมเหล่านี้มาใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

2.2 สนับสนุนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อเป็นกรณีศึกษา และเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับชุมชนอื่น ๆ

2.3 ประมวลประสบการณ์การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ จัดทำเป็นรายภาค รายจังหวัด เพื่อเผยแพร่ให้กับชุมชนต่าง ๆ ที่จะนำไปเป็นกรณีศึกษา และปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนตนเอง และเป็นประโยชน์สำหรับผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2.4 ส่งเสริมศักยภาพผู้นำชุมชน เพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาศักยภาพชุมชน เพราะผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องพัฒนาให้ผู้นำชุมชนมีทักษะในการกระตุ้น การสร้างความตระหนักในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต่อไป

3. ข้อเสนอแนะเชิงการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มีความสำคัญมากเนื่องจากชุมชนในปัจจุบันมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง และมีการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งผลจากการวิจัยที่สำคัญสำหรับการวิจัยต่อไป มีดังนี้

3.1 ผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ดังนั้น ในการศึกษาต่อไปจึงควรศึกษาคูณลักษณะ และศักยภาพของผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

3.2 ภูมิปัญญาชุมชน เป็นรากฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ดังนั้น ในการศึกษาต่อไปจึงควรศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กล้า สมตระกูล. 2535. **รวมบทความการศึกษานอกโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ไอดีเอสแควร์.

กาญจนา แก้วเทพ. 2540. **องค์กรชุมชน : กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม**.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กิตติชัย ปัญญาวัน. 2548. **การเชื่อมประสานเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ และการปฏิบัติ :**
กรณีศึกษาเครือข่ายการเสริมสร้างสุขภาพจังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คมพล สุวรรณภูมิ. 2544. **การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการ**
ดูแลรักษาสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน. วิทยานิพนธ์
ปริญญาคุชฎบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจ**
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2549. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจ**
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550- 2554). กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2539. **การศึกษาในวิถีชีวิตชุมชน : รูปแบบและ**
การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2532. **รายงานการประชุมระดับชาติ : เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน.** สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

เจ็จันท์ จงสถิตอยู่. 2538. **รายงานการประชุมระดับชาติ : เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน.** สำนักพัฒนาระบบการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ชยันต์ วรรณะภูติ. 2540. **ทิศทางการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ : แนวทางการวิจัยด้านเครือข่ายการเรียนรู้.** เชียงใหม่ . สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชัยยศ อิมสุวรรณ์. 2543. **การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ์. 2544 **การศึกษาผู้ใหญ่ : ปรัชญาตะวันตกและการปฏิบัติ.** ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชาย โพธิ์สีดา. 2547. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ** สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2542. **ทางสายกลางสู่ความเข้มแข็งของชุมชน รายงานการสัมมนาองค์ความคิดในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน, วันที่ 30 มีนาคม 2542** ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร.

ธีรยุทธ บุญมี. 2540. **ประชาสังคม ทรรศนะ นักคิดในสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

บัณฑุร อ่อนคำ และปาริชาติ วลัยเสถียร. 2542. **รายงานประเมินผลโครงการพัฒนาคนจนในเมือง**. กรุงเทพมหานคร สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ.

ประเวศ วะสี. 2540. **การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

ประเวศ วะสี. 2541. **ประชาคมตำบล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

ปาน กิมปี. 2540. **การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พจนา เอื้องไพบูลย์. 2546. **การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุภาคี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. 2542. **ทางสายกลางสู่ความเข้มแข็งของชุมชน. รายงานการสัมมนาองค์ความคิดในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**, วันที่ 30 มีนาคม 2542. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. 2547. **ความรู้ท้องถิ่น : การจัดการความรู้สู่การจัดการสังคม** วิทยาลัยการจัดการสังคม.

วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล. 2544. **ชุมชนเข้มแข็ง : จากฐานการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน วารสารเศรษฐกิจและสังคม 38 (เมษายน 2544) : 18 - 26.**

- วิชัย ต้นศิริ. 2536. เครือข่ายการเรียนรู้การศึกษาตลอดชีวิต วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 29, 4 (เมษายน - พฤษภาคม 2536) : 4 – 11.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. 2540. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยและพัฒนา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2540. องค์กรชุมชนกลไกเพื่อการแก้ปัญหา และพัฒนาสังคม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมชาย พงษ์เทพิน. 2542. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้นำกับการทำงานของผู้นำ เครือข่ายองค์กรชุมชนในเขตเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. 2540. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สวัสดิ์ ภูทอง. 2546. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชนชนบทภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพจน์ แสงเงิน และคณะ. 2546. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน : ศึกษากรณีชุมชนแผ่นดินทองดอยรัฐดีท้าว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุนทร สุนันท์ชัย. 2543. แนวคิดในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. 2539. การวิจัยเชิงคุณภาพ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุภาวงศ์ จันทวานิช. 2547. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. 2542. ทางสายกลางสู่ความเข้มแข็งของชุมชน. รายงานการสัมมนาองค์ความคิดในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน, วันที่ 30 มีนาคม 2542. ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร.
- สุริน คล้ายรามัญ. 2543. การพัฒนากระบวนการอบรมโดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้างความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิปปนนท์ เกตุทัต. 2538. ปฏิรูปการศึกษาเพื่อปวงชน แล้วชาวบ้านจะเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ และคณะ. 2538. การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ และคณะ. 2538. ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท : ประสพการณ์จากนักพัฒนา. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. 2543 การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. 2541. การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอนก นาคะบุตร. 2532. ระบบและรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ในชนบท. **วารสารการศึกษาแห่งชาติ.**

21, 2 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2532) : 29 – 46.

เอนก นาคะบุตร. 2542. ทางสายกลางสู่ความเข้มแข็งของชุมชน. **รายงานการสัมมนาองค์**

ความคิดในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน, วันที่ 30 มีนาคม 2542.

ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร.

อาชัญญา รัตนอุบล. 2546. **การเรียนรู้และพัฒนาการของผู้ใหญ่.** ภาควิชาการศึกษานอก

โรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาคะบุตร. 2541. **เสริมความแข็งแรงให้ตำบล จากวิถีคิดสู่วิถี**

ปฏิบัติ. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เอี่ยมเดือน ไชยหาญ. 2542. **ลักษณะเครือข่ายชุมชนเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหา**

ยาเสพติดในชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารและนโยบาย

สวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Craig, R.L. 1987. **Training and Development Handbook.** New York : Mc Graw - Hill Book Company.

Dewey, J. 1983. **Experience and Education.** New York : Collier.

Evans, N. 1994. **Experiential Learning for All.** New York : Cassell.

Jackson, L. and Caffarella, R.S. 1994 **Experiential Learning : A new Approach.** California : Jossey – Bass.

Kolb, D.A. 1989. **Experiential Learning**. New York : Prentice —Hall.

Kolb, D.A. 1984. **Experiential Learning** Englewood Cliffs,NJ : Prentice — Hall.

Pastor, J. and Marggrita, M. 1995. "A network analysis of charismatic leadership : the case of a police department", **Academy Management Journal**, 4(1995) : 327-331.

Pfeiffer, W. and Jones, J. E. 1983. **Experiential Learning Cycles**. UK.

Yan Fung Mok. 1999. **Experiential Learning. : Functional Allributes and Effectiveness**.
University of Hong Kung.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

1. รศ.ดร.วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ ภาควิชาการพัฒนชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ดร.วิศนี ศีลตระกูล สำนักบริหารการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
3. ดร.ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
4. ดร.ภมรรัตน์ สุธรรม กรมการพัฒนชุมชน กระทรวงมหาดไทย
5. ดร.ภัทรพล มหาจันทร์ ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
6. ผศ.ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. อาจารย์ ดร.วรัตน์ อภินันท์กุล ภาควิชานโยบายการจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. ผู้ให้ข้อมูลกรณีศึกษาที่ 1 ตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง

1.1 ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

- 1) นายสุรินทร์ นิลเลิศ
- 2) นายพรชัย บุญรัตน์
- 3) นางสาวฝน ทองงาม
- 4) นางโสภี บำรุงศิลป์
- 5) นายสนธิ เขียวหวาน
- 6) นายบุญช่วย สมบุญ

1.2 ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

- 1) นายเนตร นาคสุข
- 2) นายพรชัย บุญรัตน์
- 3) นางกุหลาบ สุกรพงษ์
- 4) นางนฤมล นิลเลิศ
- 5) นายสนธิ เขียวหวาน
- 6) นายบุญช่วย สมบุญ
- 7) นายทวี จันทร์แก้ว
- 8) นายสมพงษ์ ช่างบรรจง

**2. ผู้ให้ข้อมูลกรณีศึกษาที่ 2 ตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา
จังหวัดสมุทรสงคราม**

2.1 ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

- 1) นายปัญญา โตกทอง
- 2) นายสมบูรณ์ แดงอรุณ
- 3) นายบุญชอบ พ่วงสำราญ
- 4) นายอรรถวุฒิ กุลหอม
- 5) นายปรีชา บุญสมหวัง
- 6) นางธัญนันท์ อภิจิรวัดณ์

2.2 ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

- 1) นายทรงพล ชัมมัง
- 2) นายปัญญา โดกทอง
- 3) นายสมบูรณ์ แดงอรุณ
- 4) นายบุญชอบ พ่วงสำราญ
- 5) นายอรรถวุฒิ กุลหอม
- 6) นางประนอม จำเริญรักษ์
- 7) นายเพทาย จำเริญรักษ์
- 8) นายวัชรินทร์ เจริญเนศ
- 9) นายสัญญาลักษณ์ แก้วนิกุล

3. ผู้ให้ข้อมูลกรณีศึกษาที่ 3 ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

3.1 ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

- 1) นายอาวุธ วงศ์ประเสริฐ
- 2) นายประสงค์ ศรีลาขอดน้อย
- 3) นางสุภรณ์ ศรีอินทร์สุทธิ์
- 4) นางสาวสอางค์ ศรีลาขอดน้อย
- 5) นางใบ ลาท่าทราย

3.2 ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

- 1) นายประสงค์ ศรีลาขอดน้อย
- 2) นายอาวุธ วงศ์ประเสริฐ
- 3) นางสาวสอางค์ ศรีลาขอดน้อย
- 4) นางสาวอาปีเตาะ ตามอ
- 5) นางพียะ ดีขาย
- 6) นางใบ ลาท่าทราย
- 7) นายมนัส ศรีลาขอดน้อย
- 8) นายวิชัย เข่นประเสริฐ

ภาคผนวก ก. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเก็บข้อมูลจากเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ จำนวน 2 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี ดังนี้

ชุดที่ 1 แนวคำถามการสัมภาษณ์

ชุดที่ 2 แนวคำถามการสนทนากลุ่ม

ชุดที่ 3 แนวการสังเกต

ระยะที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง โดยการนำผลการศึกษาในระยะที่ 1 มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงกับแนวคิด

ระยะที่ 3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ โดยเก็บข้อมูลจากเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยังไม่เข้มแข็งจำนวน 1 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

ชุดที่ 1 แนวคำถามการสัมภาษณ์

ชุดที่ 2 แนวคำถามการสนทนากลุ่ม

ชุดที่ 3 แนวการสังเกต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาระยะที่ 1 ชุดที่ 1

แนวการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของ
เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
2. อายุ..... ปี
3. อาชีพ.....
4. ตำแหน่ง/ประสบการณ์ทำงานด้านชุมชน.....
5. อยู่ในชุมชนนี้มาเป็นระยะเวลา.....
6. วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....
7. สถานที่สัมภาษณ์..... เวลา.....น
8. ที่อยู่ปัจจุบัน..... เบอร์ติดต่อ.....

ส่วนที่ 2 แนวคำถามเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้
ชุมชน

1. จุดเริ่มต้นของการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้
 - ปัญหา / ประเด็นที่เป็นจุดเริ่มต้น
 - ลักษณะการรวมตัวกัน
2. กระบวนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้
 - เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง
 - การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
 - การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - การขยายความสัมพันธ
 - อื่นๆ

3. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

- การวิเคราะห์ปัญหา
- การแสวงหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา
- การเรียนรู้จากการปฏิบัติ
- การประเมินผลและการปรับใช้
- อื่นๆ

4. กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่าย

- กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะการทำงานเป็นกลุ่ม
- กิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำร่วมกัน
- กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความมั่นคงและต่อเนื่อง
- อื่นๆ

5. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่าย

- ผู้จัด/ผู้สนับสนุน/ผู้เข้าร่วม
- รูปแบบ/วิธีการ
- เทคนิค
- อุปกรณ์/สื่อ

6. เครือข่ายการเรียนรู้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างไร

- การวางแผนพัฒนาชุมชน
- การเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์
- การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- การมีส่วนร่วมของชุมชน
- การขยายผล
- อื่นๆ

ส่วนที่ 3 แนวคำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

1. การสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงาน องค์กร บุคคลในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของ

เครือข่าย

- ลักษณะการส่งเสริม
 - บทบาท
2. ผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
 - มีใครบ้าง
 - มีบทบาทอย่างไร
 3. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เกิดการพัฒนาและประสบผลสำเร็จ
 - องค์กร
 - บุคคล
 - สภาพแวดล้อม
 - สถานการณ์
 - กิจกรรม
 - อื่นๆ
 4. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่าย
 - ลักษณะการมีส่วนร่วม
 - บทบาทการมีส่วนร่วม
 5. การขอรับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายจากคนในชุมชน
 6. ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงานการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย
 - สาเหตุของปัญหา
 - แนวทาง/วิธีการแก้ไขปัญหา

ส่วนที่ 4 สภาพการดำเนินการของเครือข่ายการเรียนรู้ ในปัจจุบัน

1. ส่งเสริม/สนับสนุนให้เกิดกลุ่ม/องค์กร
2. ส่งเสริม/สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
3. ส่งเสริม/สนับสนุนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์
4. ส่งเสริม/สนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ในชุมชน
5. ส่งเสริม/สนับสนุนให้นำความรู้ใหม่ๆ ไปใช้ประโยชน์
6. อื่นๆ

ส่วนที่ 5 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในอนาคต

1. แผนการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
2. การขยายกิจกรรมและขยายความสัมพันธ์เครือข่าย
3. อื่น ๆ

ส่วนที่ 6 ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาระยะที่ 1 ชุดที่ 2

แนวการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

1. ชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์
- ตำแหน่ง/ประสบการณ์ทำงานในชุมชน.....
2. สถานที่สนทนากลุ่ม.....
3. วัน/เดือน/ปีที่สนทนากลุ่ม.....เวลา.....น

ส่วนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

- 1.ความเป็นมาของชุมชน
- 2.จุดเริ่มต้นของการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้
- 3.กระบวนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้
- 4.กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
- 5.กิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่าย
- 6.วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
- 7.การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ส่วนที่ 3 องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

- 1.การสนับสนุน/ส่งเสริมจากหน่วยงาน องค์กร บุคคลในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
2. ผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้
- 3.ปัจจัยที่ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เกิดการพัฒนาและประสบความสำเร็จ
- 4.การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่าย
- 5.การขอรับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จากคนในชุมชน

6. ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

ส่วนที่ 4 สภาพการดำเนินการของเครือข่ายการเรียนรู้ ในปัจจุบัน

ส่วนที่ 5 แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในอนาคต

ส่วนที่ 6 ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาระยะที่ 1 ชุดที่ 3

แนวการสังเกต

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของ
เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ประเด็นการสังเกต

1. สภาพแวดล้อม และบริบทของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
 - ลักษณะของผู้มีส่วนร่วม
 - ลักษณะของการมีส่วนร่วม
 - บทบาทการมีส่วนร่วม
3. กิจกรรมการเรียนรู้
 - เนื้อหา
 - รูปแบบ
 - เทคนิค
4. สิ่งที่ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ
5. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งสะท้อนให้เห็น
 - กระบวนการเรียนรู้
 - ประโยชน์ของเครือข่าย
 - ความเข้มแข็งของชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาระยะที่ 3 ชุดที่ 1

แนวการสัมภาษณ์

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
2. อายุ..... ปี
3. อาชีพ.....
4. ตำแหน่ง/ประสบการณ์ทำงานด้านชุมชน.....
5. อยู่ในชุมชนนี้มาเป็นระยะเวลา.....
6. วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....
7. สถานที่สัมภาษณ์..... เวลา.....น
8. ที่อยู่ปัจจุบัน..... เบอร์ติดต่อ.....

ส่วนที่ 2 สภาพทั่วไปของชุมชน

1. สภาพแวดล้อมของชุมชน ลักษณะและบริบทของชุมชนเป็นอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร
 - บทบาท/ลักษณะการมีส่วนร่วม
3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมีอะไรบ้าง
 - เนื้อหา/วิธีการ/เทคนิค
4. ผลการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เป็นอย่างไร
5. ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านมา
 - สาเหตุ
 - วิธีการแก้ไข

ส่วนที่ 3 การนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

1.ความเหมาะสมของการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้กับชุมชน

- ความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้
- ความเหมาะสมขององค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
- ความเหมาะสมของบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน

2.ความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปสู่การปฏิบัติ

ส่วนที่ 4 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ปัจจัยที่ส่งเสริม/สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

- ปัจจัยภายนอก
- ปัจจัยภายใน
- ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

ส่วนที่ 5 ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เพื่อให้เกิดความถูกต้องและสมบูรณ์ สามารถนำไปใช้ได้ต่อไป

สำนักงานวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาระยะที่ 3 ชุดที่ 2

แนวการสนทนากลุ่ม

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

1. ชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์
- ตำแหน่ง/ประสบการณ์ทำงานในชุมชน.....
2. สถานที่สนทนากลุ่ม.....
3. วัน/เดือน/ปีที่สนทนากลุ่ม..... เวลา..... น

ส่วนที่ 2 สภาพทั่วไปของชุมชน

1. สภาพแวดล้อมของชุมชน ลักษณะและบริบทของชุมชนเป็นอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร
3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมีอะไรบ้าง
4. ผลการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เป็นอย่างไร
5. ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านมา
 - สาเหตุ
 - วิธีการแก้ไข

ส่วนที่ 3 การนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

1. ความเหมาะสมของการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้กับชุมชน
 - ความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้
 - ความเหมาะสมขององค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
 - ความเหมาะสมของบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน
2. ความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้

แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปสู่การปฏิบัติ
ส่วนที่ 4 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวทางการ
 เรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ปัจจัยที่ส่งเสริม/สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

- ปัจจัยภายนอก
- ปัจจัยภายใน
- ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม

ส่วนที่ 5 ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้
 แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เพื่อให้เกิดความถูกต้องและ
 สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้ได้ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาระยะที่ 3 ชุดที่ 3

แนวการสังเกต

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้

ประเด็นการสังเกต

1. สภาพแวดล้อมของชุมชน ลักษณะและบริบทของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน
3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน
4. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน
5. ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนไปใช้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางกาญจนา รอดแก้ว เกิดวันที่ 13 กันยายน 2511 ณ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประวัติการศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนเบญจมราชูทิศ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2534 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2540 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2546

ประวัติการทำงาน รับราชการสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ปี 2534 ในตำแหน่ง นักพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และ ปี 2538 ย้ายมาดำรงตำแหน่ง นักพัฒนาทรัพยากรบุคคล กองฝึกอบรม จนถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย